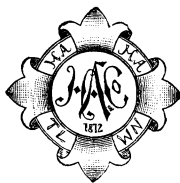

Indtægts- og formuesforhold i Norge.

Af
A. N. Kiær.

Tillæg til «Statsøkonomisk tidsskrift» 1892 og 1893.

Kristiania.

Forlagt af H. Aschehoug & Co.
Hovedkommissionær for Danmark: H. Hagerup.
1892—1893.

Indhold.

	Side
§ 1. Indledende bemærkninger. Undersøgelsens methode og kilder . . .	1
§ 2. Den samlede nationalformue	3
§ 3. Den samlede nationalindtægt	9
§ 4. Gjennemsnittsindtægterne i de forskellige livsstillinger	17
§ 5. De forskellige samfundsklassers og næringsveies andel i den samlede nationalindtægt.	61
§ 6. Indtægts- og formuesforholdene i de forskellige landsdele . . .	84
§ 7. Indtægternes fordeling efter deres større og mindre beløb: Kritiske bemærkninger angaaende beskaffenheden af de herom foreliggende opgaver	89
§ 8. Indtægtsklassernes fordeling efter de kommunale ligninger for 1889 samt efter statsskatligningen for budgetaaret 1892—1893. . .	97
§ 9. Indtægtsklassernes fordeling efter de kommunale ligninger for 1876 samt efter byskatligningerne for 1859	109
§ 10. Indtægtsklassernes fordeling for endel særskilte livsstillinger efter de kommunale ligninger for 1876.	117
§ 11. Den sociale betydning af indtægternes forskellighed	132

§ 1. Indledende bemærkninger. — Undersøgelsens metode og kilder.

Nærværende skrift gaar hovedsagelig ud paa en undersøgelse af vort lands nationalindtægt samt af den maade, hvorpaa denne er fordelt mellem de forskjellige næringsklasser, livsstillinger og landsdele. Ved siden heraf vil der ogsaa blive meddelt oplysninger angaaende formuesforholdene, om end disse af forskjellige grunde vil blive behandlede mere kursorisk. Adskilligt af det hidhenhørende materiale er nu for første gang bleven bearbejdet af forfatteren, og da stoffet i det hele er vanskeligt og der til dets fuldstændige behandling kræves en udførligere bearbejdelse, end der paa samme har kunnet anvendes, bedes afhandlingen bedømt efter en ikke altfor streng maalestok. Paa flere punkter vil det være tilfældet, at specielt sagkyndige i denne eller hin branche af vort næringsliv eller af vor offentlige administration vil være bedre underrettede angaaende de forhold, om hvilke forfatteren skal give de meddelelser, der har staaet til hans raadighed. Jeg er saaledes forberedt paa kritik og vil være taknemmelig for enhver berigtigelse, der kan lede til et nøiagtigere resultat. Imidlertid tør jeg gaa ud fra, at de i henseende til enkeltheder muligens forekommende fejl ikke vil influere væsentligt paa de hovedresultater, der vil fremgaa af undersøgelsen.

Der er to veie, ad hvilke man kan komme til kundskab om et lands formues- og indtægtsforhold, nemlig den kollektive og den individuelle.

Den førstnævnte gaar ud paa, underét for det hele land at værdsætte de i samme forefindendes reelle værdigjenstande, saasom grundeierdom med skov og husebygninger, fremdeles kreaturbesætning, skibe, jernbaner, varebeholdninger og andet løsøre o. s. v. Hertil svarer for indtægtens vedkommende, at man søger at beregne det samlede udbytte af de forskellige næringsveje, agerbrug og fædrift, skovdrift, fiskerier, bergverksdrift og industri, handel, skibsfart og anden omsætning samt af det immaterielle paa forskellige samfundsformaal rettede arbeide.

Den individuelle methode gaar derimod ud paa, at man undersøger de enkelte personers og andre retssubjekters indtægter og formuer eller ogsaa den gennemsnitlige indtægt og formue i hver enkelt livsstilling, og paa grundlag heraf danner sig en oversigt over det hele folks økonomiske forhold.

Hver af disse metoder frembyder sine eiendommelige vanskeligheder og fordele. De fuldstændiggjør hinanden, ikke alene forsaaaviddt de bidrager til at kontrollere og berigtige de fundne resultater, men ogsaa fordi hver af dem belyser forskellige sider af det økonomiske liv. Naar der saaledes spørges om de forskellige næringsveies betydning for nationalvelstanden, falder det bekvemmest, og er det i flere henseender nyttigt at basere undersøgelsen paa den kollektive methode. Vil man derimod have oplysning om formuernes og indtægternes fordeling blandt de forskellige samfundsklasser samt om forholdet mellem de større og de mindre indtægter, maa de individuelle opgaver lægges til grund.

I en afhandling, der er indtaget i Statsøkonomisk tidskrift for 1887 og 1888 under titelen: «Nogle bidrag til bedømmelse af den økonomiske udvikling med særligt hensyn til Norge», har forfatteren meddelt en del oplysninger om Norges formuesforhold, væsentlig paa grundlag af den kollektive methode; derimod skal jeg i det følgende, hvor et af hovedformaalene er at belyse nationalindtægtens og nationalformuens fordeling, hovedsagelig benytte opgaver, tilveiebragte ad den individuelle vei.

Det vigtigste hidhenhørende materiale — de kommunale ligningsforretninger — har allerede gjentagne gange været gjort til gjenstand for en tildels temmelig indgaaende bearbejdelse. Navnlig har sekretær i det statistiske bureau, I. N. Mohn, ved

forskjellige leiligheder leveret værdifulde bidrag¹⁾ til belysningen af disse forhold, hvorhos der i anledning af forhandlingerne om de kommunale skattelove samt om indførelsen af indkomstskat til statskassen er bleven foretaget forskjellige undersøgelser i samme retning, og hvis resultater foreligger spredte i forskjellige storthingsdokumenter²⁾. Nogen samlet oversigt over denne gjenstand er imidlertid hidtil ikke givet, og da jeg har fundet, at en saadan vilde være af interesse, har jeg foretaget en bearbejdelse af det for tiden eksisterende materiale, der samtidig i forskjellig retning er bleven suppleret ved nye oplysninger, tilveiebragte i det statistiske bureau. Der er nu, som følge af den nye indkomstskat til statskassen, udsigt til, at der om nogen tid vil foreligge et fuldstændigere og bedre materiale til belysningen af disse spørgsmaal. Men, da det er uvist, naar dette kan foreligge i en bearbejdet skikkelse, og der, saavidt vides, ingen bestemmelse er taget om, hvorvidt og paa hvilken maade det skal bearbejdes, bliver den oversigt, som i det følgende skal meddeles, saa langt fra overflødiggjort ved det nye materiale, at den meget mere tør have sin interesse ogsaa af hensyn til den bearbejdelse, som dette materiale forhaabentlig vil blive undergivet.

§ 2. Den samlede nationalformue.

Efter skatteligningerne for 1891, der for indtægtsens vedkommende nærmest skulde betegne tilstanden i aaret fra 1 oktober 1889 til 30 september 1890 og for formuens vedkommende tilstanden ved sidstnævnte tidspunkt, udgjorde den samlede, til kommunerne skattepligtige indtægt henved 328 mill. kr. og den skattepligtige formue 1 574 millioner.

¹⁾ Blandt disse citeres her følgende: J. N. Mohn: Statistiske Bidrag til Belysning af Privatformuens Fordeling i Norge, Retst. 1873; Indtægts- og Formuesforholde i Kristiania og Bergen 1868 og 1874, Retst. 1875; Formuesforhold i Riget, 2 Afhandl., Retst. 1876; Statistiske Meddelelser om Husmandsklassens Betydning i Samfundet og om Husmændenes økonomiske Stilling, Retst. 1880.

²⁾ Se navnlig Oth. prp. no 15, jfr. dok. no. 1 for 1875 samt Sth. prp. no. 48 for 1890. — Angaaende de ved ligningsansættelserne anvendte principer og metoder samt om resultaternes beskaffenhed, se sidstnævnte storthingsproposition s. 69 o. fg. og det der citerede (navnlig to af Mohn udarbejdede oversigter for 1868 og 1876, Sth. forh. 1875, 5 del, dok. no. 40, bilag s. 71, og 1878, 3 del no. 15, bilag 2), samt Oth. prp. no. 14 for 1892, s. 23 o. fg.

Den skattepligtige formue omfatter ikke paa langt nær den hele formue, der tilhører vort lands indbyggere, om den end paa den anden side ogsaa indbefatter elementer, der, økonomisk seet, ikke henhører derunder.

I denne henseende er først at mærke, at adskillige retssubjekter — der er nævnte i de kommunale skattelove, henholdsvis § 25 og § 17, og blandt hvilke de vigtigste er staten, kommunerne, Norges bank, hypothekbanken, jernbanerne, universitetet og forskellige stiftelser, — er fritagne for erlæggelse af formuesskat saavel som af indkomstskat¹⁾.

Til en fuldstændig beregning over, hvor stort tillæg der af hensyn til disse fritagelser kan blive at gøre til den beskattede formue, savnes tilstrækkelige materialier; men en gennemgaaelse af de vigtigste poster vil alligevel være skikket til at give nogen forestilling om forholdet.

Hvad nu først staten angaar, kan det bl. a. af Norges off. statistik no. 134²⁾ sees, at statskassens aktiva pr. 30 juni 1890 er ansat til en værdi af 76.05 millioner kr., hvorimod statsgjælden samtidig udgjorde 115.4 millioner.

Blandt aktiverne er imidlertid ikke medregnet en mængde staten tilhørende eiendomme, som findes specificerede i en Stortinget i 1884 meddelt fortegnelse, der senere har faaet tre tillæg (Sth. prp. no. 20 for 1884, no. 39 for 1886, no. 42 for 1889 og no. 48 for 1892). Nogen værdsættelse af disse eiendomme foreligger desværre ikke, uagtet en saadan synes at maatte være af stor betydning. For statsskovenes vedkommende har forøvrigt skovdirektøren i sin indberetning for aarene 1883—1886 (trykt som bilag til Sth. prp. no. 1 for 1891 hovedp. VI, kap. 8) meddelt specificerede beregninger over fladeindhold og værdi af de offentlige og halvoffentlige skove (s. 90—119), hvoraf det fremgaar, at statsskovenes samlede værdi skulde udgjøre kr. 4 985 500, uanseet brugsret, men med fradrag heraf kr. 4 295 000, og statsalmenningerens værdi henholdsvis kr. 2 214 000 og kr. 330 000. Med indbegreb af samtlige staten tilhørende faste eiendomme i landdistrikter og i byer samt af de staten tilhørende behold-

¹⁾ Ved l. af 30 mai 1891 er dog heri gjort den forandring, at formue i og indtægt af de milde stiftelser tilhørende faste eiendomme i fremmede kommuner er skattepligtige til disse.

²⁾ Statistik over den norske Statskasses Finantser i Budgetaarene 1 Juli 1885 til 30 Juni 1890, Indl. s. VI.

ninger synes det rimeligt, at de samlede aktiva i det mindste skulde opveie statsgjælden, skjønt der paa den anden side neppe heller vilde vise sig noget særdeles betydeligt overskud, om status blev opgjort.

Med hensyn til kommunernes formue oplyser kommunalstatistikken for 1888, at landkommunernes samlede aktiva ved udgangen af nævnte aar var 42 011 000 kr. og deres laanegjæld 8 426 000 kr. Bykommunernes aktiva og passiva (havnekassernes medregnede) var til samme tid henholdsvis 62 314 000 og 32 491 000 kr., saa at den beholdne kommunale formue var i landdistrikterne 33 585 000 kr. og i byerne 29 823 000 kr., tilsammen noget over 63 millioner kr. eller med fradrag af resterende jernbanebidrag 61 millioner kr. (i 1890 noget over 67 mill.). I disse beløb er imidlertid de kommunerne tilhørende jernbaneaktier samt indbetalte bidrag til jernbaneanlæg, ialfald delvis, medtagne til deres fulde nominelle beløb.

Norges bank havde ved udgangen af 1889 en formue (bankfondet + reservefondet) af kr. 17 058 000, hypotekbanken af kr. 11 000 000.

Universitetet, de offentlige skoler, forskjellige offentlige fonds og milde stiftelser¹⁾ repræsenterede i 1890 en samlet kapitalformue af ca. 93 millioner, uberegnet værdien af de samme tilhørende faste eiendomme. Heraf udgjorde oplysningsvæsenets fonds kapital kr. 17 669 000 incl. byggefondet.

Af de øvrige skattefri retssubjekter repræsenterer navnlig jernbanerne en betydelig kapital, der efter kursværdien i 1885 udgjorde 33 mill. kroner og nu i 1892, paa grund af aktiernes stigning, 49.3 millioner²⁾, beregnet efter de den 1 oktober 1892 gjældende kursnoteringer. Aktiekapitalens nominelle beløb var 117³/₄ mill. kr., hvoraf henved 93 millioner, værd 36.4 mill., tilhørte staten, og restbeløbet dels kommuner, dels private. De staten og kommunerne tilhørende aktier er allerede foran medregnede.

Uagtet den foranstaaende gennemgaaelse ikke paa langt

¹⁾ Detaljerede opgaver angaaende disse stiftelser vil inden kort tid blive offentliggjorte i maanedsskriftet: «Meddelelser fra det Statistiske Centralbureau.»

²⁾ Heraf falder paa Hovedbanen 13.45 mill., Smaalensbanen 9.45 mill., Merakerbanen 5.1 mill., Kongsvingerbanen 4.9 mill. og Drammen—Randsfjorden 4.85 mill.

nær er fuldstændig, om den end angaar de vigtigste poster, vil det sees, at det samlede beløb af disse i skatteligningerne ikke medtagne formuer er meget betydelig, og vi skulde være tilbøielige til at anslaa deres samlede beløb til mellem 200 og 250 mill. kroner.

En ganske betragtelig størrelse udgjør derhos formodentlig ogsaa den samlede sum af de formuer, der er undtagne paa grund af deres ringe størrelse. Ifølge byskattelovens § 23 og landsskattelovens § 31 kan nemlig smaa formuer paa indtil henholdsvis 4 000 og 2 000 kr. undtages, og denne adgang er, navnlig i byerne, i ikke ringe grad benyttet.

Endnu langt større er det tillæg, der maa gjøres af den grund, at «husgeraad og andet løsøre, der ingen indtægt giver», kan undtages og i de fleste tilfælde¹⁾ er bleven undtaget fra ligning. For at faa rede paa dette forhold har forfatteren indledet en undersøgelse af størrelsen af de beløb, for hvilke personer i forskellige livsstillinger har assureret sit indbo mod brandskade. Uagtet denne undersøgelse er for lidet omfattende til at give fuldstændige resultater, har det dog sin interesse at meddele nogle fra samme hentede tal, der viser karakteristiske forskelligheder mellem de forskellige sociale klasser. Saaledes udgjorde det gennemsnitlige assurancebeløb af indbo for 85 embedsmænd samt læger, advokater og overretssagførere 6 400 kr., for 79 bestillingsmænd 2 200 kr., for 62 handelsmænd i byerne 5 000 kr., for 11 landhandlere m. m., bortset fra et enkelt undtagelsesvis meget høit beløb, 2 000 kr. Fremdeles viser der sig for 129 haandværkere et gennemsnitsbeløb af 1 500 kr., for 45 skibsførere 2 100 kr., for 18 styrmænd 1 200 kr., for 74 andre private betjente 2 250 kr.; endelig for 179 arbejdere (for det meste bosatte i byer) 850 à 900 kr. Naar disse beløb sammenholdes med de i det følgende meddelte opgaver over gennemsnitsindtægterne i de tilsvarende livsstillinger, vil man i de fleste tilfælde²⁾ finde en paafaldende overensstemmelse mellem begge slags opgaver, idet assurancesummen for indboet nogenlunde svarer til den gennemsnitlige aarsindtægt i vedkommende samfundsklasse. Efter denne maale-

¹⁾ En detaljeret forklaring herom er givet i Sth. forh. 1887, Oth. prp. no. 30.

²⁾ For embedsmænd m. m. er assurancesummen dog adskillig højere, hvad der kan have sine særskilte grunde.

stok skulde indboets værdi repræsentere flere hundrede millioner kroner; men der bør uden tvil gøres noget, skjønt neppe særdeles betydeligt fradrag, da assurance endnu ikke er saa almindelig udbredt, at de ovenfor meddelte gennemsnitstal kan betragtes som et udtryk for det gennemsnitlige forhold i de ovennævnte klasser, og det indbo, der tilhører de ikke assurerende, maa antages at repræsentere en forholdsvis mindre værdi end det assurerede. Hermed kan sammenholdes, at professor Fahlbeck i sin afhandling om «Sveriges nationalformøgenhet» regner værdien af bohave og husgeraad til 650 millioner kr. Forøvrigt bør her bemærkes, at der er mange herreder og heller ikke saa faa byer, hvor husgeraad og andet løsøre ikke er fritaget for beskatning.

Der er endnu en formuesgjenstand af betydelig reel værdi, som ikke indgaar i de kommunale ligningsansættelser, nemlig kapitalværdien af indtægter, der ophører med den berettigedes død, saasom livrente og pension (skattelovenes henholdsvis § 41 og § 32). Disse værdier, hvortil ogsaa maa regnes livsforsikring, beregnet efter policernes gjenkjøbsværdi, og derhos tillige føderaad, er i virkeligheden opsparede beløb, der ligefrem vilde fremtræde som saadanne, hvis rettighedens indehavere havde gjort disse sparebeløb frugtbringende ved indskud i en bank. Det synes da klart, at de ligefuldt beholder sin karakter af opsparede beløb, om indskuddet er gjort i en livrenteforening i et livsforsikringsselskab eller i en anden lignende indretning. Det samme gjælder om værdien af føderaad, der som en føderaadsyderen paahvilende gjældsbyrde maa antages at være fratrasket dennes formue.

Der savnes materialier til at beregne totalbeløbet af den heromhandlede del af nationalformuen; men at den udgjør en betydelig sum, tør ansees utvilsomt.

Medens den foranstaaende redegjørelse for de ved de kommunale skatteligninger ikke medtagne dele af nationalformuen viser, at der af hensyn hertil bør gøres et tillæg, der i det hele maa beløbe sig til flere hundrede millioner, er det derhos sandsynligt, at der bør gøres et lignende tillæg paa grund af selve ligningsansættelsernes lavhed. At ligningskommissionerne overhovedet heller er tilbøielige til at ansætte formuerne noget

for lavt end for høit, er noget, som baade stemmer med den almindelige opfatning af dette forhold, og som i sig selv er let forklarligt, ligesom det ogsaa er en ligefrem følge af den omstændighed, at de, hvis formuer er ansatte for høit, i regelen klager og faar feilen berigtiget, medens det i det modsatte tilfælde er en sjældenhed, at nogen gjør opmærksom paa, at ligningen er for lav. For en enkelt, meget væsentlig formuesgjenstand, nemlig jordeiendom, er det saavel for 1886 som for 1876 og 1868 bleven paavist, at de af ligningskommissionerne anvendte taxter pr. skylddaler i de herreder, hvor saadan taxt er lagt til grund for formuesansættelsen, har overhovedet udgjort 75 à 80 procent af skylddalerens gjennemsnittsværdi, beregnet efter de i samme herreder stedfundne salg i de nærmest forangaaende femaar. Nu er det vistnok ikke sikkert, at de stedfundne salg danner den rette maalestok for bedømmelsen af de faste eiendommens værdi i det hele taget. Der er især to omstændigheder, som muligens influerer herpaa, hver i sin retning. De eiendomme, der sælges, er, gjennemsnitlig taget, mindre end de eksisterende eiendomme, der ikke skifter eier ved salg, og da de mindre eiendomme ofte betales forholdsvis dyrere pr. skylddaler end de større, skulde dette lede til, at den beregnede gjennemsnittsværdi bliver for stor i forhold til de eksisterende eiendomme i deres helhed. Paa den anden side er det ofte udbrugte eiendomme med huse i mindre god stand, der sælges, hvilket altsaa skulde virke i den modsatte retning. Hvis man nu antager, at de anførte omstændigheder gjensidig omtrent hæver hinanden, og altsaa gaar ud fra, at den beregnede salgsværdi pr. skylddaler nogenlunde svarer til den virkelige værdi, skulde ligningsansættelserne for jordeiendommenes vedkommende forholde sig til de virkelige værdier omtrent som 80 : 100, hvoraf skulde resultere et tillæg af 144 mill. kroner, naar den samlede virkelige værdi af jordbrug med tilhørende huse samt skov, i overensstemmelse med Statsøkonomisk tidsskrift 1888 s. 64, ansættes til 720 mill. Efter nutidens priser skulde tillægget blive lidt mere, altsaa rundt 150 mill. Dersom vi tør antage, at ligningskommissionernes øvrige formuesansættelser ligeledes er noget lavere end de virkelige, om end maaske ikke i et saa stærkt forhold, skulde der altsaa kunne beregnes et yderligere tillæg.

I henhold til foranstaaende udvikling vil det samlede tillæg, som maa gjøres, naar man paa grundlag af ligningskommissionernes formuesansættelser vil beregne den hele virkelige nationalformue, — nemlig for det første tillægget for de i de kommunale ligninger ikke indgaaende dele af nationalformuen og dernæst tillægget for ligningsansættelsernes lavhed — rimeligvis bringe formuen op fra det officielle tal 1578 millioner til adskilligt over 2 000 millioner kr., saa at den antagelig kan anslaaes til mellem 2 200 og 2 500 millioner. Noget fradrag maa vistnok gjøres, dels fordi de kommunale ligninger indbefatter forskellige, udlændinger tilhørende faste eiendomme eller anlæg i Norge, dels fordi nogle af de antagne privatformuer er imaginære, hvorhos der er ikke saa faa personer, hvis aktiva overstiger deres passiva, jfr. skifte- og konkursstatistiken. Men det hele beløb af disse fradrag udgjør neppe en saa betydelig sum, at det skulde kunne bevirke nogen væsentlig forandring i beregningen, og vi bliver derfor staaende ved en ansættelse af nationalformuen til noget over 2¼ milliard, et resultat, der synes at staa i god samklang med det efter den kollektive methode tidligere beregnede beløb af 1800 à 2 000 millioner kr. for tiden omkring aaret 1883.

§ 3. Den samlede nationalindtægt.

De skattepligtige indtægter er, som allerede anført, ifølge de kommunale ligninger for 1891 ansat til henved 328 mill. kroner. Hertil kommer, naar der spørges om den samlede nationalindtægt, for det første indtægterne af de eiendomme og fonds, der tilhører staten, kommunerne, forskellige stiftelser og andre for kommuneskatter fritagne retssubjekter, selvfølgelig med fradrag af renter af den samme paahvilende gjæld; fremdeles overskuddet af Norges banks og af hypothekbankens virksomhed samt af jernbanedrift m. m. Alt i alt vil det direkte udbytte heraf neppe med noget synderlig stort beløb forøge nationalindtægten, hvilket dels kommer deraf, at statsgjælden og den kommunale gjæld kræver store beløb — førstnævnte i budgetaaret 1888—89: 3 670 000 kr. (o: udgifter til statsgjælden ÷ afdrag) og den kommunale gjæld i 1888: 1 898 000 kr. (renter), tilsammen altsaa noget over 5½ million kr., — og dels har sin

grund deri, at statens og de kommunale eiendomme for en væsentlig del ingen direkte indtægt giver. Naturligvis er det for samfundsmedlemmerne en fordel, at det offentlige eier kirker, skolehuse, sygehuse, retslokaler og andre offentlige bygninger, og det kunde maaske forsvares at anse en rimelig rente af den i samme stikkende kapital som en landets indbyggere tilflydende indtægt. Men i det hele taget vilde det vistnok findes søgt at gjøre noget tillæg til den beregnede nationalindtægt paa dette grundlag, om end enkelte indretninger, saasom vandværker, i heromhandlede henseende skiller sig lidet fra almindelige økonomiske anlæg.

Bortset fra den nævnte indirekte fordel, repræsenterer den aarlige indtægt af statens, kommunernes, de offentlige stiftelsers samt andre skattefrie retssubjekters eiendomme og aktiva et beløb, der maaske kan anslaaes til omkring 15 à 20 millioner kr., altsaa med fradrag af renter af statens og kommunernes gjæld 10 à 15 millioner kr. De vigtigste hidhenhørende poster er renter og andre indtægter af de offentlige legater og stiftelser tilhørende kapitaler og eiendomme, fremdeles indtægter af forskellige kommunale samt af statens eiendomme og aktiver, deriblandt Kongsberg sølvværk, renter af hypothekbankens grundfond, det hele nettoudbytte af Norges banks og af hypothekbankens virksomhed samt af jernbanedriften. Herhen hører ogsaa nettoindtægterne af adskilligt offentligt jordegods, et beløb, der selvfølgelig er saameget vanskeligere at bestemme, som der savnes en oversigt over dette jordegods værdi. I det hele er derfor det ovenfor angivne tal kun at anse som anslagssummer, der ikke har nogen selvstændig værdi, men kan tages i betragtning ved siden af de øvrige tillæg, der nu skal omhandles, og som i heromhandlede henseende er af langt større betydning.

Her er for det første at bemærke, at der er et meget betydeligt antal af arbejdende samfundsllemmer, hvis indtægter ikke er medregnede, fordi de falder under grænserne for den mindste skattepligtige indtægt.

Denne grænse er forskjellig i de forskellige kommuner, idet de gjældende love vistnok opstiller normer, men har tilladt de enkelte kommuner indenfor visse grænser at lempe paa de normale forholdstal. En detaljeret fremstilling af de ved skatteligningen for 1886 befulgte regler findes trykt i Sth. forh. 1887, Oth. prp. no. 30, bilag no. 5, 7 og 11, samt 1889, Oth. prp. no. 10.

Ifølge sidstnævnte dokument, side 24, havde af 462 herreder, hvorfra oplysning herom er meddelt, 351 anvendt lovens normalsatser (kr. 100, kr. 200, kr. 300 og kr. 400 skattefri henholdsvis for de 4 klasser), medens 33 havde benyttet adgangen til at gaa under disse satser og 78 havde valgt høiere satser. Af byerne havde ifølge Oth. prp. no. 30 for 1887, bilag 7, s. 163—165, 42 anvendt normalsatserne (kr. 200, kr. 320, kr. 400 og kr. 480), medens 14, for det meste større byer havde valgt høiere, og ingen lavere satser. I Kristiania var satserne henholdsvis kr. 600, kr. 800, kr. 1 000 og kr. 1 200. De nye kommunale skattelove af 1891 har imidlertid foretaget forandringer i disse regler, og en udredning af de nugældende forhold vil ikke kunne gives uden en indgaaende bearbejdelse af ligningsforretningerne. Af de i 1890 og 1892 af finansdepartementet fremlagte oplysninger vedkommende indkomstskat til statskassen (Oth. prp. no. 48 og no. 14) kan det imidlertid sees, at om man i et større antal byer ikke havde benyttet sig af adgangen til at forhøje de skattefrie minima, vilde den beskattede indtægt i 1889 have været sandsynligvis omtrent 6 millioner kr. større end efter ligningen. Et ikke ubetydeligt tillæg vilde derhos fremkomme, hvis man i byerne havde sat grænsen for den skattepligtige indtægt saa langt ned som i landdistrikterne, hvilket vil skjønnes deraf, at antallet af skatydere i byerne kun udgjorde mellem 16 og 17 procent af folkemængden, men i landdistrikterne derimod 26 procent. Men ogsaa i mange landdistrikter var det skatbare minimum forhøiet, og hvis man satte indtægtsgrænsen saa langt ned, som der efter de kommunale skattelove kunde være adgang til, vilde den samlede indtægt sandsynligvis overstige 340 og maaske 350 millioner kroner.

Men der mangler endnu meget i, at dette indtægtsbeløb omfatter den hele virkelige nationalindtægt.

Det samlede antal af skatydere udgjorde ifølge ligningsforretningerne for 1891:

i landdistrikterne	395 931	med	187 572 000	kroners indtægt
i byerne	90 314	med	140 214 000	—

tilsammen 486 245 med 327 786 000 kroners indtægt.

Antallet af skatydere udgjorde altsaa overhovedet kun 24.3 pct. af folkemængden, og det uagtet endel skatydere, nemlig de, der har eiendomme eller driver virksomhed i mere end en kommune,

er regnede dobbelt, ligesom ogsaa den særskilte ligning af aktieselskaber, sparebanker o. l. indretninger bevirker, at antallet af skatydere bliver større end antallet af de skatydende personer.

Med det anførte procentforhold — 24.3 pct. — kan sammenholdes, at de arbejdende samfundslemmer, ifølge det officielle værk «Bidrag til en norsk Befolkningsstatistik» s. 67, for 1876 er beregnet til ikke mindre end 61 pct. af befolkningen, hvortil kommer noget over $2\frac{1}{2}$ pct., der, uden at kunne henføres til de arbejdendes klasse, alligevel som føderaadsfolk, rentenister, pensionister o. s. v. havde sit selvstændige underhold og altsaa maa forudsættes væsentlig at bestaa af skatydere.

Overføres disse procentforhold paa folkemængden i 1891 — to millioner, — skulde de nævnte to klasser, de arbejdende og de, som forøvrigt havde et selvstændigt underhold, kunne foreløbig regnes til ca. 1 270 000 personer.

Det vil være oplysende for disse forhold at gjøre sig rede for, hvori den store forskjel mellem dette tal og antallet af skatydere bestaar, om end en saadan beregning alene kan ske i meget grove træk.

Ifølge den i nysnævnte befolkningsstatistik s. 68 meddelte tabel med tillæg af 10 pct. for folkemængdens forøgelse i aarene 1876—1891 samt med afrunding af tallene skulde der i 1891 have været:

ca. 590 000	arbejdende mænd
« 630 000	arbejdende kvinder
« 25 000	andre mænd med selvstændigt underhold
« 28 000	andre kvinder med do.

tils. 1 273 000

Heraf sees, at antallet af skatydere ikke paa langt nær naar op til antallet af de arbejdende mænd, uagtet der blandt førstnævnte findes ikke saa faa kvinder, og, som allerede nævnt, adskillige dobbelt regnede skatydere.

Hvormange skatydere der er af mandkjøn, vil maaske kunne oplyses ved hjælp af ligningsforretningerne; men for nærværende er man henvist til et løst skjøn. Maaske vil antallet ikke være særdeles langt fra 400 000, skjønt dette kun er en gisning. Imidlertid er det sandsynligt, at folketællingen vil udvise mindst 200 000 flere arbejdende mænd, end der i ligningsforretningerne findes opført som saadanne. Hvis man kunde, enten i det

enkelte eller ogsaa generelt, sammenholde ligningsforretningerne med folketællingsopgaverne, skulde det kunne konstateres, hvorledes de i ligningsforretningerne ikke medtagne arbejdende mænd fordeler sig paa de forskellige livsstillinger. Det maa imidlertid antages, at de for den største del bestaar af husmænd, arbejdere, fiskere og smaa industridrivende samt af tjenere og yngre sønner, der hjælper til ved hufaderens virksomhed. Den indtægt, der falder paa disse, maa vistnok sættes lavt; men paa grund af deres store antal udgjør det samlede beløb af disse indtægter eller bidrag til indtægter dog en betydelig sum. Hvis man for denne gruppe, der for en del indbefatter de laveste indtægter, men derhos i byerne indtægter, der gaar lige op til 1 200 kr., f. ex. regner en gennemsnitsindtægt af kun 200 kr.¹⁾, faar man et beløb af 40 millioner kr., og regnes 300 kr. som gennemsnit, udkommer 60 millioner kr.

Lad os nu nærmere betragte kvindernes arbeide. Af de efter folketællingen beregnede 630 000 arbejdende kvinder skulde efter den oven citerede befolkningsstatistik noget over halvparten være beskæftiget ved husligt arbeide, de øvrige dels i underordnet stilling ved forskjellig næringsdrift, som jordbrug og fædrift, fabrikdrift, smaaindustri, handelsforretninger, dels ogsaa i selvstændig virksomhed for egen regning.

En del af de ved næringsdrift sysselsatte kvinder er vistnok ilignet kommunal skat, — hvormange kunde maaske oplyses ved hjælp af ligningsforretningerne. Men den langt overveiende del er antagelig fritagen for skat, fordi deres indtægt er lavere end den mindste skatbare indtægt. Regner man for hele denne gruppe — altsaa bortset fra det huslige arbeide — en gennemsnitsindtægt af kun 150 kr., bliver det tilsammenlagt en ganske betragtelig sum, maaske — for at fremsætte en gisning — 40 à 50 millioner kr.

Vi kommer nu til det huslige arbeide, der beskæftiger de fleste kvinder. Det tør vel ansees som sikkert, at værdien

¹⁾ Ved ansættelsen af heromhandlede gennemsnitsindtægter maa tages i betragtning, at en forholdsvis betydelig del af de for skat fritagne personer var hjemmehørende i byerne, hvor de skattefri beløb, som ovenfor vist, gennemgaaende er adskillig højere end i landdistrikterne. Forøvrigt er disse ansættelser under mangelen af bestemte opgaver over de livsstillinger, hvortil de skattefri personer hovedsagelig henhører, selvfølgelig meget usikre.

af dette arbejde ikke regnes med til den skattepligtige indtægt, og dette har vistnok heller ikke været skattelovens mening. At tage noget hensyn til husmødrenes og døtrenes arbejde kunde ligge nær ved ansættelse af indtægten ved jordbrug; thi her bidrager kvinderne direkte med til produktionen, navnlig til udbyttet af fædriften; men selv der tager man neppe som regel hensyn til kvindernes personlige arbejde som et tillæg til gaardbrugerens indtægt. I adskillige herreder tages end ikke hensyn til værdien af selve gaardbrugerens personlige arbejde, skjønt dette dog nu er mere tilfældet end før. Saameget mindre da, naar spørgsmaalet er om det huslige arbejde. Bortser man imidlertid fra skattespørgsmaal og ser tingen fra et nationaløkonomisk standpunkt, synes det ikke at kunne bestrides, at kvinderne ved sit huslige arbejde yder et meget væsentligt bidrag til produktionen — et bidrag, der af en forfatter, som forøvrigt stærkt fremhæver den vigtige rolle, som kvinden spiller i nationaløkonomien¹⁾, feilagtigen er bleven altfor meget begrænset, naar han reducerer det kvindelige arbejde til den ting at forestaa forbruget af det, manden erhverver.

At de forskjellige arbeider, der gaar ind under begrebet huslige sysler, er af en produktiv art, springer navnlig i øinene, naar man ser hen til de tarveligere husholdninger, hvor husmoderen og døtrene personlig udfører mangeslags arbeider, som der i mere velstaaende familier betales for, eller som under mere udviklede forhold udgjør gjenstanden for særskilte næringsgrene. Hvad forskjel er der i henseende til arbeidets produktive art f. ex. mellem den vask, der foretages i huset, og den, der leies ud mod betaling, mellem husbagning og bagning som industri, mellem forfærdigelse af klæder hjemme eller ved betalte syersker eller skræddere? Det ene er jo ligesaa produktivt som det andet. Og det samme gjælder ogsaa om selve det arbejde, der gaar ud paa at forestaa husholdningen. Den, der vil føre sin egen husholdning, men ikke har hustru eller voxne døtre, der kan overtage dette, maa jo i regelen engagere en særskilt lønnet husbestyrerinde til at forestaa husholdningen, hvilket er det bedste bevis for, at hustruens arbejde, der gjør saadan udgift overflødig, har en økonomisk værdi, der

¹⁾ Lorenz von Stein: Die Frau auf dem Gebiete der Nationalökonomie, Stuttgart 1875.

kan stilles ved siden af en indtægt, der flyder ind i den fælles husholdning. Det kan være vanskeligt nok at værdsætte indtægter af heromhandlede beskaffenhed; men denne vanskelighed ophæver aabenbart ikke indtægtens økonomiske realitet, og det synes klart, at husmødrenes arbejde i det overveiende antal tilfælde burde — rent økonomisk seet — taxeres adskillig høiere end en husbestyrerindes, med ligesaa megen ret, som en gaardbrugers personlige arbejde maa taxeres høiere end en gaardsbestyrers eller brugsfuldmægtigs.

Hvad de hjemmeværende døtre angaar, er det jo saa, at der navnlig blandt de mere velstaaende samfundsklasser findes ikke saa faa, der vistnok, som det heder, «hjælper til i huset», men alligevel ikke kan ansees at udføre noget syn-derlig produktivt arbejde. Det tør imidlertid hænde, at den stigende anvendelse af de ledige kvindelige kræfter i næringslivets tjeneste bl. a. ogsaa har havt til følge, at de i huset tilbageblevne døtre har fundet mere anvendelse ved huslige arbejder end før. Derhos maa man ved bedømmelsen af disse forhold ikke overse, at det huslige arbejde i de høiere samfundsklasser antager en forskjellig form og tildels ogsaa har andre opgaver, men derfor ikke taber karakteren af produktivt arbejde¹⁾.

Erkjendes rigtigheden af den her fremholdte synsmaade, vil der, naar hensyn tages til husmødrenes og de hjemmeværende døtres huslige arbejde, blive et meget betragteligt tillæg til den beregnede nationalindtægt. Det gjælder her værdien af, hvad mere end 300 000 arbejdende kvinder udretter i aarets løb ved sine hænders gerning og sit tankearbejde for hus og hjem.

Dette arbejde kunde maaske værdsættes i forhold til, hvad de kvinder, der har lønnet erhverv eller er i selvstændig virksomhed, fortjener ved sit personlige arbejde, hensyn taget til den forskjellige grad af uddannelse, der forefindes inden de forskjellige samfundsklasser, hvorom der er spørgsmaal. Angaaende disse forhold foreligger der vistnok ikke saadanne statistiske opgaver, at der kan foretages nogen sikker beregning. Imidlertid synes de i de to følgende paragrafer meddelte specielle oplysninger at pege i den retning, at den samlede værdi af kvindernes

¹⁾ Angaaende den maalestok, hvorefter det huslige arbejde bør taxeres i de forskjellige livsstillinger, se slutningen af næste paragraf.

huslige arbeide maaske kan ansættes til 80 à 100 millioner kr. aarlig.

I det foregaaende har jeg behandlet spørgsmaalet om, hvor stort tillæg til den ved skatteligningerne ansatte indtægt der af hensyn til de ikke medtagne personer og andre retssubjekter bør gjøres, naar man vil beregne den samlede nationalindtægt.

Forinden det endelige resultat af denne beregning kan opgøres, maa jeg endnu gøre nogle bemærkninger angaaende paa-lideligheden af ligningsansættelserne indenfor selve skatteligningernes eget omraade.

Den almindelige opfatning gaar ud paa, at ligningsansættelserne i det hele taget er for lave, og det i høiere grad for indtægternes end for formuernes vedkommende. For mit vedkommende deler jeg denne opfatning og skal til begrundelse deraf for det første anføre, at en skatyder snarere maa forudsættes at ville indgive klage over for høi ansættelse af indtægt end over for høi ansættelse af formue, baade fordi skattens størrelse især beror paa indtægten, og fordi en høiere formuesansættelse kan give en kredit, som det kan være af interesse for skatyderen at opretholde. Særlig i en enkelt retning synes det utvilsomt, at indtægten er for lavt ansat, nemlig for jordbrugets vedkommende. Angaaende den maade, hvorpaa denne indtægt er bleven udfunden i de forskjellige distrikter, er et meget omfangsrigt materiale bleven indhentet for aaret 1886, hvilket foreligger trykt i Oth. prp. no. 10 for 1889, bilag 1 og 2. En herpaa bygget oversigt over emnet er bleven meddelt i Sth. prp. no. 48 for 1890, s. 75—95, hvorhos yderligere oplysninger er blevne indsamlede ifølge et under 31 august 1891 udfærdiget cirkulære fra finansdepartementet; sidstnævnte oplysninger foreligger imidlertid ikke i bearbejdet stand.

I den ovennævnte storthingsproposition for 1890 udtaler finansdepartementet den opfatning, at de anvendte taxter er for lave. Nærmere at angive, i hvilken grad dette er tilfældet, er selvfølgelig overmaade vanskeligt. Hvis man forudsætter, at jordbrugsindtægten er forholdsvis ligesaa lavt ansat som jordbrugsværdien, skulde den forholde sig til den virkelige som 80:100 (se ovenfor, s. 8), og dersom man, i lighed med de i Oth. prp. no. 15 for 1878 s. 76 meddelte oplysninger, ansætter

indtægten af matrikuleret jord til halvparten af landdistrikternes ved skatteligningen antagne indtægt¹⁾ eller til 94 mill. kr. for 1891, skulde dette bevirke et tillæg af over 23 millioner kr. Sandsynligvis er dette tillæg for lavt; men under mangelen af bestemte holdepunkter finder vi at burde blive staaende ved et tillæg paa denne konto af 20 à 30 mill. kr.

Noget tillæg for muligvis noget for lave indtægtsansættelser i de øvrige næringsveie bør her neppe beregnes, dels fordi man savner ethvert støttepunkt for et skjøn, dels i betragtning af, at der ved siden af tillæg ogsaa bliver spørgsmaal om noget fradrag, nemlig for den udlændinger tilfaldende del af den i Norge beskattede indtægt af grubeforetagender, forskellige industrielle anlæg m. m.

Kaster man nu et tilbageblik paa de tillæg, som af den ene eller anden grund maa gjøres til den skattepligtige indtægt, skulde beregningen vise en samlet nationalindtægt af 518 à 583 millioner kr., eller i runde tal 500 à 600 millioner kroner.

§ 4. Gjennemsnitsindtægterne i de forskellige livsstillinger.

I den foregaaende paragraf har jeg søgt at beregne Norges samlede nationalindtægt ved at gaa ud fra skatteligningerne og til den af disse følgende totalsum af de beskattede indtægter at lægge forskellige udenfor den kommunale ligning faldende indtægtsbeløb. Den individuelle taxeringsmaade, som ligger til grund for denne beregning, kan imidlertid ogsaa anvendes paa en anden maade, der, foruden at give anledning til at kontrollere rigtigheden af det samlede resultat, tillige giver et indblik i det interessante spørgsmaal om, hvorledes indtægtsbeløbet er fordelt mellem de forskellige livsstillinger og næringsveie. Man

¹⁾ Vistnok maa det antages, at landbrugsnæringsen i tidsrummet 1876—1890 har gjort mindre fremskridt end andre i landdistrikterne drevne næringsveie, navnlig industrien, hvorfor det kunde synes, at den i 1890 maatte repræsentere et lavere procentforhold end i 1876. Men herved er at mærke, at taxterne for landbrugsindtægten, tildels som følge af skatte-loven af 1882, er forholdsvis noget højere ansatte nu mod før (sml. Sth. prp. no. 48 for 1890, s. 80—81), hvorhos ogsaa kan mærkes, at forholdstallet for 1876 var 51 procent.

kan nemlig søge at bestemme den gennemsnitlige indtægt i hver enkelt af de vigtigste livsstillinger, og ved at kombinere disse gennemsnitsindtægter med de ved folketælling forefundne antal personer i de samme livsstillinger beregne den paa hver livsstillingsgruppe faldende indtægt samt det hele indtægtsbeløb for befolkningen overhovedet.

En saadan beregning er hidtil ikke bleven gjort, hverken for Norges vedkommende eller, saavidt forf. bekjendt, for noget andet lands, og da beregningen i sig selv er vanskelig og den derhos, for at blive ganske nøiagtig, kræver en mængde forundersøgelser, bør man ikke være for streng i fordringen paa nøiagtighed, navnlig hvad de mindre væsentlige enkeltheder angaar. Men uagtet det ikke kan være andet, end at man for nogen del maa nøie sig med temmelig ubestemte opgaver, tør det dog haabes, at beregningen vil vise sig at være af nytte, idet jeg særlig vil fremholde, at selv om resultatet ikke kan ventes at ramme det absolut rigtige, saa vil de relative forhold mellem de forskjellige samfundsklasser alligevel tilnærmelsesvis kunne bestemmes.

Efter at have forudskikket disse bemærkninger, der er nødvendige til en rigtig bedømmelse af beregningen, skal jeg nu gaa over til at gjøre rede for, hvorledes jeg har søgt at bestemme de forskjellige gennemsnitsindtægter, og til hvilke resultater jeg i saa henseende er kommen.

Angaaende embeds- og bestillingsmænds lønninger findes detaljerede oplysninger i statskalenderen og i forskjellige storthingsdokumenter, navnlig de specificerede statsbudgetter samt storthingsprp. no. 1. En paa grundlag af statskalenderen udarbeidet «Oversigt over de civile og militære Embedsmænds og andre offentlige Tjenestemænds Aflønning» findes offentliggjort i Aftenposten nr. 156, 157 og 163 for 1888. Idet jeg her meddeler et uddrag af disse opgaver særskilt for embedsmænd og for bestillingsmænd, bemærkes, at jeg af fortegnelsen har udeladt endel stillinger, der i regelen indehaves af en i andet embede eller anden bestilling ansat person, om end dette ikke i alle tilfælde med fuld sikkerhed har kunnet afgjøres. Forøvrigt er i ovennævnte avisartikel bl. a. anført, at der ved udarbeidelsen ikke er taget hensyn til personlige tillæg, fri bolig, lys og ved *in natura* eller godtgjørelse derfor, uvisse indtægter o. lign., hvorimod alderstillæg er medregnet. Fremdeles bemær-

kes, at adskillige af de i fortegnelsen opførte tjenestemænd i virkeligheden har en større indtægt end beregnet efter gagen, idet der nemlig dels tilkommer renter af privatformue, dels særskilte indtægter af privaterhverv, f. ex. lægepraxis, eller af offentlige hverv.

Det samlede efter denne kilde beregnede lønningsbeløb udgjorde:

for 1743 civile og militære embeder 6 030 800 kr. (gj.sn. 3 460 kr.)
- 1531 — — — bestill. 3 078 900 » (— 2 011 »),

tilsammen altsaa for 3274 embeder og bestillinger 9 109 700 kr., heri ikke iberegnet 105 biposter med en samlet indtægt af 175 900 kr.

Heri er, som det vil sees, geistlige embeds- og bestillingsmænd ikke medregnede; desuden er udeladt forskellige andre bestillingsmænd, hvoriblandt lensmænd.

Da det har sin interesse at se, hvorledes indtægtsforholdene stiller sig for de forskellige klasser af embedsmænd, og hvorledes det samlede beløb fordeler sig mellem disse, skal vi nedenfor meddele endel nærmere oplysninger, der dels er byggede paa uddrag af statskalenderen for 1892 og dels hentede fra andre kilder. Vi følger herved i det væsentlige den i folketællingstabellen for 1876 anvendte klassifikation og orden.

Af regeringens medlemmer har hver af de to statsministre en gage af 20 000 kr., hvortil kommer i taffelpenge 15 000 kr. i Kristiania og 10 000 kr. i Stockholm. Lægges hertil 8 statsraaders gage à 12 000 kr. og statssekretærens 6 700 kr., udkommer som det samlede lønningsbeløb for disse 11 embedsmænd 142 700 kr. (foruden taffelpenge), heraf for de 8 i Kristiania værende medlemmer kr. 98 700.

Angaaende lønningsforholdene i regeringens kontorer findes udførlige oplysninger i en i 1892 trykt indstilling fra en af finans- og tolddepartementet nedsat komite. Af de sammesteds meddelte tabeller hidsættes følgende oversigt efter tabel I:

	Antal.	Gagebeløb.
Ekspeditionssekretærer og direktører	16	89 496 kr.
Bureauchefer	45	152 480 «
Fuldmægtige ¹⁾	89	188 400 «

¹⁾ Heraf 48 med og 41 uden alderstillæg. — Kopister og ekstraskrivere vil findes omhandlede i det følgende under bestillingsmænd.

Med tillæg af godtgjørelse for extraarbeide i departementerne havde fuldmægtigerne ifølge tabel III en samlet godtgjørelse af 221 059 kr., eller gennemsnitlig 2 484 kr., medens der paa bureaucheferne alene faldt en enkelt tillægsgodtgjørelse. Hertil kommer imidlertid for nogles vedkommende endel andre biindtægter. Efter et uddrag af skatteligningsforretningen for 1888 havde nemlig 44 bureauchefer en samlet indtægt af 207 100 kr. og 101, dels i departementerne, dels i andre offentlige kontorer ansatte fuldmægtige tilsammen 340 000 kr., medens deres formue var henholdsvis 696 000 og 1 223 000 kr. Fradrages nu formuesindtægt efter en rentefod af $4\frac{1}{2}$ pct.¹⁾, bliver gennemsnitsindtægten forøvrigt kr. 3 900 for bureauchefer og kr. 2 800 for fuldmægtige, hvilket dog maaske er vel høit. Hermed kan sammenholdes, at bureauchefers gennemsnitsindtægt med fradrag af renteindtægt à 5 pct. af Mohn beregnedes til 3 256 kr. i 1874 og fuldmægtiges gennemsnitsindtægt ligesaa til 2 136 kr. Samtidig var deres embedsgager ifølge Sth. prp. no. 30 for 1874 (bilag) henholdsvis 2 800 kr. og 1 700 kr.

Stiftamtmænd og amtmænd havde en samlet embedsindtægt af 132 800 kr., eller gennemsnitlig 6 620 kr.; 10 borgermestere og raadmænd gj.sn. 6 000 kr. (fra 5 000 og op til 8 500 kr.); 22 politimestere tils. 84 400, gj.sn. 3 840 kr. (fra 3 000 og op til henved 8 000 kr.); 16 politiadjutanter og politifuldmægtige m. m. tils. 41 700, gj.sn. 2 600 kr. (fra 2 000 til 4 800 kr.); 52 fogder tils. 210 000, altsaa gj.sn. 4 000 kr.²⁾. 4 skattefogder havde tilsammen 27 600 kr.; 13 toldinspektører tils. 76 800 kr.; 23 toldkasserere og toldskrivere 116 000 kr. + procenter til netto-beløb 8 100 kr.³⁾; 1 grænseinspektør og 1 overtoldkontrollør hver 5 000 kr. samt 51 toldkontrollører (før: overtoldbetjente) 202 400 kr.⁴⁾, altsaa gj.sn. henved 4 000 kr. hver.

¹⁾ Der kan være spørgsmaal om at regne $4\frac{1}{2}$ eller 5 pct., idet den virkelige renteindtægt vistnok neppe gennemsnitlig taget udgjør mere end $4\frac{1}{2}$ pct.; men det er muligt, at ligningskommissionen kan have regnet 5 pct. Forøvrigt bliver forskjellen uden videre indflydelse paa den her gjorte beregning.

²⁾ Det samlede beløb af fogdernes gager udgjorde med tillæg af renter af embedsgaardsfond og udbytte af embedsgaarde kr. 219 200; hertil kommer diverse indtægter kr. 54 300, kontorgodtgjørelse kr. 40 600, men fragaar kontorudgifter med kr. 104 000.

³⁾ Ifølge Sth. prp. no. 13 for 1887, s. 113.

⁴⁾ Iberegnet tillæg for 18 toldkontrollører, der er forrettende inspektører og toldkasserere, med samlet beløb kr. 9 200.

Naar hertil lægges et indtægtsbeløb af 77 700 kr. for 19 andre embedsmænd ved den civile administration, udkommer som det samlede beløb af embedsgager i denne gren af styrelsen en sum af kr. 1 619 400, fordelt paa 395 embedsmænd¹⁾. Deres biindtægter, bortseet fra renter, kan maaske anslaaes til kr. 90 000, saa at det samlede beløb skulde udgjøre tils. ca. 1 710 000 kr. Heraf falder paa landdistrikterne 34 embedsmænd med en indtægt af 140 000 kr., paa byerne 358 embedsmænd med en indtægt af 1 535 400 kr. og paa statsraadsafdelingen i Stockholm 3 embedsmænd med en indtægt af 44 000 kr.

Af de ved domstolene og retspleien m. m. ansatte embedsmænd havde høiesterets justitiarius 9 600 kr. og 8 assessorer tils. 59 200 kr.; 5 lagmænd tils. 36 000 kr.; justitiarii og 19 assessorer ved overretterne samt ved Kristiania byret tils. 99 800 kr.; 81 sorenskrivere 388 500 kr.²⁾; 29 byfogder 132 600 kr.; 7 byskrivere, skifte- og auktionsforvaltere 36 700 kr.; 1 generalauditør og 8 brigadeauditører 27 500 kr. (som saadanne); 14 justitssekretærer, protokolsekretærer og retsskrivere ved lagmandsretterne 37 200 kr.; endelig 1 rigsadvokat 8 000 kr. og 13 statsadvokater 61 500 kr.; — tilsammen 189 embedsmænd med en samlet gage af 896 600 kr. Da enkelte af disse embedsmænd har lidt biindtægter ved forskellige gjøremaal, kan det samlede indtægtsbeløb maaske ansættes til 910 000 à 920 000 kr. Af disse var bosat i landdistrikterne 41 sorenskrivere med samlet indtægt (beregnet efter gjennemsnitsforholdet) kr. 196 800.

Militæretatens gageringsforhold er vanskeligt at faa fuldstændig rede paa, da der ved siden af de faste gager tilkommer forskellige slags tillæg, samt endel officerer derhos har særskilte gager som fæstningskommandanter, som lærere ved militære fagskoler eller i andre egenskaber, hvortil kommer for endel nationale officerer enten brug af chefsgaard eller godtgørelse for afsavn af saadan.

Armeens officerskorps, bortseet fra de surnumerære, bestod

¹⁾ Herved har jeg for de i regjeringens kontorer ansatte embedsmænd benyttet tal, der — forøvrigt uvæsentlig — afviger fra den ovenfor citerede komiteindstillings opgaver, idet disse nemlig først er komne mig ihænde, efterat beregningen var gjort.

²⁾ Som tab paa den for tiden regulerede kontorgodtgørelse er beregnet 29 700 kr., hvilket beløb ovenfor er fratrasket deres indtægter.

ifølge statskalenderen for 1892 af 9 generalløitnanter og generalmajorer med samlet gage, saavidt det har kunnet sees, af 66 800 kr.; dernæst 35 oberster, 33 oberstløitnanter, 5 majorer, 303 kapteiner og 189 premierløitnanter, tilsammen altsaa 574 officerer, iberegnet fæstningsofficerer og trænkorpset, men ikke intendanturen. Heri er ikke medregnet 230 værnepligtige officerer, hvoraf 20 premierløitnanter og 210 sekondløitnanter. Naar hensyn tages til, at adskillige kapteiner og løitnanter har bierhverv ved siden af sin officersstilling, kan deres samlede indtægter, bortset fra renter, maaske ansættes saaledes: oberster og oberstløitnanter ca. 5 000 kr., kapteiner 3 200 à 3 600 kr., premierløitnanter 2 000 à 2 200 kr. Det samlede indtægtsbeløb skulde saaledes blive noget under 2 000 000 kr. Efter samme forhold som ved folketællingen af 1876 skulde omtrent 200 officerer, med en samlet indtægt af 700 000 kr., være bosatte i landdistrikterne; men paa grund af den senere foretagne omorganisation er det ikke sikkert, at denne beregning passer for de nuværende forhold.

Marinens officerskorps opføres i «Forklaringer til Statsregnskabet 1890—1891», b, s. 250 saaledes: 1 kontreadmiral med gage 6 400 kr., 4 kommandører à 5 200 kr., 14 kommandørkapteiner à 3 800 kr., 16 kapteiner à 2 800 kr., 24 premierløitnanter à 1 600 og 13 à 1 120 kr., samt 13 sekondløitnanter à 1 120 kr. (foruden 14 ikke fast tjenestgjørende sekondløitnanter). Bortset fra de 14 sidstnævnte udgjorde de øvriges samlede gage 192 700 kr. Hertil kommer forskellige tillæg til samlet beløb 21 600 kr., hvorhos flere af cheferne har særskilt lønnede stillinger. Deres samlede indtægter, uberegnet renter, kan maaske anslaaes saaledes: for kontreadmiralen og kommandørerne gj.sn. henved 7 000 kr.; for kommandørkapteinerne ca. 5 000 kr.; for kapteinerne omkring 3 600 kr. og for løitnanterne 2 000 à 2 400 kr., ialt ca. 280 000 kr. for 85 officerer. Af 83 officerer, henhørende til denne klasse, var i 1876 alene 1 bosat paa landet.

Ved intendanturen samt udskrivningsvæsenet havde 35 embedsmænd (generalintendanten og andre officerer samt krigskommissærer, indrulleringschefer m. m.) en samlet embedsindtægt af omtrent 140 000 kr., samtlige vedkommende embedsmænd i byerne.

Embedsmænd ved de offentlige arbejder samt ved statens øvrige virksomhed til næringsveienes fremme. Herunder hører de ved statsbanerne, veivæsenet, havne- og fyrvæsenet,

kanalvæsenet, telegrafvæsenet og postvæsenet, landbrugsvæsenet, skovvæsenet, bergvæsenet samt Kongsberg sølvværk ansatte embedsmænd, af hvilke 89 havde en samlet embedslønning af 316 200 kr., hvortil kommer for endel bergembedsmænd sportler og for enkelte andre indtægter ved forskellige bestillinger, hvorved det samlede indtægtsbeløb antagelig kommer op i mindst 320 000 kr. Af dette beløb falder 148 800 kr. paa 50 postmestere, hvis indtægt altsaa er gjennemsnitlig lidt under 3 000 kr. Paa den anden side forekommer inden denne gruppe flere indtægtsbeløb paa 6 400 à 8 000 og op til 10 000 kr. Kun ganske enkelte af de til heromhandlede gruppe hørende embedsmænd (i 1876: 6) er bosatte i landdistrikterne.

Med hensyn til de ved sundhedsvæsenet ansatte embedsmænd er deres embedsgager mindre tjenlige til deraf at udlede deres indtægtsbeløb, da de fleste af dem har større eller mindre indtægter af privatpraxis. Vi meddeler imidlertid først følgende oversigt over embedsgagerne: a) Medicinaldirektøren samt forskellige andre direktører og overlæger ved sygehuse samt stadsfysici, ialt 12 personer med samlet embedsindtægt (incl. værdien af bolig m. m.) af 60 000 kr.; b) 150 distriktslæger med samlet embedsindtægt 307 000 kr.; c) 59 militære læger (uberegnet værnepligtige underlæger) 140 000 kr., samt 1 stabs- og 6 overdyrlæger tilsammen 13 000 kr. Det samlede gagebeløb for den hele gruppe gaar altsaa op til 520 000 kr. fordelt paa 228 personer, af hvilke 120 à 130, hovedsagelig distriktslæger, med et samlet beløb af omtrent 250 000 kr., er bosatte i landdistrikterne og altsaa ca. 103 med 270 000 kroners indtægt i byerne. Efter hvad der paa et andet sted i nærværende afhandling¹⁾ er oplyst, kan lægernes samlede indtægt antages at dreie sig om gjennemsnitlig 3 200 kr. i landdistrikterne og 5 000 kr. i byerne, eller, med fradrag af formuesrenter, om henholdsvis 2 800 og 4 000 kr.; men da det vel maa antages, at embedslægerne paa landet gjennemsnitlig taget har en lidt større indtægt end de blot privatpraktiserende, kan man vistnok uden betænkelighed forhøie de 2 800 kr. til 3 000 kr. Det samlede indtægtsbeløb, bortset fra formuesrenter, skulde saaledes blive 375 000 kr. i landdistrikterne og 412 000 kr. i byerne, tilsammen 787 000 kr.

¹⁾ Se det følgende afsnit om de private erhvervsdrivende, s. 38.

Af universitetets embedsmænd havde 52 professorer en samlet embedsindtægt af 302 600 kr., hvortil for flere medicinske, juridiske o. a. professorer kommer et ikke ubetydeligt beløb af biindtægter ved lægepraxis, litterær virksomhed m. m. Universitetets bibliothekar, kvæstor og sekretær havde en samlet embedsindtægt af ca. 13 300 kr.

16 rektorer ved offentlige skoler havde en samlet gage af 92 000 kr., iberegnet værdien af fri bolig efter en taxt af 600 kr. 42 overlærere havde i gage 166 000 kr., hvortil kommer enkelte tillæg som konrektorer, skolekasserere m. m. 82 adjunkter havde 247 600 kr. samt delvis bifortjeneste; 6 skole-direktører 31 600 kr.; 6 seminarbestyrere 24 200 kr. (naar fri bolig regnes til 400 kr.); 6 andenlærere ved seminarier 19 000 kroner.

Den samlede embedsindtægt for 213 universitets- og skole-embedsmænd bliver altsaa 896 300 kr. og kan med tillæg af biindtægter maaske ansættes til 950 000 à 1 000 000 kr. Af disse vedkommer alene en del af seminariernes bestyrere og lærere landdistrikterne; men som folketællingen af 1876 viser, er flere til byerne hørende skoleembedsmænd bosatte i de nærmest tilstødende landdistrikter. Vi regner derfor for sidstnævnte 40 med et indtægtsbeløb af kr. 155 000.

Af de geistlige embedsmænd havde, ifølge et paa statskalenderen bygget sammendrag, 505 landsprester en samlet indtægt af 1 739 200 kr., iberegnet indtægter af embedsgaard m. m., hvorved iøvrigt kan mærkes, at oplysning om saadan indtægt manglede for 16 prestegaarde, og at der for 19 andre var anført, at der intet overskud var. Af foranstaaende beløb faldt 1 539 800 kr. paa 414 sogneprester. For 105 byprester er deres samlede embedsindtægt opført med 478 000 kr., iberegnet husleie-godtgjørelse eller værdien af fri bolig; heraf falder et beløb af 310 800 kr. paa 56 sogneprester. De 6 biskoper havde efter samme beregning en samlet embedsindtægt af 67 000 kr.

Personelle kapellaner er ikke medregnede i foranstaaende opgaver. Efter derom indhentede oplysninger kan deres indtægter, incl. bierhverv ved skoleundervisning (i byerne) m. m., maaske ansættes til gjennemsnitlig omkring 1500 kr. i landdistrikterne og 2200 kr. i byerne, hvoraf imidlertid omtrent 1200 kr. udredes af vedkommende sogneprester. Efter antallet af de personelle kapellaner i 1876 — 63 i landdistrikterne og 16 i byerne

— maa saaledes i de ovenanførte indtægter af presteembeder fradrages $1\,200 \times 79 = 94\,800$ kr.

Det samlede resultat for de geistlige embeder viser for 568 embeder i landdistrikterne et indtægtsbeløb af 1 758 000 kr. (gj.sn. 3 095 kr.) og for 127 embeder i byerne 561 000 kr. (gj.sn. 4 417 kr.).

Paa foranstaaende opgaver er bygget følgende oversigt over samtlige embedsmænds lønningsforhold:

Embedsmænd vedkommende:	Landdistrikterne.		Byerne.		Tilsammen	
	Antal embeds- mænd.	Ind- tægts- beløb. kr.	Antal embeds- mænd.	Ind- tægts- beløb. kr.	Antal embeds- mænd.	Ind- tægts- beløb. kr.
1. Den civile admini- stration	34	140 000	358	1 535 400	392	1 675 400
2. Domstolene og rets- pleien	41	196 800	148	718 200	189	915 000
3. Forsvarsvæsenet . . .	201	703 000	491	1 705 100	692	2 408 100
4. De offentlige arbejder m. m.	ca. 10	ca. 30 000	79	290 000	89	320 000
5. Sundhedsvæsenet . .	125	375 000	103	412 000	228	787 000
6. Undervisningen . . .	40	155 000	173	820 000	213	975 000
7. Kirkelige anliggender	568	1 758 000	127	561 000	695	2 319 000
Tilsammen	1 019	3 357 800	1 479	6 041 700	2 498	9 399 500

I disse beløb er, vel at mærke, foruden embedsgagerne indbefattet endel indtægter ved privaterhverv samt ved offentlige bestillinger udenfor embedet. Derimod er formuesindtægter ikke indbefattede, og vi skal nu vise, hvilken indflydelse disse kan antages at udøve til indtægtsbeløbenes forhøielse.

For at faa rede paa dette forhold har man gennemgaaet de ligningsforretninger, der har været tilgængelige, og som omfatter omtrent fjerdedelen af landdistrikternes og næsten samtlige byers embedsmænd. Disse viser for 258 embedsmænd i landdistrikterne en gennemsnitsformue af 10 000 kr. og en middelindtægt af 3 759 kr. og for 1 352 embedsmænd i byerne en gennemsnitlig formue af 14 000 kr. og en gennemsnitlig indtægt af 4 768 kr. Fratrækkes nu $4\frac{1}{2}$ pct. af formuen som indtægt deraf, bliver den øvrige indtægt henholdsvis 3 304 kr. og 4 134 kr., eller meget nær den, der kan udledes af ovenstaaende tabel, nemlig 3 295 kr. for landdistrikterne og 4 079 kr. for byerne. Det bør herved bemærkes, at kun omtrent halvparten af de i ligningsforretningerne opførte embedsmænd er

bleven opført med formue. Da der blandt de øvrige er en del, hvis gjæld maa antages at overstige deres aktiva, bør noget fradrag ske i de ovenanførte gennemsnitlige indtægtsbeløb, og middeltallet skulde saaledes blive kr. 3 700 i landdistrikterne og kr. 4 700 i byerne. Efter de senere hen, s. 35, gjorte bemærkninger bør imidlertid disse tal reduceres til henholdsvis kr. 3 600 og kr. 4 600.

Vi gaar nu over til at omhandle indtægtsforholdene for bestillingsmænd i statens tjeneste, idet vi fremdeles følger folketællingens klassifikation.

Af kopister og ekstraskrivere i regeringens kontorer var der ifølge den før citerede kommissionsindstilling henholdsvis 84 og 105 med en gage af 126 000 og 131 040 kr. Hertil kom for extraarbejde i departementerne 36 085 og 19 290 kr., saa at den samlede godtgørelse var 162 085 kr. for kopisterne og 150 330 kr. for ekstraskriverne. Gennemsnitsindtægten bliver derefter henholdsvis 1 930 og 1 432 kr. og for den hele klasse underét 1 653 kr.¹⁾

Lensmænd. Ifølge uddrag af en i finansdepartementet beroende protokol, hvori er anført saavel deres faste lønninger som deres uvisse indtægter samt indtægter ved inkassationer og kontorudgifter m. v. for hvert af aarene 1880—1884, skulde deres samlede nettoindtægter beløbe sig til gennemsnitlig 1 939 kroner (i det østenfjeldske Norge 2 457 kr., i det søndenfjeldske og vestenfjeldske (regnet indtil og med Nordre Bergenhus amt) 1 540 kr. og i det nordenfjeldske 1 918 kr.). Summen af de faste lønningsbeløb og de uvisse indtægters bruttobeløb udgjorde i samme tidsrum gj.sn. 1 411 kr. og efter de i statskalenderen for 1892 meddelte opgaver, der omfatter tidsrummet 1885—1889, gj.sn. 1 432 kr.²⁾ Ved siden af sine bestillingsindtægter samt

¹⁾ Angaaende kopisters og ekstraskriveres indtægtsforhold og befordringsudsigter i syttiaarene findes detaljerede oplysninger i en fra 270 embedsmænd og betjente ved regeringens departementer indgiven ansøgning, trykt som bilag til Sth. prp. no. 30 for 1874.

²⁾ Angaaende lensmændenes lønningsforhold i tidligere aar er udførlige oplysninger meddelte i Sth. prp. no. 49 for 1877 og i den samme ledsgående kommissionsindstilling.

indtægter ved inkassationer har et stort antal lensmænd indtægter af eiendomsgaarde og anden privat formue. Et uddrag af trykte ligningsforretninger for 1888 viser, at 53 lensmænd i forskjellige herreder i det østenfjeldske gjennemsnitlig taget havde en formue af 14 700 kr. og en indtægt af 3 030 kr. hver. Naar herfra drages $4\frac{1}{2}$ pct. af formuen, bliver den øvrige indtægt gj.sn. 2 348 kr., altsaa lidt mindre end den ovenfor beregnede indtægt for lensmænd i det østenfjeldske Norge. Ogsaa de tilsvarende opgaver for det vestenfjeldske og nordenfjeldske Norge svarer nogenlunde til de for disse distrikter angivne tal; men da antallet her er mindre, nemlig henholdsvis 18 og 8, anføres her blot, at den efter ligningsforretningerne beregnede indtægt bliver noget høiere. Hvad byerne angaar, viser et uddrag af ovennævnte ligningsopgaver, at 24 i forskjellige byer bosatte lensmænd havde en samlet formue af kr. 411 500 og en samlet indtægt af kr. 97 000, altsaa en gennemsnitsindtægt af lidt over 4 000 kr., eller med fradrag af $4\frac{1}{2}$ pct. renter, 3 200 à 3 300 kr.

Bestillingsmænd ved strafanstalter. Ifølge et dels efter statskalenderen, dels efter Sth. prp. no. 1, V kap. 7, s. 26—34 gjort uddrag havde 14 underinspektører, regnskabsførere, værkmestere og forvaltere en samlet løn af 35 500 kr.¹⁾, 15 vagtmestere 22 860 kr., 54 opsynsbetjente 68 000 kr. og 8 andre betjente 11 630 kr., tilsammen 91 bestillingsmænd med et indtægtsbeløb af 138 000 kr., altsaa gjennemsnitlig noget over 1 500 kr.

Bestillingsmænd ved toldvæsenet. For disses vedkommende findes følgende lønninger opførte i budgetoversigten for 1892/93²⁾: 168 toldbetjente (tidligere: undertoldbetjente) 352 700 kr., 29 toldassistenter 39 700 kr., 314 toldopsynsmænd (tidligere: toldrorskarle) af 1 kl. 320 000 kr., 26 af 2 kl. 20 800 kr., 23 andre betjente 37 600 kr., tilsammen 560 betjente med en gage af 770 800 kr. Hertil kommer alderstillæg og andre tillæg til samlet beløb 147 940 kr., saa at den samlede indtægt bliver 918 740 kr. eller i gjennemsnit 1 640 kr.

Ved brændevins- og maltkontrollen var ifølge samme

¹⁾ Hermed kan sammenholdes «Oversigt over Statskassens Indtægter og Udgifter» med «Specificeret Statsbudget for Finantsaaret 1892/93», hvorefter 15 af disse funktionærer havde tilsammen 39 010 kr.

²⁾ Jfr. Sth. prp. no. 50 for 1889, s. 140, samt indst. S. XI. s. 41.

kilde ansat 15 underkontrollører à 1 200 kr. samt dagløn og dagstillæg; desuden 48, der opnævnes for terminen og ikke har fast løn. Ifølge folketællingen af 1876 var der ialt 60 af begge klasser, hvis gennemsnitsindtægt overhovedet maaske kan ansættes til 1 200 kroner.

Af bestillingsmænd ansatte ved storthinget samt i statsrevisionen var der ifølge statskalenderen 15 med samlet gage af 36 600 kr., foruden biindtægter.

Bestillingsmænd ved domstolene. Herunder hører sorenskriverfuldmægtige, byfogedfuldmægtige, byretsreferenter m. m., hvis lønning gennemsnitlig taget maaske kan ansættes til 1 200 kr.

De garnisonerende underofficerers lønningsforhold findes oplyst i Sth. dokum. no. 81 for 1891, hvorefter stadig tjenestgjørende sergenter havde en samlet løn af 1 103 kr., furer-sergenter 1 176, kommandersergenter 1 322 og 1 514 kr., med tillæg for de i Kristiania stationerede, varierende mellem kr. 45 og 73. For nationale kommandersergenter var den samlede løn 1 164 à 1 317 kr. Antagelig kan gennemsnitsindtægten ansættes til 1 200 kr.

Angaaende de ved jernbanedriften ansatte funktionærer findes detaljerede opgaver over lønsforholdene i den af Sanne-rud og Minken i 1890 udgivne «Norsk Jernbanekalender.» Med benyttelse af denne kilde har jeg fundet følgende gennemsnitslønninger: For 6 driftsbestyrere gj.sn. 5 500 kr., incl. værdien af fri bolig og brænde; for 6 driftsassistenten 2 920 kr.; 9 sektionsingeniører gj.sn. 3 386 kr.; 35 banemestere 1 200 kr.; kasserere, bogholdere 2 000 à 2 400 kr.; maskiningeniører 4 300 kr.; lokomotivmestere 2 200 à 2 400 kr.; stationsmestere gj.sn. 1 600 à 1 700 kr.; lokomotivførere noget over 1 700 kr. incl. kilometerpenge m. v.¹⁾; konduktører gj.sn. 1 250 kr. (deraf 170 à 180 kr. i kilometerpenge). Desuden er der et større antal stationsbetjente, stationskontorister, vognskrivere, pakhusformænd, baneformænd m. v. med en gennemsnitsløn af noget under 1 000 kr.

Om stationsmesterne hidsættes nogle nærmere oplysninger.

¹⁾ Ifølge en velvillig meddelt opgave fra statsbanernes togkontrolkontor har jeg beregnet de gennemsnitlige kilometerpenge m. v. saaledes: for lokomotivførere 198 kr., for overkonduktører 234 kr., for underkonduktører 138 kr. og for fyrbødere 95 kr.

Ifølge anhanget til jernbanernes driftsberetninger for terminen 1890—1891 er disse bestillingsmænd inddelte i syv klasser med lønningssatser fra 1 050 til 2 600 kr. + alderstillæg. Gjennemsnitslønnen for de i byerne ansatte stationsmestere (iberegnet 3 understationsmestere) var ifølge uddrag af «Norsk Jernbanelkalender» 1 858 kr., incl. den beregnede værdi af bolig, lys, ved og uniform, tilsammen officielt ansat til 240 kr. pr. aar¹⁾. De paa landstationerne ansatte stationsmestere havde en gennemsnitsløn af 1 333 kr.; næsten alle disse har imidlertid særskilt løn som postaabnere, gj.sn. 250 à 260 kr., hvorhos enkelte af dem har indtægter som bestyrere af jernbanerestaurations, saa at deres samlede indtægt kan regnes paa det nærmeste til 1 600 kr.

Middeltallet for samtlige ovennævnte jernbanebetjente kan ansættes til noget over 1 300 kr. (1200 kr. i landdistrikterne og 1500 à 1600 kr. i byerne). Heri er ikke medregnet fyrbødere og sporskiftere, der i folketællingstabellerne ikke er henførte blandt bestillingsmænd.

Af de ved jernbaneanlæggene sysselsatte funktionærer kan sektionschefer, ingeniører og assistenter antages at have en gennemsnitsløn af omtrent 4 000 kr., kasserere, materialforvaltere omtrent 2 400 kr. og formænd 1 000 à 1 200 kr. Efter den af folketællingstabellerne for 1876 fremgaaende fordeling af disse klasser skulde gennemsnitslønnen for den hele gruppe blive ca. 2 400 kr.

De ved veivæsenet ansatte arbejdsbestyrere havde ifølge statskalenderen en løn af 2 880 à 4 080 kr.; gennemsnittet vil rimeligvis dreie sig om 3 400 kr.; sættes arbejdsformændenes løn som ovenfor, bliver gennemsnittet for den hele gruppe omkring 1 600 kr.

Ved fyrvæsenet var ifølge budgetoversigten for 1892/93, s. 90, ansat 18 fyrforvaltere med samlet gage 40 200 kr., 30 assistenter med 33 970 kr. og 112 fyrvogtere med 156 890 kr., tilsammen 160 bestillingsmænd med 231 060 kr. = gj.sn. 1 444 kr. kontant løn, der med tillæg af fri bolig, lys og brænde maaske kan ansættes til en samlet værdi af omkring 1 800 kr.

Af postvæsenets funktionærer havde ifølge samme kilde (s. 68) 106 expeditører og assistenter en løn fra 800 til 1 800

¹⁾ Denne — vistnok meget lave — ansættelse har hensyn til beregningen af disse tjenestemænds pension og pensionsindskud.

kr., hvortil kommer 3 høiere lønninger fra 2 000 til 3 400 kr. samt alderstillæg, ialt 109 personer med et samlet beløb af 145 340 kr. Til samme gruppe hører endvidere 28 postfuldmægtige og 1 sekretær med ialt 64 738 kr. og 46 postbetjente med 59 040 kr. + 2 500 kr. extraarbeide.

Postaabnernes lønninger findes opførte i de aarlige budgetforslag (se f. ex. Sth. prp. no. 1 for 1892 hovedp. VI, kap. 11, bilag 11, s. 119 o. s. v.); de varierer fra 20 lige op til 800 kr., medens gennemsnittet maaske kan dreie sig om 200 kr. I de fleste tilfælde repræsenterer lønningsbeløbet en biindtægt for personer i anden stilling, som gaardbrugere, stationsholdere o. a. De i folketællingslisterne som postaabnere anførte personer udgjør kun en brøkdel af det hele antal, og deres gennemsnitlige indtægt vil maaske dreie sig om 1 200 kr.

Postførere. Ifølge nysnævnte dokument, bilag 1, s. 21 o. fg., varierer disses løn mellem 60 og 80 kr. pr. maaned; de fleste, nemlig mindst de to tredjedele, tjenestgjorde imidlertid ikke det hele aar, men omtrent et halvt aar eller delvis i kortere tid. Deres samlede indtægt ved postføring og paa anden maade ansættes til 700 kr. i landdistrikterne og 900 kr. i byerne.

Angaaende statstelegrafens funktionærer forefindes aarlige trykte fortegnelser, der for hver enkelt funktionær meddeler oplysning om hans aflønning. For bestyrerne og de høiere funktionærer kan gennemsnitslønnen antagelig sættes til omkring 2 200 kr. (jfr. budgetoversigten). Af telegrafister (i fortegnelsen benævnt: «assistenter») er i fortegnelsen for 1ste jan. 1891 opført noget over 150, hvoraf 14 pct. havde en aflønning af 1 600 kr., 33 pct. af 1 400 kr. og 53 pct. af 1 200 kr., heri iberegnet tjenestgjørende reservetelegrafister¹⁾. Derhos var i samme aar ved jernbanerne ansat næsten ligesaamange telegrafister, der havde en løn af 1 050 à 1 200 kr., begge satser med alders-tillæg. Herefter skulde gennemsnitsindtægten for samtlige telegrafister kunne regnes til 1 250 à 1 300 kr., eller 1 200 kr. for landdistrikterne og 1 300 kr. for byerne. Gennemsnitslønnen for den hele gruppe kan, efter det ved folketællingen i 1876 op-

¹⁾ Hermed kan sammenholdes de i telegrafdirektørens budgetforslag for 1892—1893, s. 7, meddelte oplysninger om lønningsforholdene i terminen 1891—1892, hvoraf sees, at gennemsnitsløn for 158 assistenter og reserve-telegrafister samt et beregnet antal af 5 mandl. tjenestgjørende elever var kr. 1 310.

lyste forhold mellem de høiere og lavere klasser, ansættes til omtrent 1 400 kr.

Med benyttelse af foranstaaende opgaver, sammenholdte med de i folketællingen af 1876 meddelte oplysninger om antallet af de til de særskilte stillinger hørende personer, har jeg beregnet gennemsnitslønnen for samtlige i statens tjeneste værende bestillingsmænd til 1 400 à 1 500 kr. Naar man tager hensyn til, at endel af dem har nogen formue, jfr. hvad ovenfor er oplyst for lensmændenes vedkommende, skulde man neppe regne for høit ved at ansætte deres samlede indtægt til gj.sn. omkring 1 500 kr. i landdistrikterne og 1 600 kr. i byerne¹⁾.

Kommunale bestillingsmænd. De talrigst repræsenterede kommunale bestillingsmænd er i landdistrikterne skolelærere og kirkesangere, hvilke i 1876 tilsammen udgjorde mere end de ni tiendedele af den hele klasse, og i byerne skolelærere samt politibetjente, politikonstabler m. m.

Landsskolelærernes gennemsnitsindtægter — iberegnet naturaltydelser samt de af statskassen udredede lønstillæg, men med fradrag af kirkesangerindtægter — er i N. off. St. no. 83, skolestatistiken for 1885 s. XXV, opgivet at være steget fra kr. 722 i 1880 til kr. 765 i 1885, medens de lærere, der tillige var kirkesangere, havde en gennemsnitlig indtægt af henholdsvis 922 og 962 kr., iberegnet statstilskuddet. I 1875 var den gennemsnitlige lærerløn kun 548 kr.

I skolestatistiken for 1875 s. XV angives lærernes gennemsnitsindtægt for samme aar til et lidt mindre beløb, nemlig 524 kr.; men heri er sandsynligvis ikke iberegnet det fra 1 juli 1875 for første gang bevilgede statstilskud. Ifølge samme kilde var gennemsnitslønnen i 1865 kun 352 kr. og i 1861 kun 260 kr. Den er altsaa bleven fordoblet i tidsrummet 1861—1875. Statstilskuddet bevilgedes indtil 30 juni 1879 for budgetterminen, men fastsloges og reguleredes ved l. af 19 juni 1878 § 4 og 26 juni 1889 § 38.

De for byernes vedkommende i skolestatistiken meddelte oplysninger angaaende almueskolelærernes lønninger er ikke af den beskaffenhed, at gennemsnitsbeløbet deraf kan beregnes med nogen sikkerhed. Der angives nemlig blot høieste og la-

¹⁾ Jfr. nedenfor s. 34—35.

veste løn, mellem hvilke beløb der ofte er et meget betydeligt sprang. For hovedstadens vedkommende har man imidlertid i «Beretning om Christiania almueskolevæsen for 1885—1887» detaljerede opgaver, af hvilke det fremgaar, at lærerne i nævnte aar var gagerede, som følger:

12 overlærere med en løn af (2 400) 2 500 og 3 000, gj.sn. 2 700 kr. + frit hus og brænde, i enkelt tilfælde godtgjørelse derfor beregnet til 700 kr., samlet lønnings- og værdibeløb altsaa

			kr. 40 800
17 lærere	à 2 000 kr.		» 34 000
33 —	à 1 800 »		» 59 400
13 —	à 1 600 »		» 20 800
14 —	à 1 450 »		» 20 300
18 —	à 1 300 »		» 23 400

Tils. 107 lærere kr. 198 700

altsaa gennemsnitlig ca. 1 857 kr., heri ikke iberegnet statstilskud. Gaar man ud fra de i den almindelige skolestatistik for 1885 meddelte opgaver over de høieste og laveste satser og beregner middeltallet deraf saaledes, at man regner dobbelt saamange lærere paa den laveste som paa den høieste sats, kommer man til et fra ovenstaaende gennemsnitsbeløb ikke meget afvigende tal, nemlig 1 900 kr. Behandler man paa samme maade skolestatistikens opgaver for de ti største byer, udkommer en beregnet gennemsnitsindtægt af kr. 1 371, hvoraf man altsaa synes at kunne slutte, at den virkelige gennemsnitsløn for samtlige byer vil være henved 1 350 kr. Hertil kommer statsbidraget, der for budgetterminen 1885—1886 var bevilget med 110 000 kr. til lærere og lærerinder, 2 kr. pr. 33 timer samt desuden 3 kr. pr. 33 timer til lærere med over 15 tjenesteaar, og som for lærerne overhovedet antagelig kan regnes til noget over 120 kr. aarlig, iberegnet alderstillægget ¹⁾).

Foruden folkeskolerne, der i 1885 talte 415 lærere i fuldstændige poster, har man i byerne de kommunale middelskoler og borgerskoler samt en enkelt latin- og realskole med et samlet antal af 234 lærere, deraf 177 ved de kommunale middelskoler. Nogen opgave over disses lønninger findes ikke i skolestatistiken, hvorfor jeg har benyttet de specielle opgaver, der

¹⁾ Jfr. Beretning om Christiania almueskolevæsen, s. 33.

findes meddelte i N. R. Bulls «Kommunal Kalender for Norge for Aaret 1883», da nogen senere udgave af dette værk ikke foreligger. Ifølge denne kilde havde i nævnte aar 29 bestyrere af kommunale skoler en samlet løn, iberegnet alderstillæg og personlige tillæg, af ca. 90 700, naar værdien af fri bolig og brænde for henholdsvis 16 og 8 bestyrerposter regnes til 8 800 kr. Gjennemsnitslønnen bliver altsaa 3 100 kr. Af andre lærere havde 121 en samlet løn af noget over 210 000 kr. eller gj.sn. 1 740 kr., og naar hensyn tages til, at adskillige af dem har biindtægter ved private informationer eller paa anden maade, er det sandsynligt, at deres samlede indtægt overstiger 1 800 kr. Gjennemsnitsindtægten for den hele klasse af kommunale skolebestyrere og lærere kan saaledes ansættes til ca. 2 100 kr., og med tillæg af formuesrenter til omtr. 2 200 kr.

Herefter bliver for byernes vedkommende gennemsnittet for samtlige kommunalt ansatte lærere, almueskolelærere og andre 1 733 kr.

Politibetjente og politikonstabler. Angaaende disses aflønning indeholder «Femtiaars-Beretning om Christiania Kommune for aarene 1837—1886» udtømmende oplysninger for Kristianias vedkommende, medens jeg for de øvrige byer har været henvist til at benytte de i forskellige trykte regnskabs-ekstrakter og kommunale budgetoversigter leilighedsvis forekommende oplysninger. Hvad Kristiania angaar, havde politibetjentene i 1886 lønninger fra 1 136 og indtil 2 000 kr. (en overbetjent), gennemsnitlig 1 468 kr.; men da enkelte derhos havde fri bolig, kan deres gennemsnitsløn overhovedet ansættes til mindst 1 500 kr. Konstablerne havde fra 768 til 960 kr. eller gj.sn. 823 kr. og dertil beklædning, altsaa ialt omtr. 900 kr. I andre byer, for hvilke oplysninger haves, varierede politibetjentenes løn fra 1 325 kr. i Bergen, 1 250 kr. i Skien, 1 040 kr. i Stavanger lige ned til 720 kr. i et par mindre byer. Gennemsnittet for samtlige byer incl. Kristiania kan formentlig ansættes til 1 200 kr. eller lidt derover for politibetjente og omtr. 800 kr. for politikonstabler.

Brandkonstabler havde i Kristiania i 1886 gj.sn. omtr. kr. 1 000, incl. værdien af bolig og beklædning. Gennemsnittet for samtlige byer kan her antagelig sættes til kr. 900.

Foruden de her særskilt gennemgaaede talrigst repræsenterede klasser er der endel andre kommunale bestillingsmænd af

meget forskjellig art, saasom fattigforstandere, kæmnere, magistrats- og formandskabssekretærer, brandmestere, stadsingeniører og sammes assistenter m. m., og hvis lønninger er meget forskellige, fra 1 000 kr. op til 6 000 kr. Efter et uddrag af de kommunale regnskabssekstrakter for Bergen, Stavanger, Skien og nogle andre byer, der tilsammen maaske vil nogenlunde udtrykke forholdet inden denne klasse, skulde gennemsnitslønnen for 42 herhen hørende bestillingsmænd paa det nærmeste være 2 000 kr.

Ved at benytte foranstaaende opgaver for de enkelte klasser af kommunale bestillingsmænd i byerne og multiplicere hver enkelt klasse med sammes i folketællingstabellerne for 1876 anførte antal har vi fundet det gennemsnitlige lønningsbeløb for den hele gruppe at være 1 489 kr., hvilket tal i betragtning af, at der kun for en ringe del er taget hensyn til privatformue samt extraindtægter, trygt kan afrundes til 1 500 kr.

I landdistrikterne, hvor gruppen fornemmelig bestaar af skolelærere og kirkesangere, kan gennemsnitsindtægten for de kommunale bestillingsmænd i 1885 neppe anslaaes til synderligt over 800 kr., da beregningen giver et gennemsnitstal af 820 kr.

Forinden vi gaar videre, skal vi vise, hvorledes de gennemsnitsindtægter, som vi i det foregaaende har beregnet for embedsmænd og bestillingsmænd i byerne, stemmer med de i Sth. prp. no. 48 for 1890 meddelte opgaver over gennemsnitsindtægten for disse klasser underét; sidstnævnte dokument giver nemlig ikke oplysning om indtægterne særskilt for embedsmænd og særskilt for bestillingsmænd. Vi opstiller saaledes, med benyttelse af folketællingsopgaverne for rigets byer i 1885 (Norges offic. Stat., III no. 53), følgende beregning:

	Antal offentl. tjenestemænd.	Gennemsnits- indtægt.	Samlet indtægt.
Embedsmænd	1 531	4 700	7 195 700
Bestillingsmænd i statens tjeneste	2 971	1 600	4 753 600
Kommunale bestillingsmænd .	1 821	1 500	2 731 500
Tils. embeds- og bestillingsmænd	6 323	2 322	14 680 800
Gennemsnitsindtægten skulde saaledes blive 2 322, medens			

den efter nysnævnte storthingsdokument skulde være 2 070 kr. Herved er imidlertid at bemærke, at almueskolelærerinder og andre kvinder, ansatte i offentlige bestillinger, og hvis indtægter, som senere vil blive paavist, overhovedet neppe kan ansættes høiere end 800 kr., er medregnede i de opgaver, der ligger til grund for det i storthingsdokumentet beregnede tal. Medregnes kvinderne ogsaa i den særskilt for embedsmænd og bestillingsmænd ovenfor gjorte beregning, kommer man til et resultat, der ligger temmelig nær det i omhandlede storthingsdokument beregnede, idet gjennemsnittsindtægten for 6 323 mænd og 663 kvinder bliver 2 177 kr. Da imidlertid ogsaa dette tal er omtrent 100 kr. høiere, vil det findes rimeligt at fradrage nævnte beløb fra samtlige ovenfor beregnede middeltal og saaledes regne gjennemsnittsindtægten incl. formuesrenter for embedsmænd i byerne til 4 600 kr., samt for bestillingsmænd i statens tjeneste og for kommunale bestillingsmænd i byerne til henholdsvis 1 500 og 1 400 kr.

Private personer, der kan stilles i klasse med offentlige funktionærer. Denne i det hele lidet talrige klasse bestaar fornemmelig af kontorister hos forskjellige administrative embeds- og bestillingsmænd; deres gjennemsnittsindtægt dreier sig antagelig om 800 à 1 000 kr. paa landet og 1 000 à 1 200 kr. i byerne, maaske nærmest de laveste af disse beløb.

Kontorbud, arbejdere og andre i lignende underordnet stilling ansatte, eller sysselsatte ved arbeider for stat eller kommune. Blandt de til denne gruppe hørende personer var der i 1876 et forholdsvis meget betydeligt antal jernbanearbejdere og veiarbejdere. Forøvrigt dannes gruppen af personer i forskjellige stillinger, som menige garnisonerende soldater, fyrbødere, banevogtere o. a. underordnede jernbanebetjente, havnevæsenets og kanalvæsenets arbejdere, arbejdere ved de militære værksteder, kirketjenere, gravere, vægttere, brandmandskaber, fængselsbetjente, departementsbud m. m. Gjennemsnittsindtægten for jernbane- og veiarbejderne kan antagelig sættes til 400 kr. i landdistrikterne og 500 kr. i byerne (jfr. de nedenfor i forbindelse med behandlingen af den almindelige næringsdrift om arbejdsklassen i almindelighed meddelte oplysninger), og for

de øvrige til denne gruppe hørende personer til henholdsvis 500 og 700 kr.

Selvstændige erhvervsdrivende ved privat immateriel virksomhed. Herhen hører advokater og sagførere, læger, lærere, litterater, fotografer o. a. ved kunstnerisk virksomhed sysselsatte personer.

Angaaende advokaters og sagføreres indtægts- og formuesforhold findes for Kristianias vedkommende detaljerede opgaver meddelte i en fra 270 embedsmænd og betjente ved regjerings-departementerne i Kristiania indgiven underdanigst ansøgning, trykt som bilag til Sth. prp. no. 30 for 1871. Af den sammesteds indtagne tabel 11 fremgaar det bl. a., at 68 i ligningsforretningen for 1873 opførte advokater og sagførere havde en gennemsnitsindtægt af 5 272 kr. og en gennemsnitlig formue af 22 412 kr., medens de tilsvarende tal for 65 i ligningsforretningen for 1865 opførte personer af denne klasse var 4 996 og 16 308 kr. Antallet af personer, ilignede formueskat, var i hvert af disse aar 30, hvis gennemsnitsformue altsaa var noget over den dobbelte af den her anførte. Hermed kan sammenholdes, at Mohn for 1874, der som bekjendt var et ualmindelig gunstigt forretningsaar med mange eiendomshandler, fandt en gennemsnitsindtægt af 6 432 kr. for Kristiania og 3 412 kr.¹⁾ for Bergen. Efter de trykte ligningsopgaver for 1888, sammenholdte med de i «Norges Handels-Kalender» 1889—1890 meddelte fortegnelser over advokater og sagførere, havde 46 advokater i Kristiania en samlet indtægt af 402 600 kr. og 42 overretssagførere sammesteds en indtægt af 261 600 kr., medens formuesbeløbene var henholdsvis 1 646 000 og 1 274 000 kr. Dette giver for samtlige 88 advokater og sagførere underét en gennemsnitlig formue af kr. 33 000 og en gennemsnitlig indtægt af kr. 7 550, hvilke tal imidlertid maaske bør reduceres noget, idet der maa tages hensyn til 4 advokater og 29 sagførere, der er opførte i handelskalenderens fortegnelse, men som ikke er gjenfundne i de trykte ligningslister. Gennemsnitsindtægten anslaaes derfor til ca. 6 000 kr. For Bergens vedkommende haves efter samme kilder oplysning for 19 sagførere med en formue af

¹⁾ Dette beløb synes paafaldende lavt, jfr. nedenfor.

26 500 og en indtægt af 6 000 kr. gjennemsnitlig. For de øvrige byer stillede forholdet sig ifølge uddrag af de nævnte ligningsopgaver saaledes, at 138 sagførere havde en samlet indtægt af 733 700 kr. og en samlet formue af 2 245 700 kr. Naar der tages behørigt hensyn til, at de sagførere, for hvilke opgaverne mangler, vistnok i det hele taget har en lavere indtægt, kan gjennemsnittsindtægten for den hele klasse for Norges samtlige byer formentlig ansættes til omtrent 5 000 kr.

Hvad landdistrikterne angaar, kan oplyses, at 42 sagførere, der var bosatte i forskellige, hovedsagelig østlandske herreder, var ansatte i en samlet formue af 1 713 000 kr. og en samlet indtægt af 166 500 kr., saa at gjennemsnittsformuen var lidt over 40 000 og gjennemsnittsindtægten henved 4 000 kr. Som et udtryk for det midlere forhold i landdistrikterne overhovedet turde imidlertid disse tal være noget for høie, da de i vestlandsbygderne bosatte sagførere neppe har saa høie indtægter som paa østlandet, hvor der især i skovdistrikterne findes flere sagførere med betydelige formuer. Gjennemsnittsindtægten for sagførere kan saaledes for landdistrikternes vedkommende neppe anslaaes høiere end 3 000 kr.

Privat praktiserende læger havde ifølge Mohns opgaver for 1874 en gjennemsnittsindtægt af 4 824 kr. i Kristiania og 3 948 kr. i Bergen og med fradrag af renteindtægt henholdsvis 3 604 og 3 388 kr. Efter uddrag af handelskalenderen for 1889—1890, sammenholdt med trykte ligningslister for 1888, havde i Kristiania 92 i begge lister forefundne læger en samlet formue af kr. 3 568 000 og en samlet indtægt af kr. 597 300. Regnes for de øvrige 19 i handelskalenderen opførte læger en indtægt af 1 500 à 2 000 kr., skulde gjennemsnittsindtægten for samtlige Kristiania-læger i 1887 have udgjort mellem 5 000 og 6 000 kr. I Bergen havde 25 i de trykte ligningslister for 1888 opførte læger (med en samlet formue af 482 000 kr.) en gjennemsnittsindtægt af 6 464 kr., og indtægten for den samlede klasse kan saaledes ogsaa her formentlig sættes til 5 000 à 6 000 kr. I de øvrige byer var ifølge uddrag af ligningslisterne for 1888 gjennemsnittsindtægten for 145 læger (af hvilke 93 havde en samlet formue af 2 183 000 kr.) 4 785 kr. Efter forholdet mellem antallet af de privat praktiserende læger i Kristiania, Bergen og de øvrige byer antager vi, at middelindtægten for samtlige byer bliver omkring 5 000 kr. For landdistrikternes

vedkommende haves opgaver for 71 læger, af hvilke 47 havde en samlet formue af 1 003 000 kr. og samtlige 71 en gennemsnitsindtægt af 3 410 kr. Da foranstaaende opgaver indbefatter saavel embedslæger som de privat praktiserende og førstnævnte maaske har noget høiere indtægter, ansætter vi indtægterne for de privat praktiserende til gennemsnitlig 5 000 kr. i byerne og 3 200 kr. i landdistrikterne.

For tandlæger, privat praktiserende dyrlæger og uexaminede læger ansætter vi efter skjøn gennemsnitsindtægten til 1 200 kr. i landdistrikterne og 2 000 kr. i byerne. Da antallet af disse næringsdrivende er forholdsvis lidet, influerer ansættelsen ikke synderligt paa gennemsnitsindtægten i den hele heromhandlede gruppe (erhvervsdrivende ved privat immateriel virksomhed).

For skolebestyrere ved egne skoler samt forskellige slags selvstændig virkende lærere, saasom privatlærere, huslærere, handelslærere, sproglærere, skrive­lærere, musiklærere ansætter vi ligeledes en gennemsnitsindtægt af 1 200 kr. paa landet og 2 000 kr. i byerne, medens for den følgende erhvervsklasse, nemlig litterær, kunstnerisk og teknisk virksomhed, hvorunder fotografer, træskjærere o. l., samt i landdistrikterne ikke saa faa spillemænd, overhovedet 800 à 1 000 kr. paa landet og 1 600 à 2 000 kr. i byerne kan ansees som den sandsynlige gennemsnitsindtægt.

Ved at sammenholde foranstaaende opgaver med folketællingen af 1876 finder vi som gennemsnitsindtægt for den hele heromhandlede gruppe 1 750 kr. i landdistrikterne og 3 000 à 3 200 kr. i byerne.

De til samme gruppe hørende private betjente bestaar for landdistrikternes vedkommende fornemmelig af lærere og indremissionærer, i byerne desuden af advokat- og sagførerfuldmægtige, musikere og skuespillere. Gennemsnitsindtægten for den hele gruppe af heromhandlede private betjente kan maaske ansættes til omkring 1 200 kr. i landdistrikterne og 1 600 kr. i byerne.

Forinden vi nu gaar over til den almindelige næringsdrifts omraade, nævnes endnu, at vi har ansat gennemsnitsindtægten for nogle faa bud og arbeidere, der hører til denne gruppe, til henholdsvis 400 og 600 kr.

Gaardbrugere, selveiere. Ifølge en i Oth. prp. no. 15 for 1878, s. 78—81, meddelt tabel over gaardbrugere, leilændinge og husmænd m. fl. for 69 herreder i forskjellige dele af landet havde 16 388 gaardbrugere ifølge ligningsansættelserne for 1876 en samlet indtægt af 2 990 500 spd., hvilket giver i gennemsnit 182 spd. = 728 kr. for hver gaardbruger. Efter de for 1886 meddelte opgaver (Sth. prp. no. 48 for 1890, s. 139) udgjorde gennemsnitsindtægten for gaardbrugerklassen 770 kr. Denne klasse er vistnok her taget i videre forstand, men bestaar dog væsentlig af jordbrugere, deriblandt ogsaa leilændinge og forpagtere. Af de sammesteds, s. 75 o. fg., meddelte oplysninger om de anvendte ligningsregler, sammenholdte med tilsvarende oplysninger for 1876¹⁾, synes at fremgaa, at indtægten af jordbrug, beregnet efter forskjellige taxter, overhovedet er vurderet omtrent $\frac{1}{6}$ høiere i 1886 end i 1876, og da derhos tillæg for gaardbrugerens personlige arbeide, som det synes, hyppigere er kommen til anvendelse, kan taxtforhøielsen vel i det hele maaske anslaaes til nærmere 20 pct. Efter hvad der foran, s. 16, er forklaret, antager vi, at ligningsansættelsen endnu i 1886 har været for lav, og regner neppe for høit, naar vi ansætter de selveiende gaardbrugerers indtægter til gennemsnitlig kr. 900 à 1 000.

Leilændinge og forpagtere. Af de i ovennævnte proposition for 1878 l. c. meddelte opgaver kan udledes, at gennemsnitsindtægten for 1 120 i forskjellige herreder bosatte leilændinge og forpagtere var 524 kr., der maaske kan forhøies til 600 à 700 kr. i analogi med, hvad der er blevet gjort for selveiernes vedkommende. Hvad byerne angaar, har jeg efter de i stemmeretsstatistiken (C. no. 14 for 1876) meddelte opgaver beregnet gennemsnitsindtægten for forpagtere til noget over 800 kr.²⁾.

¹⁾ Oth. prp. no. 15 for 1878, bilag 2.

²⁾ I de «Statistiske Oplysninger om de fremsatte Stemmeretsforslags Virkning» (Norges officielle Statistik C no. 14, anden del, udg. 1877) er der i tabel 1 for landdistrikterne og tabel 13 for byerne meddelt en opgave over «vordende stemmeberettigede» A efter iligning af skat uden hensyn til skattens størrelse, og B efter antagen mindste indtægt af henholdsvis 400, 480 og 600 kroner for landdistrikterne og 600, 800 og 1 000 kr. for byerne. Da antallet af de vordende stemmeberettigede tillige er fordelt efter livsstilling, kan man af tabellen udlede, hvormange personer, hørende til hver af de opførte livsstillinger, der var ansatte til en indtægt af under 400 kr., mellem 400 og 480 kr., 480—600 kr. og over 600 kr. i

Bestyrere, fuldmægtige og husbondskarle ved jordbrug. Af stemmeretsstatistiken for 1876 har vi udledet en gjennemsnittsindtægt af 550 à 600 kr., og naar tilstrækkeligt hensyn tages til værdien af kosthold og logis, der antagelig er bleven taxeret meget lavt i 1876, kan man for nærværende vistnok ikke sætte denne klasse i en lavere gjennemsnittsindtægt end 600 kr. for landdistrikterne og 800 kr. for byerne.

Husmænd samt dagarbeidere ved jordbrug og skovdrift. Ifølge de før citerede i Oth. prp. no. 15 for 1878 meddelte opgaver havde 3 169 til en indtægt af over 50 spd. ansatte husmænd en gjennemsnittsindtægt af 372 kr. Efter stemmeretsstatistiken er derimod for samtlige husmænd, ogsaa de for skat fritagne, beregnet en gjennemsnittsindtægt af 241 kr. Ifølge de

landdistrikterne, samt under 600 kr., 600—800 kr., 800—1 000 kr. og over 1 000 kr. i byerne. Derhos kan man af andre tabeller i samme værk udfinde, hvormange i de forskellige livsstillinger der var fritagne for skat eller alene ilignede personlig skat.

Ved hjælp af disse oplysninger gaar det an tilnærmelsesvis at beregne gjennemsnittsindtægten for samtlige i listerne opførte personer, nemlig mandspersoner over 25 aar, forsaavidt angaar alle de livsstillinger, hvor antallet af personer, hvis indtægter falder over de angivne maximumsgrænser, enten er forholdsvis lidet, eller hvor man kan vide, at denne høieste indtægtsklasse overhovedet ikke fjerner sig synderlig fra dette maximum. Naar f. ex. kun 20 procent eller mindre af de til en vis livsstilling hørende personer havde en indtægt af over 600 kr. i landdistrikterne, vil det kun lidet influere paa det endelige resultat, hvad enten man anslaar disses gjennemsnittsindtægt til henholdsvis 700, 800 eller 900 kr. Hvor man har grund til at antage, at gjennemsnittsindtægten i heromhandlede indtægtsklasse ikke fjerner sig synderligt fra de anførte maxima (600 og 1 000 kr.), kan man uden fare for væsentlige feil, benytte opgaver, hvor antallet af de til nævnte indtægtsklasse hørende personer gaar høiere op; men jo større dette procentforhold er, desto usikrere bliver selvfølgelig resultatet, om beregningen end alligevel beholder en relativ gyldighed.

Hvad de mindste indtægter angaar, vil indtægtsansættelsen i end mindre grad indvirke paa hovedresultatet. Ved de hidhenhørende beregninger har jeg, i henhold til de i Oth. prp. no. 14 for 1892 meddelte opgaver, antaget for skatydere med en indtægt af under 400 kr. i landdistrikterne en gjennemsnittsindtægt af 200 kr. og for skatydere med en indtægt af under 600 kr. i byerne en gjennemsnittsindtægt af 350 kr. I analogi hermed er de for skat fritagne og i personlig skat lignede personer i landdistrikterne ansatte til 150 kr. og førstnævnte klasse i byerne til 200 kr.; sidstanførte tal er muligens for lavt; men det gjør liden forskjel, hvad enten man sætter dette tal lidt høiere eller lidt lavere.

for 1886 meddelte opgaver er husmandsklassens middelindtægt ansat til 270 kr. Naar hensees til, at den sædvanlige dagløn for husmænd paa egen kost er noget over 1 kr. og for almindelige dagarbeidere paa landet omtr. kr. 1.40, maa man vel antage, at en husmands gennemsnitlige aarsfortjeneste, iberegnet hans indtægter af husmandspladsen, er nærmere 400 end 300 kr.; men for ikke at anslaa den for høit, vil vi kun regne 360, og den samme indtægt regner vi for de andre jordbrugsarbeidere, hvorimod vi for skovarbeidere m. m. regner indtægten til 400 kr.

Tjenernes aarsløn er for landdistrikterne overhovedet i den officielle statistik (III no. 61 m. m.) opgivet til 121 kr. i 1870, 181 kr. i 1875, 153 kr. i 1880, 163 kr. i 1885 og 175 kr. i 1890¹⁾. Gjennemsnittet for de to sidstanførte aar er 169 kr. Ifølge Sth. prp. no. 48 for 1890 s. 87 er ved ligningskommissionernes beregning af fradrag for jordbrugernes driftsomkostninger lønnen for en tjenestegut i gjennemsnit for 8 amter ansat til 195 kr., medens den for de samme amter ifølge den officielle statistik for 1885 gjennemsnitlig var 151 kroner. Fradraget for kost m. v. var af vedkommende ligningskommissioner samtidig regnet til 127 kr., der tillagt ovenanførte officielle gjennemsnitstal for 1885 og 1890 paa det nærmeste udgjør 300 kroner.

For byernes vedkommende var ifølge den officielle statistik gjennemsnitslønnen for en tjenestekarl 158 kr. i 1870, 208 kr. i 1875, 203 kr. i 1880, 224 kr. i 1885 og 239 kr. i 1890¹⁾. Da kostholdet, saavel som logis, er adskillig dyrere i byerne end paa landet, kan den samlede aarsfortjeneste for tjenere i byerne neppe anslaaes til mindre end 400 à 500 kr.

Fiskere skulde efter stemmeretsstatistiken for 1876 have en gjennemsnitsindtægt af 368 kr. i landdistrikterne og omtrent 800 kr. i byerne. Førstnævnte tal synes paafaldende lavt, navnlig i forhold til gjennemsnitstallet for byerne, hvorfor man maaske kan lempe paa dette misforhold ved at beregne 400 kr. for landdistrikterne og 600 kr. for byerne. For fiskergutter og arbeidere ved fisketilvirkning regner vi 360 kr. i landdistrikterne og 400 kr. i byerne.

Værkseiere, grubeiere og fabrikeiere er, ligesaavel

¹⁾ 3: foreløbig opgave for 1890.

som handelsmænd, skibsredere m. m., en klasse, hvis gjennemsnitsindtægt det er meget vanskeligt at beregne, da den paa den ene side omfatter endel forretningsdrivende med liden omsætning, men paa den anden indbefatter nogle af de største indtægter i vort land. Ifølge Mohns afhandling over indtægts- og formuesforholde i Kristiania og Bergen var gjennemsnitsindtægten i 1874 for «fabriker og fabriksiere» 25 300 kr. i Kristiania og kun 2 068 kr. i Bergen, medens handelsklassens gjennemsnitsindtægt er opgivet til henholdsvis 7 140 og 6 048 kr. Naar man hermed sammenholder den i Sth. prp. no. 48 for 1890 angivne gjennemsnitsindtægt for «private næringsdrivende» i byerne, haandværkere undtagne, 3 360 kr., maa det bemærkes, at denne klasse, saaledes som den i nævnte dokument maa opfattes, vistnok indbefatter mange smaahandlere og andre mindre næringsdrivende, baade mænd og kvinder. Dette kan sees deraf, at blandt de 21 111 til denne klasse henregnede skatydere var ikke mindre end 7 323 lignede efter en indtægt af under 1 000 kr., medens der efter stemmeretsstatistikken for 1876 blandt 4 886 handelsmænd i byerne alene var 196 med en saa lav indtægt, heri iberegnet 33 for skat fritagne personer. Man vil derfor, naar man benytter nævnte storthingsproposition som udgangspunkt for beregningen, uden tvil komme sandheden nærmere ved at fradrage skatydere med en indtægt af under 1 000 kr. og saaledes gaa ud fra gjennemsnitsindtægten for de private næringsdrivende, hvis indtægt er 1 000 kr. eller derover, hvilket giver et beløb af noget over 4 300 kr.

Et uddrag af de i «Norges Handels-Kalender» 1884—1885 meddelte opgaver over indtægtansættelser for handlende i endel byer¹⁾, sammenholdt med de i folketællingen for 1885 anførte antal handlende, synes imidlertid at vise, at ogsaa det sidst anførte tal er for lavt. Noget ganske sikkert resultat kan ikke udledes af disse opgaver, da den anførte kommunale tælling ikke har skjulnet mellem smaahandlere, som ølhandlere o. l., og andre handlende og derfor ikke alle i folketællingen medtagne handlende er opførte i handelskalenderen. Imidlertid synes nævnte uddrag at pege i den retning, at gjennemsnitsindtægten for handlende i byerne, bortset fra smaahandlerne, ikke bør sættes lavere end 6 000 kr. Hvad skibsrederne angaar, da driver de

¹⁾ Aalesund, Arendal, Drammen, Kristiansand, Bodø og Brevik.

personer, der i folketællingslisterne for byerne opføres som saadanne, i regelen skibsrederi i større omfang, og deres gennemsnitsindtægt synes, efter endel af handelskalenderen gjorte uddrag, ikke at burde sættes under 10 000 kr.

For landdistrikternes vedkommende er gennemsnitsindtægten for landhandlere og andre handelsmænd, efter et detaljeret uddrag af nysnævnte handelskalender, fundet at udgjøre omkring 2 000 kr.

Maaske vil man i det hele taget nogenlunde træffe det rette, naar man for de forskjellige til heromhandlede klasse hørende forretningsmænd regner følgende gennemsnitsindtægter: For værks- og fabrikeiere i byerne 5 000 kr. og i landdistrikterne 3 000 kr.;

- « handelsmænd i byerne 6 000 kr. og i landdistrikterne 2 000 kroner.;
- « skibsredere i byerne 10 000 og i landdistrikterne 3 000 kr.;
- « for smaahandlere, herunder handelskarle, opkjøbere, øludsælgere m. m. henholdsvis 1 200 og 800 kr.

For agenter, mellemhandlere, mæglere, ekspeditører anfører Mohn en gennemsnitsindtægt af noget over 3 200 kr. saavel i Kristiania som i Bergen, og et lignende beløb for penge- og pantelaanere. Man kan for denne klasse, der ogsaa indbefatter enkelte bankierer, maaske regne gj.sn. 5 000 kr. i byerne og 2 000 kr. i landdistrikterne.

Med hensyn til de i handels- og fabrikvirksomhed samt ved søfart ansatte privatbetjente kan følgende opgaver tjene som udgangspunkter:

Ifølge Mohn var gennemsnitsindtægten for privatbetjente overhovedet i Kristiania 1 340 kr. og i Bergen 1 260 kr., heraf betjente ved handel henholdsvis 1 160 og 1 028 kr., skibsførere 2 172 og 1 804 kr., styrmænd 824 og 684 kr., betjente ved fabrikdrift 1 460 og 1 220 kr., og blandt disse særskilt fabrik- og værksmestere 1 912 og 1 800 kr. og formænd 1 028 og 956 kroner.

Af stemmeretsstatistiken for 1876 kan udledes¹⁾, at betjente ved handel (heri indbefattet endel tomteformænd) i landdistrikterne gennemsnitlig var ansatte til en indtægt af henved 600 kr., styrmænd til 600 à 650 kr. og betjente ved bergværks- og

¹⁾ Se s. 39, note 2.

fabrikdrift til noget over 750 kr., medens de tilsvarende opgaver for byerne synes at antyde en gjennemsnittsindtægt af henved 1 300 kr. for betjente ved handel, 1 300 à 1 350 kr. for fabrikketjente og ca. 840 kr. for styrmænd.

Privatbetjente i almindelighed er, ifølge de for byernes vedkommende meddelte opgaver angaaende ligningen i 1889, satte i en gjennemsnittsindtægt af kr. 1 210, men særskilt i Kristiania 1 552 kr. og 1 371 kr.

Angaaende skibsførere og styrmænd hidsættes endnu efter min i 1877 udgivne afhandling: «Bidrag til Belysningen af Skibsfartens økonomiske Forhold», at skibsførerens hyre med tillæg af kaplaken ved fartøier paa 200 à 400 reg. ton kan antages at udgjøre 220 kroner maanedlig, eller med tillæg af kostholdets værdi over 250 kr. maanedlig. Regnes i betragtning af de i senere aar gjængse lave fragter kun en gjennemsnittsfortjeneste af 8 kr. pr. dag og farttiden til 260 dage om aaret, udkommer et beløb af 2 080 kr. som løn, hvortil kommer, at adskillige skibsførere har indtægter af optjent formue (i Kristiania ifølge Mohn gj.sn. 384 kr., i Bergen 224 kr.). Efter et uddrag af handelskalenderen for 1884—1885 havde 262 skibsførere i Kragerø, Kristiansand og Drammen en gjennemsnittsindtægt af 2 600 à 2 700 kr. og en gjennemsnitlig formue af 7 à 8 000 kr. hver.

Styrmændene skulde ifølge min nys citerede afhandling i regelen tjene 64 kr. pr. maaned, anden-styrmænd dog kun 48 kr.; regnes den samme farttid som for skibsførere, skulde aarsfortjenesten, efter 55 à 60 kr. pr. maaned og incl. værdien af kosthold, blive 740 à 780 kr., hvortil kommer som indtægt af formue for Kristiania 140 kr. og for Bergen 104 kr. Den samlede indtægt for styrmænd skulde saaledes blive 850 à 900 kr. — Ifølge de i Oth. prp. no. 15 for 1878, bilag 2, s. 22 meddelte oplysninger var imidlertid deres aarsindtægt ved ligningerne for Fredrikstad, Horten og Tønsberg ansat meget lavere, nemlig til 600 à 720 kr., hvori dog indtægt af formue ikke er medregnet.

Det er ikke let efter disse, tildels meget divergerende ansættelser at angive de sandsynligvis rigtige gjennemsnitstal; men maaske vil følgende ansættelser nogenlunde udtrykke ialfald de relative forhold:

Skibsførere: i landdistrikterne 2 000 kr., i byerne 2 400 kr.; styrmænd og dampskibsmaskinister henholdsvis

800 og 1 000 kr.; handelsbetjente 600 og 1 000 kr.; fabrikbestyrere, værksmestere 1 600 og 2 000 kr.; formænd ved fabriksdrift 800 og 1 000 kr.

For jægteeiere og fragtemænd kan man i henhold til de i stemmeretsstatistiken indeholdte opgaver maaske antage en gennemsnitsindtægt af 800 kr. i landdistrikterne og 1 200 kr. i byerne, og for jægteskipperne henholdsvis 600 og 800 kr. Maa end dette erkjendes at være usikkert, er ansættelsen dog ialfald neppe for høj.

Med hensyn til lodse og kjendtmænd har vi, i henhold til Oth. prp. no. 11 for 1880 samt især til de trykte ekstrakter af regnskabet over lodsunderstøttelseskassen, ansat deres gennemsnitsindtægt til 1 000 kr. for landdistrikternes og 1 200 kr. for byernes vedkommende.

Haandværkere i selvstændig stilling havde ifølge Mohn en aarsindtægt af 1 948 kr. i Kristiania og 1 644 kr. i Bergen. Den oftere citerede storthingsproposition for 1890 viser en gennemsnitsindtægt af 1 280 kr. for samtlige byer, medens de tilsvarende tal for Kristiania og Bergen var henholdsvis 1 910 og 1 633 kr., altsaa meget nær de af Mohn beregnede. For landdistrikternes vedkommende viser derimod stemmeretsstatistiken for 1876 et paafaldende lavt beløb, nemlig ikke fuldt 400 kr., medens selv haandværksarbeidere paa landet ifølge samme kilde skulde have en gj.sn. indtægt af over 500 kr. Det materiale, som ligger til grund for denne beregning, er vistnok mangelfuldt, jfr. s. 39 note; men om man end derfor maa indrømme resultatets usikkerhed, bliver dog den kjendsgjerning tilbage, at landshaandværkernes indtægt i 1876 er sat meget lavt, idet af 7 957 til denne klasse hørende og i stemmeretsstatistiken opførte personer ikke mindre end 1 124 var fritagne for skat eller kun ilignede personlig skat og 3 461 ansatte i en indtægt af under 400 kr., medens alene 1 734 antoges at have en aarsfortjeneste af 600 kr. eller mere. Nu er det vistnok saa, at mange haandværkere i landdistrikterne kun har en ringe indtægt, navnlig adskillige, der gaar omkring fra gaard til gaard for at udføre forefaldende arbejder; det kan derhos hænde, at haandværksarbejderne især forekommer i de distrikter, hvor forholdene er mere udviklede, eller hører til de slags haandværk, som er bedst betalte, hvilket maaske for en del kan forklare det tilsyneladende aldeles modsigende deri, at haandværks-

arbeiderne skulde have en høiere gjennemsnittsindtægt end haandværkerne. Vi finder det imidlertid rimeligt, saa længe bestemte oplysninger endnu ikke foreligger, at beregne en fælles middelindtægt for alle haandværkere paa landet, hvad enten de er selvstændige eller ikke, og er foreløbig blevne staaende ved et beløb af 500 kr. For byernes vedkommende, hvor opgaverne, som det vil sees, stemmer godt overens, regner vi 1 200 kr. for haandværkere i selvstændig stilling og 600 kr. for haandværksarbeidere, hvilket sidste beløb kan sammenholdes dermed, at den gjennemsnitlige dagløn for haandværkere i byerne ifølge statistiken over arbejdslønninger skulde være kr. 2.20 à kr. 2.30, hvilket efter 300 arbejdsdage giver omkring 675 kr., hvori dog noget kan fragaa for sygdom, arbejdsløshed og lignende forhold. I Kristiania og Bergen skulde haandværksarbeidernes aarsindtægt ifølge Mohn udgjøre henholdsvis 704 og 532 kr.

Hvad de øvrige arbeidere angaar, hidsættes følgende oplysninger:

Ifølge Mohn havde de skattelignede handelsarbeidere (sjauere, tomtarbeidere, pakhusarbeidere m. m.) en gjennemsnittsindtægt af 704 kr. i Kristiania og 592 kr. i Bergen; sømænd henholdsvis 720 og 524 kr.; fabrikarbeidere henholdsvis 716 og 568 kr.

Efter stemmeretsstatistiken har jeg beregnet for handelsarbeidere i byerne 700—750 kr.; for sømænd ligeledes noget over 700 kr. i byerne, men i landdistrikterne kun 400 kr.; for bergværks- og fabrikarbeidere henholdsvis 850 og 600 kr.; for jernbane- og veiarbeidere 700 og 450—480 kr.; for dagarbeidere 600 à 700 og 300 à 350 kr.

Sth. prp. no. 48 for 1890 viser for arbeidere i byerne overhovedet en gjennemsnittsindtægt af 690 kr.

Efter statistiken over arbejdslønninger var den gjennemsnitlige dagløn for fabrikarbeidere i 1885 kr. 2.30 à 2.40 uden nogen udpræget forskjel mellem land og by, samt for almindelige dagarbeidere paa egen kost:

	1875	1880	1885
i landdistrikterne:	kr. 1.87	kr. 1.59	kr. 1.68
i byerne:	« 2.31	« 2.22	« 1.92

Endelig kan særskilt for sømænd oplyses, at de i Oth. prp. no. 15 for 1878, s. 114—115, for de fleste byer meddelte opgaver over antallet af sømænd og deres indtægter giver et gennem-

snitstal af 576 kr., samt at den almindelige maanedshyre for helbefarne matroser i min ovenfor citerede afhandling om skibsfartens økonomiske forhold angives til 40 kr. i 1871 og 48 kr. i 1876, medens den i statistiken over arbejdslønninger er angivet til 51 kr. i 1875, 37 kr. i 1880 og 41 kr. i 1885. Regnes gennemsnitlig 45 kr. maaneden = kr. 1.50 dagen samt 1 kr. for værdien af kost og logis ombord, bliver altsaa den daglige for tjeneste kr. 2.50, hvilket for 260 fartdage udgjør 650 kr.

Som gennemsnit kan maaske regnes:

	i landdistrikterne: i byerne:	
for bergværks- og fabrikarbeidere . . .	kr. 500	kr. 700
« handelsarbeidere	« 500	« 600
« matroser	« 500	« 600
« veiarbeidere og jernbanearbeidere . .	« 400	« 500
« dagarbeidere	« 360	« 400,

idet der særlig ved de to sidstnævnte klasser er taget hensyn til, at arbeidet ikke er fast og derfor ofte kan falde ujevnt.

For de hjemmевærende sønner og andre mandlige slægtninge, der hjælper til ved gaardsbruget, skulde der efter stemmeretsstatistiken for 1876 falde en indtægt af 220 à 250 kr. Da værdien af kosthold m. m. neppe er taget tilstrækkelig i betragtning og aarsindtægten for tjenere er ansat til 300 kr., synes man for de nævnte hjemmевærende sønner ikke at kunne regne mindre end 250 kr.

Rentenister, kapitalister. Ifølge Mohns opgaver for 1874 skulde disses gennemsnitsindtægt have været 4432 kr. i Bergen. Det for Kristiania sammesteds opgivne, forholdsvis lave tal (2012 kr.) kan ikke bruges i denne forbindelse, da tallet for denne by ogsaa omfatter forhenværende handlende, forhenv. haandværkere m. m. Da vi for denne klasses vedkommende savner holdepunkter for bestemmelsen af deres indtægt, bliver vi foreløbig staaende ved en skjønsмæssig indtægtsansættelse af 4000 kr. i byerne og 2500 kr. i landdistrikterne.

Huseiere. Som saadanne opføres i folketællingstabellerne endel personer, om hvis erhverv intet forøvrigt er oplyst, men som efter denne benævnelse maa antages i regelen at have nogen formue og derhos ofte en eller anden biindtægt. Af stemmeretsstatistiken for 1876 sees, at de som saadanne benævnte skatydere for byernes vedkommende saagodtsom alle havde en indtægt af mindst 1000 kr., hvorefter et gennem-

snitstal af 1500 kr. ikke synes at kunne være for høit. Hvad derimod landdistrikterne angaar, havde af 405 i tabel 1 og 3 som huseiere benævnte personer kun 137 en indtægt af 600 kr. eller derover, og deres gjennemsnittsindtægt synes neppe at kunne blive mere end 500 kr.

Pensionister. Ifølge et uddrag af den i Sth. prp. no. 9 for 1892 meddelte fortegnelse over de pensioner og vartpenge, der som endelig bevilgede paahvilede statskassen efter listernes revision af Storthinget i 1891 efter fradrag af senere afgang, oppebar 113 embedsmænd tilsammen en pension af kr. 224 035, 107 bestillingsmænd tilsammen kr. 70 061 og 22 arbejdere tilsammen kr. 5 964. Da hertil for de to førstnævnte klassers vedkommende kommer nogen renteindtægt, kan man som gjennemsnittsindtægt for de pensionerede embedsmænd maaske regne 2 400 kr. i byerne og 2 000 kr. paa landet, for bestillingsmændene henholdsvis 800 og 700 kr. og for arbejderne henholdsvis 300 og 250 kr.

Føderaadsmændenes gjennemsnittsindtægt er med ledning af de i stemmeretsstatistiken indeholdte oplysninger anslaaet til 300 kr.

Vi har nu for mændenes vedkommende i det væsentlige gjort rede for de holdepunkter, der har staaet til vorraadighed, til beregningen af gjennemsnittsindtægterne i de forskjellige livsstillinger. De ikke særskilt nævnte klasser af disse er i det hele taget af ringe betydning, og vi har saaledes ikke havt nogen betænkelighed ved her at anvende et skjøn efter livsstillingens beskaffenhed med ledning af de øvrige indtægtsansættelser.

Det staar nu tilbage at bestemme gjennemsnittsindtægten for kvinder, en vanskelig opgave, tildels fordi det skorter paa oplysninger angaaende indtægtsforholdene i de særskilte erhvervs-grene, hvori kvinder har fundet sysselsættelse, men ikke mindst fordi værdsættelsen af det specielt kvindelige arbejde, den huslige gjerning, i høi grad beror paa et mere eller mindre vilkaarligt skjøn. Vi skal imidlertid meddele de oplysninger, som har kunnet samles, idet vi fremdeles i det væsentlige følger den orden, der er angivet i folketællingstabellerne for 1876.

Af kvinder i embedsstilling forekom i nævnte aar ingen;

i offentlige bestillinger var imidlertid allerede dengang mange ansatte, og antallet er siden bleven betydelig forøget. De i 1876 talrigst repræsenterede klasser var: telegrafistinder (132), jordemødre (543) og almueskolelærerinder (356). De øvrige klasser talte dengang tilsammen alene 60, og i regjeringens kontorer, hvor nu for tiden mange kvinder er ansatte, var der dengang kun 2.

De ved statstelegrafen tjenestgjørende kvinder havde ifølge telegraf-direktørens budgetforslag,¹⁾ beregnet efter det for terminen 1891—1892 bevilgede, følgende gager: 21 bestyrerinder à 1 300 kr., 30 dametelegrafister à 1 150 kr., 47 do. à 1000 kr. og 5 do. à 850 kr., samt 18 tjenestgjørende elever à 680 kr., hvoraf antagelig omtr. 13 damer, ialt 116 kvinder med samlet løn 121 890 kr. Ved jernbanerne var ifølge driftsberetningen for 1890—1891, s. 217, ansat 41 telegrafistinder, hvis gennemsnitsløn efter de i anhanget s. 116 meddelte oplysninger antagelig kan sættes til omkr. 800 kr. (incl. alderstillæg). Herefter skulde gennemsnitslønnen for samtlige ved stats- og jernbanetelegrafen ansatte kvinder blive henved kr. 1000.

Angaaende jordemødrenes lønningsforhold findes for landdistrikternes vedkommende oplysninger i Sth. prp. no. 47 for 1891, hvoraf det fremgaar, at den af amts- og herredskommunerne udbetalte løn overhovedet udgjorde kr. 174 for hver, hvorhos de som hjælpevaccinatricer havde et tillæg af gennemsnitlig kr. 19. Ved privatpraxis havde 121 jordemødre gennemsnitlig en fortjeneste af kr. 69, der tillagt de før opførte beløb udgjør tilsammen kr. 262. Ved bedømmelsen af dette tal maa det erindres, at de fleste jordemødre paa landet, ved siden af sin stilling som saadanne, tillige er husmødre, i hvilket tilfælde deres indtægt som jordemødre nærmest maa opfattes som et kontant tillæg til værdien af deres arbejde som husmødre. I byerne, navnlig de større, er forholdet anderledes, og her kan indtægten for fleres vedkommende være ganske betragtelig. Som gennemsnitsindtægt har jeg i de følgende beregninger antaget for landdistrikterne ca. 500 kr., incl. værdien af deres øvrige arbejde, og i byerne 800 kr. Af jordemoder-næringen som saadan antages gennemsnitsindtægten i by og

¹⁾ Sth. prp. no. 1 for 1892, hovedpost VI postafdelingen, kap. 12, bilag s. 7.

land underét at kunne sættes til omkring 500 kr.; enkelte kan tjene 2 000 kr. og mere; men dette er ganske faa.¹⁾

De ved almueskolerne i landdistrikterne ansatte lærerinder antages efter skolestatistiken overhovedet at have halvparten af lærernes lønninger, dels paa grund af kortere undervisningstid, dels paa grund af lavere ugeløn. For 1885 skulde saaledes kunne regnes ca. kr. 382, iberegnet statstilskuddet, hvortil altsaa, naar der spørges om deres samlede indtægt, maa tillægges værdien af deres øvrige arbeide. For byernes vedkommende kan efter de i skolestatistiken for 1885 s. 123 meddelte oplysninger og med anvendelse af den samme fremgangsmaade, som for lærernes vedkommende forklaret,²⁾ almueskolelærerindernes gennemsnitsindtægt regnes til ca. 680 kr. + stats-tilskud eller i det hele henved 750 kr. Af de ved kommunale middelskoler ansatte lærerinder havde efter et uddrag af Bull's Kommunal-Kalender for 1883 56 en samlet løn af omtr. 43 000 kr., og da enkelte af dem vistnok kun havde halv post, kan gennemsnitslønnen antagelig regnes til 800 kr.

Efter de ovenfor meddelte oplysninger, og hensyn taget til vedkommende stillingers fordeling i landdistrikterne og i byerne efter folketællingen af 1876, kan gennemsnitsindtægten for de i offentlige bestillinger ansatte kvinder for førstnævntes vedkommende ansættes til omtrent 500 kr. og for sidstnævntes vedkommende til omtrent 800 kr.

Kvinder i underordnet stilling, sysselsatte ved arbeide for stat eller kommune. De fleste af disse er sysselsatte ved sygepleie som vaagekoner eller gangkoner eller tjenere ved sygehuse. Gennemsnitsindtægten for denne klasse kan maaske ansættes til 360 kr. i byerne og 250 kr. paa landet.

Selvstændig erhvervsdrivende kvinder, sysselsatte ved privat immateriel virksomhed. De vigtigste hidhenhørende klasser er skolebestyrerinder og lærerinder ved egne skoler (103), privatlærerinder (175), guvernanter (296) og musiklærerinder (109). Angaaende guvernanternes lønningsforhold har jeg fra velunderrettet hold modtaget følgende oplysninger, som det kan være af interesse at hidsætte in extenso:

«Der er i de sidste aar indtraadt en ganske mærkelig forandring i vore guvernanters kaar. Medens man tidligere kunde faa en guvernante for

¹⁾ Delvis efter oplysninger, velvillig meddelte af professor Schönberg.

²⁾ Se s. 32.

— snart sagt — hvilkensomhelst gage (ikke faa tilbød sig at være guvernanter uden anden løn end «frit ophold paa landet»), er det nu ikke saa let at skaffe guvernanter til de mange, der søger saadanne. Grunden her til er formentlig dels den, at flere og flere paa landet ogsaa udenfor embedsstanden søger at skaffe sine børn høiere undervisning, end folkeskolen kan byde, og dels, at vore embedsmænd ikke i den udstrækning som før sender sine børn til byen i skole. (Det falder for dyrt, røver børnene hjemmets tilsyn og hygge og er ikke som før en nødvendig udgift, da der er dygtige lærerinder at faa). I anledning af guvernanternes gage maa det erindres, at ikke faa guvernanter kun har den uddannelse, som en almindelig børne- eller middelskole byder; altsaa hvad man kan have lært i en alder af 15—16 aar. Andre har gennemgaaet en guvernanteskole, hvis afgangsexamen ligger ca. 1½ aar over — eller et gymnasium, hvis afslutning (ex. artium) ligger tre aar over middelskoleexamen. Guvernanternes gage er ikke saa forskjellig som deres uddannelse. Gjennemsnitlig faar de i aarlig løn 200 kr. og alt i huset, hvilket ansees som ret god løn for dem, der kun har middelskoleexamen, og for daarlig løn for damer med guvernanteexamen. Disse sidste opnaar nu meget ofte 250 kr., ikke sjelden 300 kr. og af og til 400 kr. om aaret. Af kvindelige studenter er der vel endnu for faa til, at man kan regne dem med. Jeg tror, at 400 kr. er deres almindelige gage. En slem omstændighed i guvernanternes kaar er, at alder og erfaring ikke skaffer dem bedre løn; der er liden adgang til forfremmelse for den, som vil vedblive at være guvernante».

Ansættes værdien af kosthold og bolig m. m. til 300 à 400 kr., skulde guvernanternes samlede indtægt altsaa kunne regnes til henimod 600 kr. aarlig.

«Privatlærerindernes» aarsindtægter er antagelig omtrent af samme størrelse, medens skolebestyrerindernes maaske naar op til 1500 kr., gjennemsnitlig taget.

Musiklærerinder er mig opgivet at have fra 50 øre til 10 kr. pr. time, sanglærerinder fra kr. 1.50 til 6 kr.

Foruden de ovenfor nævnte indbefatter den heromhandlede gruppe endel fotografer samt kopsættersker, iglekoner o. a.

Maaske kan den hele gruppe af heromhandlede selvstændig erhvervsdrivende kvinder antages overhovedet at have en indtægt af 600 kr. i landdistrikterne og 800 à 1 000 kr. i byerne, da det nemlig er de færreste, der har de høiere indtægter.

Ogsaa i den følgende gruppe: kvindelige privatbetjente ved immateriel virksomhed udgjør lærerinderne det alt overveiende antal. Deres gjennemsnitsløn ansættes i vore beregninger til 500 kr. paa landet og 600 kr. i byerne.

I underordnet arbejde er i denne forbindelse fornemmelig at bemærke et forholdsvis betydeligt antal sygevogtersker og vaagekoner ved privat sygepleie. Disses gjennemsnitsindtægt

er antagelig nogenlunde den samme som ved de for det offentliges regning drevne sygehuse.

De kvinder, der selvstændigt forestaar eller udøver en eller anden næringsdrift, f. ex. gaardsbrug, fabrikdrift eller haandværk eller handelsvirksomhed, kan i almindelighed antages at have en noget mindre indtægt end mænd i de tilsvarende livsstillinger. Med undtagelse af enkelte virksomheder, hvis udøvere nærmest er at sætte i klasse med selvstændige arbejdere, navnlig syfiger samt kvinder beskæftigede ved spinning, vævning m. m., bestaar størstedelen af de selvstændig næringsdrivende kvinder af enker, der efter mandens død fortsætter hans tidligere virksomhed med bistand enten af sønner eller af leiede bestyrere. Ogsaa hvor kvinderne paa en mere direkte maade forestaar eller udøver virksomheden, vil det ved heromhandlede beregninger være rimeligst at sætte deres indtægter noget lavere end den for mændene antagne gennemsnitsindtægt, og det vil derfor her være tilstrækkeligt i sin almindelighed at oplyse, at vi som regel har ansat de næringsdrivende kvinders indtægter til $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af mændenes i de tilsvarende klasser, dog med afrunding af tallene, saaledes som nærmere vil fremgaa af den i det følgende meddelte tabellariske beregning. Der er imidlertid fra denne regel gjort visse undtagelser, som vi her nærmere skal gjøre rede for.

Handlende. Blandt de kvinder, der selvstændig forestaar handelsvirksomhed, bestaar sandsynligvis flerheden af saadanne, der driver en eller anden speciel forretning af mindre omfang, f. ex. broderihandel, garnforretning, husholdningshandel, delikatessehandel o. l., medens det i forhold til det hele antal vistnok kun er faa, der driver nogen større omsætning. Paa grund heraf maa gennemsnitsindtægten for handlende kvinder sættes betydelig lavere end for handelsmænd, og maaske vil det skjønsmæssig ansatte beløb af 600 kr. i landdistrikterne og 1000 kr. i byerne ikke være langt fra den virkelige gennemsnitsindtægt.

Ogsaa for skibsredere maa gjøres en betydelig reduktion i det for mændene ansatte beløb, om end af en anden grund. Medens nemlig som regel de som skibsredere opførte mænd, som foran nævnt, maa antages at drive skibsrederi i større udstrækning, vil for kvindernes vedkommende skibsrederi ofte spille en mere fremtrædende rolle i deres indtægter, selv om disse i det

hele ikke er saa betydelige. At denne opfatning er rigtig, be-
styrkes ved folketællingsopgaverne for 1876, idet der blandt
skibsrederne er opført forholdsvis mange kvinder (194 af 693).
Vi regner saaledes — efter skjøn — skibsrederskers indtægt
til i gennemsnit 5 000 kr. i byerne og 3 000 kr. i land-
distrikterne.

Selvstændig arbejdende sypiger, væversker, spinder-
sker, strikkersker, samt kvinder, sysselsatte ved vask,
strygning, bagning og anden smaaindustri. Sypiger og vaske-
koner er mig opgivet at fortjene i Kristiania kr. 1.20 for dagen
+ kost, delvis mere. Regner man incl. kosten kr. 1.80 pr. dag
i 300 arbejdsdage, udkommer som aarlig arbejdsfortjeneste kr.
540. Heri maa dog gjøres fradrag, dels fordi mange af de
herunder opførte kvinder ikke har stadigt arbeide hele aaret
rundt, dels fordi betalingen antagelig er høiere i Kristiania
end andensteds her i landet. Blandt væversker, spindersker og
strikkersker er der i landdistrikterne mange ældre kvinder med
liden arbejdsfortjeneste og tildels med fattigunderstøttelse¹⁾.
Maaske kan man for den hele, meget talrige gruppe underét
regne en gennemsnitsindtægt af 250 kr. i landdistrikterne og
360 kr. i byerne.

Kvindelige betjente ved privat næringsdrift. An-
gaaende den i denne gruppe stærkest repræsenterede klasse,
nemlig butikjomfruer og kasserersker har jeg faaet den oplys-
ning, at disses løn i Kristiania i regelen er fra 20 til 50 kr.
og undtagelsesvis op til 80 kr. pr. maaned. For kvindelige
kontorister angives lønnen til 40 à 120 kr. pr. maaned. Sættes
gennemsnitslønnen for den hele klasse til 30 à 35 kr. pr. maa-
ned, skulde aarsindtægten dreie sig om kr. 400²⁾.

Fabrikarbeidersker. Angaaende disses lønsforhold fore-
ligger for tiden alene opgaver for dem, der arbejder i spinderier
og væverier, og som ifølge de statistiske tabeller over arbejds-
lønninger i 1885³⁾ havde en daglig fortjeneste af 1 kr. Da
denne klasse af fabrikarbeidersker er den talrigste, kan man
maaske antage, at den anførte fortjeneste svarer noget nær til
det gennemsnitlige forhold, og aarsfortjenesten skulde saaledes

¹⁾ Folketællingstabellerne for 1876 s. 304 og 299.

²⁾ Jfr. hermed de af H. E. Berner i *Nyt Tidsskrift* 1886, s. 24, meddelte
opgaver.

blive omtrent 300 kr. (regnet efter 300 arbejdsdage). For landdistrikterne regner vi dog kun 250 kr.

Dagarbejdersker havde ifølge samme kilde en dagløn, paa egen kost, af ikke fuldt 1 kr. i landdistrikterne og op imod kr. 1.20 i byerne. Da fortjenesten for denne klasse af arbejder-
sker falder uregelmæssigere, navnlig i landdistrikterne, kan man
maaske ansætte deres aarsindtægt til kr. 280 i byerne og kr. 220 i landdistrikterne.

Tjenestepigers aarsløn anføres i samme statistik, suppleret med opgaver for 1890, saaledes:

	1875.	1880.	1885.	1890.
Landdistrikterne	71 kr.	63 kr.	73 kr.	80 kr.
Byerne	76 «	78 «	85 «	90 «

Værdien af kosthold m. m. ansættes til de i Sth. prp. no. 48 for 1892 s. 87 meddelte oplysninger for endel herreder i det vesten- og nordenfjeldske Norge til gennemsnitlig kr. 98, hvilket dog maa ansees for lavt, naar hensyn tages til værdien af husly m. m., ialfald betragtet som gennemsnit for samtlige landdistrikter. Paa den anden side er det bleven mig meddelt, for Kristianas vedkommende, at en pige i kosthold, husleie og vask antages at koste omtr. 300 kr. aarlig, hvilket dog vel nærmest maa gjælde tjenere i de bedre stillede familier. Som tilnærmelsesvis rigtige gennemsnitstal kan løn med tillæg af værdien af kosthold m. m. maaske ansættes til 200 à 220 kr. i landdistrikterne og 300 à 350 kr. i byerne.

Husbestyrerinder, husjomfruer og husholdersker. Den sædvanlige løn for husbestyrerinder og husjomfruer i bedre huse kan efter oplysninger, indhentede paa et herværende større fæstekontor, ansættes til omkring 200 kr. (varierende mellem 180 og 300 kr.) + frit ophold; i andre familier er lønnen fra 120 til 140 kr., og for husholdersker fra 140 til 160 kr. Maaske kan gennemsnitsindtægten, incl. værdien af frit ophold, ansættes til kr. 400 i landdistrikterne og kr. 500 i byerne for den hele gruppe.

For døtre og slægtninge, der forestaar huset eller forretter som husjomfruer eller husholdersker, regner vi samme indtægt som for andre. For døtre og slægtninge, om hvem det i folketællingslisterne er anført, at de «hjælper til i huset» eller lign., skulde værdien af dette arbejde egentlig sættes noget

lavere end tjeneres, idet vi gaar ud fra, at der af førstnævnte i mange tilfælde, maaske navnlig i byerne, ikke fordres fuldt arbejde, især naar der er flere døtre i huset. Da imidlertid tjenestepigernes aarsindtægt overhovedet antages at være sat lavt, regner vi for de heromhandlede døtre og slægtninge 200 kr. for landdistrikterne og 250 kr. for byerne.

Vi kommer nu til en klasse, hvis aarsindtægt det er særlig vanskeligt at bestemme, men som er den uden sammenligning talrigst repræsenterede og vigtigste af dem alle, nemlig de gifte husmødres.

Det er allerede ovenfor i en anden forbindelse bleven paa-vist, at værdien af det kvindelige arbejde, der foregaar i hus og hjem, bør medtages i beregningen af et folks samlede nationalindtægt¹⁾, og man vil sammesteds ogsaa finde angivet det hovedsynspunkt, hvorefter dette arbejde bør værdsættes. Naar vi nu nærmere skal søge at bestemme størrelsen af denne indtægt, opstaar strax spørgsmaalet om, hvorledes man i denne henseende bør skjelne mellem husmødrene efter deres forskjel-lige livsvilkaar.

Hvad for det første arbeiderklassen angaar, tør man vistnok gaa ud fra, at arbeidernes hustruer i det hele taget præsterer et arbejde, der omtrent kan stilles ved siden af de øvrige kvindelige arbeideres, og som altsaa, i henhold til de ovenfor meddelte oplysninger angaaende sypigers, væverskers, fabrik-arbeiderskers, dagarbeiderskers og tjenestepigers aarsindtægter, med et passende middeltal skulde kunne ansættes til omtr. 230 kr. paa landet og 300 kr. i byerne. Efter en anden betragt-ningsmaade kan man anskue forholdet saaledes, at arbeidernes hustruer indenfor sit omraade er ligesaa fuldt optagne med sit dagværk som arbeiderne. Gaar man altsaa ud fra de arbejdende mænds sædvanlige fortjeneste, og, efter det sædvanlig antagne forhold mellem værdien af en mands og af en kvindes arbejde, ansætter denne til $\frac{2}{3}$ af hin, vil man finde, at værdien af arbeiderhustruernes aarlige arbejde mindst maa sættes til 240 kr. paa landet og 267 kr. i byerne, idet vi bemærker, at disse tal fremkommer, naar man tager sit udgangspunkt fra den daarligst lønnede, nemlig dagarbeidernes, klasse. Da der imid-lertid her handles om en indtægtsart, der ikke fremtræder i

¹⁾ S. 14—15.

form af kontante penge, finder vi det rettest at anvende en lav beregning og ansætter derfor arbeiderhustruernes aarsindtægt til alene 200 kr. paa landet og 250 kr. i byerne.

Samme indtægtssats antages at burde anvendes for fiskeres hustruer.

For haandværkeres og andre selvstændig industri-drivendes samt for privatbetjentes hustruer kan værdien af deres aarlige arbeide antagelig sættes noget høiere; men for ikke at regne for høit, opfører vi deres indtægt alene med 250 kr. paa landet og 300 kr. i byerne.

Gaardbrugernes hustruer yder, foruden sit huslige arbeide, ofte et væsentligt bidrag til jordbrugets kontante afkastning, navnlig forsaavidt meieriprodukterne angaar. I betragtning heraf kan der for dem maaske beregnes en gennemsnitsindtægt af kr. 500.

Hvorledes indtægten bør beregnes for de øvrige hustruer, deriblandt embeds- og bestillingsmænds, advokaters og sagføreres, lægers, kjøbmænds, skibsrederes o. s. v., derom er det meget vanskeligt at danne sig nogen begrundet mening.

Der findes inden denne gruppe nogle, der i økonomisk henseende er saa heldig stillede, at de tilsyneladeude ikke behøver at anvende videre personligt arbeide under varetagelsen af husets anliggender. Under saadanne forhold er der gjerne en husjomfru, der under fruens tilsyn og efter hendes anvisning forestaar de mangelhaande huslige arbeider, besørger indkjøbene o. s. v. Kan man altsaa her regne nogen synderlig værdi for husfruens eget arbeide? Jeg mener jo: hvor et stort hus styres dygtig, der har dette arbeide en betydelig værdi, og anordningen af et saadant hus giver meget at varetage, der har sin betydning, ikke saameget i de enkelte haandgribelige, materielle resultater, men — saaledes som Eilert Sundt saa smukt udtrykker sig — «mere ved den indre sammenhæng mellem det smykkende og det nyttige, ved en harmoni, der tryller alle de døde dele sammen til et kunstnerisk liv». ¹⁾ «Sig altsaa ikke saa: Jo flere tjenere, des lettere sag, men: jo større hus, desto vanskeligere sag, og desto smukkere syn, naar det gaar godt».

Spørgsmaalet om, hvor stor indtægt de heromhandlede fruers bestyrelse af og arbeide med husvæsenet kan antages at

¹⁾ E. Sundt: Om renlighedsstellet i Norge, s. 481 o. fg.

repræsentere, er vistnok vanskeligt, men behøver ikke for vort formaal at besvares særskilt, da deres antal i forhold til det hele antal af kvinder, der hører til denne gruppe, ikke er saa stort, at de i nogen væsentlig grad vil indvirke paa gennemsnitstallet. Hvad den store flerhed af kjøbmænds, saavel som embedsmænds hustruer angaar, da er deres økonomiske vilkaar i vort land ikke anderledes, end at husvæsenet som regel kræver adskilligt personligt arbeide, og bestyrelsen af den huslige økonomi sætter i mange tilfælde betydelige fordringer til deres omtanke og dygtighed, naar et i forhold til den sociale stilling knapt budget skal bringes til at balancere. Værdien af denne bestyrelse og af dette arbeide vilde kunne sættes temmelig høit, dersom den kvindelige uddannelse havde taget mere bestemt sigte paa at uddanne de unge piger til at blive dygtige husmødre. Som forholdet nu for tiden almindeligvis er, kan man neppe sige, at et synderlig stort antal husmødre er fagmæssig uddannede som saadanne, medens der vistnok tør være mange, som fra et forholdsvis ufuldkomment grundlag af praktiske kundskaber alligevel gennem egen erfaring som husmødre har tilegnet sig dygtighed i bestyrelsen af sit hus.

I forhold til de indtægtsansættelser, som er blevne anvendte for de øvrige klasser af husmødre, vil det maaske findes, at det kan være rimeligt at ansætte gennemsnitsværdien af de heromhandlede husmødres arbeide til omkring 500 kr. i land-distrikterne og 600 kr. i byerne. Maaske er denne værdsættelse endog meget for lav; men vi foretrækker heller at gjøre vore beregninger for lave end for høie, navnlig naar det, som her, handles om ikke-kontante indtægter.

Forsaavidt disse indtægtssatser synes uforholdsmæssig lave i sammenligning med disse husmødres sociale stilling og personlige forbrug, er der et forhold, som i denne forbindelse ikke maa oversees, nemlig at de anførte tal alene skulde repræsentere værdien af deres personlige arbeide. Da nu hustruerne er medeiere i sine ægtefællers formue, skulde egentlig til disse beløb lægges nogen indtægt af formue, og hvis dette blev gjort, vilde indtægtsansættelserne for hustruer i enkelte livsstillinger blive adskillig høiere. Medens dette bør have i erindring for en rigtig opfatning af disse tal, finder vi det dog ikke hensigtsmæssigt at forsøge paa nogen udskiftning af fællesboets indtægter mellem mand og hustru, men regner heller den hele for-

mues indtægt til mandens indtægt, saaledes som det jo ogsaa er gjort ved de ligningsansættelser, der i det hele ligger til grund for de ovenfor meddelte oplysninger.

For en klasse af gifte husmødre maa indtægtsansættelsen af særskilte grunde sættes lavere end almindelig, nemlig for de gifte føderaadskoner. Til føderaadet selv er der taget hensyn ved ansættelsen af føderaadsmandens indtægt, og naar det tages i betragtning, at de fleste af disse hustruer er gamle, — efter folketællingen af 1876 var der blandt dem noget flere over 65 aar end under denne alder, — kan værdien af deres arbeide ikke sættes høit. Da de imidlertid som regel er noksaa arbeidsføre folk, der gjerne tager del i forskellige paa gaarden forefaldende arbeider, finder vi paa den anden side ikke grund til at værdsætte deres arbeide til mindre end 200 kr., medens de øvrige føderaadskoners — enkernes — indtægter, iberegnet saavel føderaadet som værdien af deres personlige arbeide, maaske passende kan ansættes til 400 kr.

For kapitalistinder og rentenistinder ansætter vi i analogi med det for mændenes vedkommende anvendte skjøn deres gjennemsnittindtægt til 3 000 kr. i byerne og 2 000 kr. i landdistrikterne.

Pensionerede kvinder samt kvinder med enkepension. I den s. 48 nævnte fortegnelse over de statskassen i 1891 paa-hvilende pensioner findes opført 63 kvinder med en samlet pension af 22 400 kr., altsaa gjennemsnitlig 356 kr. Foruden disse er der endel af kommunerne udrede pensioner m. m.; men den overveiende del af de i folketællingstabellerne for 1876 under denne klasse henførte kvinder er imidlertid kvinder med enkepension, sikret ved deres mænds indskud. De fleste civile og militære embedsmænd er, som bekjendt, pligtige til at sikre sine eventuelle enker en pension, hvis nominelle beløb skal svare til $\frac{1}{5}$ af embedsindtægten eller deromkring indtil et beløb af 800 kr. Hertil kommer et tillæg, der for tiden udgjør 41 pct. Geistliges enker erholder af pensionsfondet for geistliges enker en særskilt pension, der ved lov af 17de mai 1890 er bestemt til 800 kr. for biskopenker, 600 kr. for sogneprestenker og 400 kr. for enker efter andre prester i fast embede; enker efter personelle kapellaner faar efter en resol. af decbr. 1890 en pension af kr. 240; af disse beløb kommer alene en halvpart til fradrag i det efter de almindelige regler pligtige pensionsbeløb.

Regnes altsaa i overensstemmelse med de ovenfor, s. 24, meddelte oplysninger en landssogneprests gjennemsnitlige embedsindtægt til 3700 kr., skulde den samlede enkepension blive kr. $740 + 300 + 41$ pct. af 300 = ialt ca. kr. 1160. For enker efter byprester bliver altsaa indtægten noget større, for enker efter civile og militære embedsmænd noget mindre. Maaske kan for den hele klasse af kvinder med enkepension samt pensionerede kvinder regnes paa landet en samlet gjennemsnitsindtægt af 1000 kr., deri iberegnet nogen renteindtægt af formue samt nogen indtægt af erhverv, og i byerne, hvor saadant erhverv er hyppigere (bl. a. ved logerende), en gjennemsnitsindtægt af 1200 kr.

Der staar nu blandt de kvindelige livsstillinger alene tilbage at omhandle en klasse, der i folketællingstabellerne er henført til personer, hvis livsstilling har været utilstrækkelig betegnet, men som navnlig for kvindekjønnets vedkommende er repræsenterede med et forholdsvis stort antal, nemlig de, der er blevne betegnede som enkefruer, enker, frøkener, jomfruer eller slet og ret som tilreisende. Blandt enkefruerne er der, som ligningslisterne viser, mange med betydelige formuer og dertil svarende indtægter, og det samme forekommer ogsaa, om end ikke saa hyppig, blandt de øvrige. Af folketællingstabellerne for 1876 s. 300, jfr. 176—177, kan sees, at 15 à 16 pct. af denne klasse var enker, de øvrige næsten udelukkende ugifte. Ifølge Mohn's beregninger skulde gjennemsnitsindtægten i 1874 for den hermed antagelig nogenlunde sammenfaldende klasse: «enker og ugifte kvinder» underét have været 1920 kr. i Kristiania og 2292 kr. i Bergen. I de øvrige byer og i landdistrikterne maa den antages at have været mindre. Gjennemsnitsindtægten for denne klasse kan maaske ansættes til 1500 kr. i byerne og 1200 kr. i landdistrikterne.

Børn med lønnet erhverv. Myndlinge. I sit efter offentlig opdrag udgivne skrift: «Angaaende Børns og unge Menneskers Anvendelse til Arbeide udenfor Hjemmet» oplyser Mohn pag. 30, at et fabrikbarn gjennemsnitlig kan antages at fortjene omkring 160 kr. om aaret, medens aarsfortjenesten for unge mennesker fra 15—18 aar angives til noget over 400 kr. og for voxne fabrikarbeidere til omkring 800 kr. Foruden de ved fabrikdirift sysselsatte børn er et tem-

melig stort antal sysselsat som gjætere og forøvrigt ved jordbrug og fædrift eller som skydsgutter eller ved forskjelligt andet arbeide. Da imidlertid det kontante udbytte af dette arbeide ikke udgjør nogen betragtelig del af nationalindtægten og derhos opgaverne over børns arbeide i det hele er ufuldstændige, foretrækker vi at sætte dette arbeide ud af betragtning fremfor at opstille en ufuldstændig og usikker beregning derover. Det bør forøvrigt i denne forbindelse erindres, at der blandt personer under 15 aar forekommer adskillige myndlinge, hvis indtægter tilsammen maaske repræsenterer et noksaa betragteligt beløb, om det end neppe spiller nogen synderlig rolle i det hele.

Der er nu i det foregaaende gjort rede for den maade, hvorpaa gennemsnitsindtægten er søgt bestemt saavel for mænd som for kvinder i forskjellige livsstillinger. Man vil have seet, at indtægtsansættelserne dels er mere, dels mindre sikre; men man vil tillige forhaabentlig have faaet det indtryk, at de overhovedet ialfald kan ansees tilnærmelsesvis rigtige til at betegne det indbyrdes forhold mellem de forskjellige klasser. Forinden jeg imidlertid slutter dette afsnit og gaar over til at bringe de heromhandlede indtægtsansættelser i anvendelse for deraf at udlede størrelsen af de indtægtsbeløb, der falder paa de forskjellige samfundsklasser, vil jeg ikke undlade at fremholde vigtigheden af, at de forhaandenværende ligningsforretninger undergives en gennemgaaende statistisk bearbejdelse. Lad være, at dette materiale har sine skrøbeligheder, det er dog en uvurderlig kilde til oplysning om de økonomiske forhold inden de forskjellige livsstillinger, og navnlig vilde en periodisk bearbejdelse af de hidindhørende opgaver tilveiebringe betydningsfulde bidrag til belysning af disse forholdes udvikling. Efter den iaar trufne bestemmelse om, at der skal svares indkomstskat til statskassen og samtidig indføres kontrol med de kommunale ligninger, maa det antages, at der herefter vil blive tilveiebragt et meget bedre og fuldstændigere materiale end før, og navnlig har det i denne henseende en væsentlig betydning, at enhver skal skatlægges paa sit bosted efter sin samlede formue og samlede indtægt, (rigtignok bortseet fra den del af samme, der er anbragt i eller skriver sig fra unavngivne interessensskaber og indretninger)¹⁾.

¹⁾ Kgl. Kundgj. 6 aug. 1892 § 4 b.

§ 5. De forskellige samfundsklassers og næringsveies andel i den samlede nationalindtægt.

Naar man paa grundlag af de i det foregaaende meddelte oplysninger angaaende gennemsnitsindtægterne i de forskellige livsstillinger vil beregne den samlede indtægt af de personer, der i folketællingstabellerne er henførte til hver livsstillingsklasse, vil det sandsynligvis være rigtigt, ikke at lægge den fulde gennemsnitsindtægt til grund for beregningen, men heri gjøre et fradrag. Det maa nemlig erindres, at de foran anførte gennemsnitsindtægter i det hele taget er byggede paa ligningsforretninger eller paa opgaver over arbejdsfortjeneste, der begge forudsætter en nogenlunde normal virksomhed af de personer, der er i vedkommende stilling. Folketællingstabellerne indbefatter imidlertid ogsaa en del personer, for hvem livsstillingen mere betegner en titel eller en social stilling end et erhverv, idet deres virksomhed af en eller anden grund kan være forholdsvis ringe, uagtet de efter folketællingslisternes indhold har maattet henføres blandt de arbejdende samfundsmedlemmer. Fra folketællingen i 1876 har man erfaring for, at endel pensionerede embedsmænd er blevne benævnte, som om de fremdeles var indehavere af vedkommende embede. Det ligger nær at antage, at noget lignende er tilfældet med bestillingsmænd, kjøbmænd og andre forretningsmænd. Af folketællingstabel no. 23 fremgaar det derhos, at adskillige gaardbrugere, haandværkere, husmænd o. s. v. var over 75 aar, og ligesom arbejdssevnen kan være svækket ved høi alder, kan der ogsaa være andre omstændigheder, f. ex. sygelighed, arbejdsløshed, mangel paa fremfærd, der kan virke i samme retning. Omvendt findes blandt de i folketællingslisterne opførte arbejdende personer ogsaa mange i den unge alder af 15—20 aar, for hvis vedkommende arbejdsfortjenesten maa antages at være under den normale. Exempelvis kan nævnes, at der i 1876 blandt 19 537 mandlige fabrikarbejdere er opført 3 355 tilhørende nævnte aldersklasse, ligesaa blandt 30 795 haandværksarbejdere 8 730, blandt 32 247 sømænd 8 430, blandt 38 323 mandlige tjenere 15 442 og blandt 110 727 kvindelige tjenere 35 205. Hertil maa der saameget mere tages hensyn, som man ved ansættelsen af gennemsnitsindtægterne for nogen del har gaaet ud fra stemmeretsstatistikens opgaver over personer over 25 aar. Det er vistnok saa, at vi ved de i den

foregaaende paragraf opstillede gjennemsnittsindtægter ikke ganske har bortseet fra de anførte omstændigheder; men vi er alligevel tilbøielige til at antage, at dette ikke er tilstrækkeligt, naar tallene skal sættes i forbindelse med folketællingsopgaverne og ikke blot betegne forholdet for de personer, der befinder sig under sædvanlige omstændigheder.

Forsaaavdt der spørges, hvor stort nedslag man i henhold til det anførte bør gjøre, er det selvfølgelig meget vanskeligt at foretage nogen sikker beregning. En saadan vilde alene kunne gjøres ved en detaljeret gennemgaaelse og indbyrdes sammenligning af ligningsforretninger og folketællingslister. Som momenter, der kan tjene til nogen vejledning ved en skjønsmæssig ansættelse heraf, kan særlig nævnes aldersforholdene, idet der kan være grund til at beregne en mindre gjennemsnittsindtægt for forskellige livsstillinger, der enten tæller forholdsvis mange personer over 75 aar eller forholdsvis mange under 20 eller 25 aar. Dernæst kan noget hensyn ogsaa tages til de i stemmeretsstatistiken indeholdte oplysninger om antallet af de for skat fritagne eller alene i personlig skat ilignede personer.

En større betydning i heromhandlede henseende maa imidlertid tillægges sammenligningen mellem folketællingens og stemmeretsstatistikens opgaver over antallet af personer over 25 aar fordelt efter livsstilling. Der viser sig nemlig for enkelte livsstillinger en ganske paafaldende stor forskjel mellem disse to slags opgaver, en forskjel, der væsentlig stikker deri, at et stort antal personer ikke har været medtaget i de til grund for stemmeretsstatistiken liggende fortegnelser. Disse fortegnelser er for en væsentlig del udskrifter af ligningsforretninger for 1876, og om de end ifølge den givne instruktion er blevene fuldstændiggjorte med dem, der blot har været ilignet personlig skat, samt med dem, der paa grund af familiens størrelse har været fritagne for skat, bliver der dog, navnlig for enkelte livsstillingers vedkommende, adskillige tilbage, der vistnok for den største del maa antages at have havt en ringe indtægt.

De livsstillinger, hvis ovenfor beregnede gjennemsnittsindtægt af denne grund fornemmelig bør nedsættes, er i landdistrikterne: fiskere, haandværkere, vognmænd og fragtemænd, handelsmænd, betjente ved jordbrug, husmænd, fabrikarbeidere,

haandværksarbeidere og føderaadsmænd samt i byerne: haandværkere, fiskere og arbejdere. For nogle af disse klasser er imidlertid gjennemsnittsindtægten allerede i de foran meddelte opgaver lavt ansat. Særlig hvad fiskerne angaar, er der for landdistrikternes vedkommende neppe grund til at sætte gjennemsnittsindtægten lavere end 400 kr., naar hensyn tages til det daglige fiskes værdi for fiskerens egen husholdning, medens en gjennemsnittsindtægt af 500 kr. maaske vil være passende for byerne.

Med hensyn til gaardbrugerklassen vil det, paa grund af et særskilt forhold ved ligningen, være rimeligt at gjøre en reduktion i den s. 39 ansatte gjennemsnittsindtægt. Det er nemlig ofte tilfældet og maaske den overveiende regel, at der ved ansættelse af gaardbrugeres indtægter tages hensyn til det tilskud til indtægten, der fremkommer ved hustruernes samt de hjemmeværende voxne familielemmers arbejde. Forsaavidt hustruernes arbejde er taget i betragtning, hvilket maaske for en del er tilfældet, er dets værdi altid medindbefattet i mandens antagne indtægt. Hvad de voxne sønner og døtre angaar, er praxis forskjellig, idet de i nogle distrikter er lignede selvstændig, medens de i andre ikke er særskilt opførte og saaledes værdien af deres arbejde er regnet sammen med hovedpersonens. Da vi i de følgende beregninger overalt opfører de arbejdende familielemmers antagne indtægt særskilt, bør der altsaa paa grund af det her paa pegede forhold gjøres et fradrag i gaardbrugernes gjennemsnittsindtægt, og vi reducerer derfor efter skøn denne indtægt fra kr. 900 à 1 000 til kr. 800 og i analogi dermed gjennemsnittsindtægten for leilændinge og forpagtere, for hvis vedkommende det heromhandlede forhold maaske ikke gjør sig fuldt saa meget gjældende, fra kr. 600 à 700 til kr. 600.

Forøvrigt bemærkes, at det ved indtægtsansættelserne, for samtlige næringsveies vedkommende, er bleven befulgt den regel, at indtægten for den samme livsstilling er bleven ansat noget høiere i byerne end i landdistrikterne og noget lavere for kvinder end for mænd.

Med ledning af de foran meddelte detailopgaver i forbindelse med de her antydede momenter er der i de følgende tabeller s. 65—74 opstillet en beregning over de i de forskjellige næringsveie og livsstillinger optjente indtægter, bygget paa folketællingen af 1891, idet man for hver livsstillingsklasse har

ansat en paa nævnte grundlag skjønsmæssig bestemt gennemsnitsindtægt. Af hvad der i det foregaaende er anført, vil det være indlysende, at beregningen ikke kan give nøiagtige resultater. Der er jo kun ganske faa mennesker, som med sikkerhed kan sige, hvor stor deres egen indtægt er; det er for de fleste forretningsdrivende i virkeligheden meget vanskeligt at opgjøre dennes beløb, da saameget beror paa en ofte vilkaarlig værdsettelse af eiendomme, varebeholdninger og andre formuesgjenstande. Hvormeget vanskeligere maa det da ikke være at beregne andres, ja hele samfundsklassers indtægter, hvor der skorter saameget paa sikre holdepunkter for beregningen? Alligevel tør det siges, at en saadan beregning ikke er uden værd, navnlig fordi det kan antages, at dens resultater, om de end ikke kan tillægges absolut gyldighed, dog tilnærmelsesvis rigtig vil udtrykke det relative forhold, der i heromhandlede henseende overhovedet gjør sig gjældende mellem forskjellige livsstillinger og samfundsklasser. En saadan relativ korrekthed tør vi vistnok ikke hævde for hver enkelt af de i tabellen opførte livsstillinger, men dog for de fleste af dem. For nogen del tør det vel forøvrigt antages, at feil i modsatte retninger gjensidig vil hæve hinanden.

Forsøg til en approximativ beregning over de i de forskellige næringsveje og livsstillinger optjente indtægtsbeløb.

Efter folkemængden i 1891.

Næringsveje og livsstillinger. (Gjennemsnittsindtægter i landdistrikter og byer). ¹⁾	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer. ²⁾	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer. ²⁾	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer. ²⁾	Indtægts- beløb. Kr.
1. Offentligt arbejde og privat immaterielt erhverv.						
a. Mænd.						
Embedsmænd (3 500, 4 500) .	949	3 321 500	1 506	6 777 000	2 455	10 098 500
Bestillingsmænd (1 000, 1 500)	5 936	5 936 000	4 693	7 039 500	10 629	12 975 500
Private selvstændige er- hvervsdrivende (1 500, 3 000)	726	1 089 000	1 194	3 582 000	1 920	4 671 000
Privatbetjente (800, 1 200) .	423	338 400	1 070	1 284 000	1 493	1 622 400
Kontorbud, arbejdere m. m. (500, 700)	841	420 500	2 113	1 479 100	2 954	1 899 600
Tilsammen	8 875	11 105 400	10 576	20 161 600	19 461	31 267 000
b. Kvinder.						
Bestillingsmænd (500, 800) .	1 477	738 500	1 494	1 195 200	2 971	1 933 700
Private selvstændige er- hvervsdrivende (600, 900) .	728	436 800	955	859 500	1 683	1 296 300
Privatbetjente (400, 600) .	231	92 400	775	465 000	1 006	557 400
Kontorbud, arbejdere m. m. (300, 360)	450	135 000	1 368	492 480	1 818	627 480
Tilsammen	2 886	1 402 700	4 592	3 012 180	7 478	4 414 880
Ialt mænd og kvinder	11 761	12 508 100	15 168	23 173 780	26 929	35 681 880
2. Jordbrug, fædrift, skovdrift og anden landbonæring.						
a. Mænd.						
Selveiere, gaardbrugere (800, 1 000)	99 345	79 476 000	525	525 000	99 870	80 001 000
Leilædinge, forpagtere (600, 700)	10 286	6 171 600	95	66 500	10 381	6 238 100
Andre selvstændige er- hvervsdrivende (600, 700) .	1 696	1 017 600	197	137 900	1 893	1 155 500
Privatbetjente (500, 600) .	3 107	1 553 500	146	87 600	3 253	1 641 100
Husmænd med jord (300, 400)	26 550	7 965 000	24	9 600	26 574	7 974 600
Hjemmeværende voxne sønner og slægtninge (250, 300) .	43 974	10 993 500	64	19 200	44 038	11 012 700
Tjenere (300, 400) .	20 953	6 285 900	142	56 800	21 095	6 342 700
Dagarbeid. (300, 400) .	33 702	10 110 600	826	330 400	34 528	10 441 000
Tilsammen						
	239 613	123 573 700	2 019	1 233 000	241 632	124 806 700

¹⁾ Det første af de i parentes satte tal betegner den antagne gjennemsnittsindtægt i landdistrikterne, det andet den antagne gjennemsnittsindtægt i byerne, udtrykt i kroner.

²⁾ Foreløbige opgaver.

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennemsnittindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
b. Kvinder.						
Selveiere, gaardbrugere (600, 700)	9 154	5 492 400	98	68 600	9 252	5 561 000
Leilændinge, forpagtere (500, 600)	1 278	639 000	18	10 800	1 296	649 800
Andre selvstændige er- hvervsdrivende (500, 600) .	580	290 000	78	46 800	658	336 800
Privatbetjente (360, 500) .	438	157 680	86	43 000	524	200 680
Husmænd med jord (250, 300)	3 077	769 250	6	1 800	3 083	771 050
Hjemmевærende voxne døtre og slægtninge (200, 250) .	} sysselsatte ved landbrug.	27 136	5 427 200	25	6 250	27 161
Tjenere (200, 300) .		37 719	7 543 800	285	85 500	38 004
Dagarbeid. (250, 300) .		5 877	1 469 250	210	63 000	6 087
Tilsammen	85 259	21 788 580	806	325 750	86 065	22 114 330
Ialt mænd og kvinder	324 872	145 362 280	2 825	1 558 750	327 697	146 921 030
3. Fiskeri.						
a. Mænd.						
Selvstændige erhvervs- drivende (400, 500) . . .	38 547	15 418 800	2 506	1 253 000	41 053	16 671 800
Privatbetjente (400, 500) .	105	42 000	80	40 000	185	82 000
Tjenere (300, 400)	2 473	741 900	9	3 600	2 482	745 500
Andre arbeidere (300, 400) .	11 621	3 486 300	359	143 600	11 980	3 629 900
Tilsammen	52 746	19 689 000	2 954	1 440 200	55 700	21 129 200
b. Kvinder.						
Selvstændige erhvervs- drivende (300, 400) . . .	292	87 600	9	3 600	301	91 200
Privatbetjente (300, —) . .	1	300	—	—	1	300
Arbeidere (250, 300) . . .	598	149 500	155	46 500	753	196 000
Tilsammen	891	237 400	164	50 100	1 055	287 500
Ialt mænd og kvinder	53 637	19 926 400	3 118	1 490 300	56 755	21 416 700
4. Bergværksdrift, stenbrud, torvdrift, isdrift.						
a. Mænd.						
Selvstændige erhvervs- drivende (2 000, 4 000) . .	28	56 000	12	48 000	40	104 000
Bestyrere, ingeniører, kon- torister m. m. (1 500, 2 000)	178	267 000	33	66 000	211	333 000
Arbeidsformænd og op- synsmænd (800, 1 000) . .	94	75 200	22	22 000	116	97 200
Arbeidere (450, 600) . . .	3 526	1 586 700	360	216 000	3 886	1 802 700
Tilsammen	3 826	1 984 900	427	352 000	4 253	2 336 900

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
b. Kvinder.						
Selvstændige erhvervs- drivende (1 500, 3 000) . . .	1	1 500	4	12 000	5	13 500
Bestyrere, kontorister, ar- beidsformænd og opsyns- mænd	—	—	—	—	—	—
Arbeidere (300, 360) . . .	136	40 800	1	360	137	41 160
Tilsammen	137	42 300	5	12 360	142	54 660
Ialt mænd og kvinder	3 963	2 027 200	432	364 360	4 395	2 391 560
5. Fabrikindustri.						
a. Mænd.						
Fabrikeiere, skibsbyggere (3 000, 5 000)	473	1 419 000	457	2 285 000	930	3 704 000
Mindre fabrikanter (1500, 2 000)	42	63 000	117	234 000	159	297 000
Bestyrere, ingeniører, kon- torister (1 500, 2 000) . . .	1 453	2 179 500	1 585	3 170 000	3 038	5 349 500
Arbeidsformænd og op- synsmænd (800, 1 000) . .	388	310 400	361	361 000	749	671 400
Arbeidere (500, 700) . . .	19 950	9 975 000	15 577	10 903 900	35 527	20 878 900
Tilsammen	22 306	13 946 900	18 097	16 953 900	40 403	30 900 800
b. Kvinder.						
Fabrikeiere m.m. (2 000, 4 000)	21	42 000	39	156 000	60	198 000
Bestyrere, kontorister (400, 500)	27	10 800	110	55 000	137	65 800
Arbeidsformænd (300, 400) .	3	900	6	2 400	9	3 300
Arbeidere (250, 300) . . .	3 143	785 750	4 456	1 336 800	7 599	2 122 550
Tilsammen	3 194	839 450	4 611	1 550 200	7 805	2 389 650
Ialt mænd og kvinder	25 500	14 786 350	22 708	18 504 100	48 208	33 290 450
6. Haandværksindustri.						
a. Mænd.						
Selvstændige haandværks- drivende (400, 1 000) . . .	21 593	8 637 200	9 545	9 545 000	31 138	18 182 200
Privatbetjente (400, 800) .	206	82 400	356	284 800	562	367 200
Arbeidere (400, 600) . . .	15 948	6 379 200	22 913	13 747 800	38 861	20 127 000
Tilsammen	37 747	15 098 800	32 814	23 577 600	70 561	38 676 400
b. Kvinder.						
Selvstændige haandværks- drivende (360, 600) . . .	1 142	411 120	436	261 600	1 578	672 720
Privatbetjente (300, 400) . .	11	3 300	90	36 000	101	39 300
Arbeidere (250, 300) . . .	923	230 750	1 701	510 300	2 624	741 050
Tilsammen	2 076	645 170	2 227	807 900	4 303	1 453 070
Ialt mænd og kvinder	39 823	15 743 970	35 041	24 385 500	74 864	40 129 470

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennemsnittindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
7. Smaaindustri.						
a. Mænd.						
Selvstændigesmaaindustri- drivende (500, 600) . . .	2 397	1 198 500	302	181 200	2 699	1 379 700
Privatbetjente (400, 500) .	30	12 000	27	13 500	57	25 500
Arbeidere (400, 500) . . .	2 380	952 000	1 750	875 000	4 130	1 827 000
Tilsammen	4 807	2 162 500	2 079	1 069 700	6 886	3 232 200
b. Kvinder.						
Selvstændigesmaaindustri- drivende (200, 360) . . .	18 854 ¹⁾	3 770 800	9 254	3 331 440	28 108	7 102 240
Privatbetjente (250, 300) .	5	1 250	45	13 500	50	14 750
Arbeidere (250, 300) . . .	4 425	1 106 250	5 318	1 595 400	9 743	2 701 650
Tilsammen	23 284	4 878 300	14 617	4 940 340	37 901	9 818 640
Ialt mænd og kvinder	28 091	7 040 800	16 696	6 010 040	44 787	13 050 840
8. Anlæg og vedligeholdelse af kommunikationer.						
a. Mænd.						
Selvstændige erhvervsdri- drivende (3 000, 4 000) . .	13	39 000	12	48 000	25	87 000
Bestyrere, ingeniører, kon- torister (1 500, 2 000) . . .	65	97 500	114	228 000	179	325 500
Arbeidsformænd og op- synsmænd (800, 1 000) . .	243	194 400	98	98 000	341	292 400
Arbeidere (450, 600) . . .	3 364	1 513 800	1 280	768 000	4 644	2 281 800
Tilsammen	3 685	1 844 700	1 504	1 142 000	5 189	2 986 700
b. Kvinder.						
Bestyrere, kontorister (—, 500)	—	—	1	500	1	500
Arbeidere (250, 300) . . .	2	500	6	1 800	8	2 300
Tilsammen	2	500	7	2 300	9	2 800
Ialt mænd og kvinder	3 687	1 845 200	1 511	1 144 300	5 198	2 989 500
9. Handel og pengeomsætning.						
a. Mænd.						
Kjøbmænd, landhandlere (1 500, 6 000)	3 330	4 995 000	4 510	27 060 000	7 840	32 055 000
Handelskarle, kræmmere, fæhandlere (600, 800) . .	1 320	792 000	250	200 000	1 570	992 000
Agenter og andre selvstæn- dige erhvervsdrivende (1 000, 2 000)	1 034	1 034 000	2 797	5 594 000	3 831	6 628 000
Bestyrere, handelsfuldmæg- tige og betjente (500, 1 000)	2 746	1 373 000	7 256	7 256 000	10 002	8 629 000
Arbeidsformænd og op- synsmænd (800, 1 000) . .	72	57 600	486	486 000	558	543 600
Arbeidere (450, 600) . . .	1 907	858 150	7 571	4 542 600	9 478	5 400 750
Tilsammen	10 409	9 109 750	22 870	45 138 600	33 27	

¹⁾ Deriblandt adskillige gamle kvinder.

Næringsveie og livsstillinger. Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
b. Kvinder.						
Selvstændige erhvervsdrivende ¹⁾ (400, 600) . .	634	253 600	3 167	1 900 200	3 801	2 153 800
Privatbetjente (360, 400) .	635	228 600	3 893	1 557 200	4 528	1 785 800
Arbeidsformænd og opsynsmænd (300, 400) . . .	1	300	4	1 600	5	1 900
Arbeidere (250, 300) . . .	133	33 250	593	177 900	726	211 150
Tilsammen	1 403	515 750	7 657	3 636 900	9 060	4 152 650
Ialt mænd og kvinder	11 812	9 625 500	30 527	48 775 500	42 339	58 401 000
10. Herbergering og beværtning.						
a. Mænd.						
Selvstændige erhvervsdrivende (800, 1 600) . . .	172	137 600	583	932 800	755	1 070 400
Privatbetjente (600, 800) .	14	8 400	85	68 000	99	76 400
Arbeidere (400, 600) . . .	53	21 200	402	241 200	455	262 400
Tilsammen	239	167 200	1 070	1 242 000	1 309	1 409 200
b. Kvinder.						
Selvstændige erhvervsdrivende (400, 700)	578	231 200	1 843	1 290 100	2 421	1 521 300
Privatbetjente (300, 400) .	43	12 900	208	83 200	251	96 100
Arbeidere (250, 300) . . .	382	95 500	1 779	533 700	2 161	629 200
Tilsammen	1 003	339 600	3 830	1 907 000	4 833	2 246 600
Ialt mænd og kvinder	1 242	506 800	4 900	3 149 000	6 142	3 655 800
11. Almindelig landtransport.						
a. Mænd.						
Selvstændige erhvervsdrivende (500, 1 000) . . .	642	321 000	1 347	1 347 000	1 989	1 668 000
Privatbetjente (500, 800) .	6	3 000	15	12 000	21	15 000
Arbeidere (360, 500) . . .	3 059	1 101 240	2 134	1 067 000	5 193	2 168 240
Tilsammen	3 707	1 425 240	3 496	2 426 000	7 203	3 851 240
b. Kvinder.						
Selvstændige erhvervsdrivende (400, 500)	7	2 800	62	31 000	69	33 800
Privatbetjente (—, 400) .	—	—	3	1 200	3	1 200
Arbeidere (250, 300) . .	52	13 000	47	14 100	99	27 100
Tilsammen	59	15 800	112	46 300	171	62 100
Ialt mænd og kvinder	3 766	1 441 040	3 608	2 472 300	7 374	3 913 340

¹⁾ For en stor del ved småhandel.

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
12. Jernbanedrift.						
a. Mænd.						
Driftsbestyrere, ingeniører, stationsmestere ¹⁾						
(1700, 2500)	203	345 100	77	192 500	280	537 600
Lokomotivførere, konduktører (1200, 1400) . . .	87	104 400	276	386 400	363	490 800
Kontorister, jernbanetelegrafister (700, 1000) . .	207	144 900	273	273 000	480	417 900
Expeditorer og arbeidsformænd (700, 1000) . .	237	165 900	116	116 000	353	281 900
Arbeidere (450, 600) . . .	799	359 550	445	267 000	1 244	626 550
Tilsammen	1 533	1 119 850	1 187	1 234 900	2 720	2 354 750
b. Kvinder.						
Lokomotivførere, konduktører (—, 1200)	—	—	1	1 200	1	1 200
Kontorister, jernbanetelegrafister (500, 800) . . .	9	4 500	31	24 800	40	29 300
Expeditorer, arbeidsformænd (400, —)	4	1 600	—	—	4	1 600
Arbeidere (250, 300) . . .	28	7 000	24	7 200	52	14 200
Tilsammen	41	13 100	56	33 200	97	46 300
Ialt mænd og kvinder	1 574	1 132 950	1 243	1 268 100	2 817	2 401 050
13. Skibsfart, baadfart.						
a. Mænd (med approximativ beregnet tillæg for de i udlandet fraværende.)²⁾						
Skibsredere (3000, 10000) .	294	882 000	242	2 420 000	536	3 302 000
Jægteiere, fragtemænd (800, 1200)	494	395 200	198	237 600	692	632 800
Baadmænd, færgemænd og andre selvstændige erhvervsdrivende (500, 700)	132	66 000	204	142 800	336	208 800
Skibsførere (2 000, 2 400) .	1 917	3 834 000	2 502	6 004 800	4 419	9 838 800
Jægteførere (600, 800) . .	955	573 000	497	397 600	1 452	970 600
Styrmænd (800, 1 000) . .	2 280	1 824 000	2 175	2 175 000	4 455	3 999 000
Dampskibsmaskinister (1200, 1500)	194	232 800	823	1 234 500	1 017	1 467 300

¹⁾ Denne klasse består i landdistrikterne hovedsagelig af stationsmestre samt endel ingeniører m. m., medens driftsbestyrerne og andre høiere lønnede jernbanefunktionærer for det meste er bosatte i byerne.

²⁾ Tillægget er (efter forholdet mellem Norges tilstedeværende og hjemmenværende befolkning sammenholdt med antallet af fraværende sømænd i 1876) foreløbig beregnet til ialt 14 400, deraf 1 400 skibsførere, 1 800 styrmænd, 200 maskinister og 11 000 matroser m. m.; heraf for landdistrikterne 600 skibsførere, 900 styrmænd og 6 000 matroser m. m., ialt 7 500. Disse tal er, hvad fordelingen angaar, skjønsmæssig ansatte.

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
Andre private betjente (800, 1000)	74	59 200	138	138 000	212	197 200
Sømænd, matroser, fyr- bødere (500, 600)	15 446	7 723 000	12 050	7 230 000	27 496	14 953 000
Andre arbeidere (450, 600)	498	224 100	324	194 400	822	418 500
Tilsammen	22 284	15 813 300	19 153	20 174 700	41 437	35 988 000

b. Kvinder.

Skipsredere og andre selv- stændige erhvervsdri- vende (3 000 5 000)	111	333 000	119	595 000	230	928 000
Privatbetjente (300, 400) . .	2	600	5	2 000	7	2 600
Arbeidere (250, 300)	41	10 250	226	67 800	267	78 050
Tilsammen	154	343 850	350	664 800	504	1 008 650
Ialt mænd og kvinder	22 438	16 157 150	19 503	20 839 500	41 941	36 996 650

14. *Havnevæsen, fyrvæsen, lodsvæsen.*

a. Mænd.

Lodse, samt havne- og fyrbetjente (1200, 1500) . .	583	699 600	470	705 000	1 053	1 404 600
Arbeidere m. m. (500, 600)	130	65 000	85	51 000	215	116 000
Tilsammen	713	764 600	555	756 000	1 268	1 520 600

b. Kvinder.

Bestyrere og betjente (360, 400)	4	1 440	2	800	6	2 240
Arbeidere (250, 300)	3	750	1	300	4	1 050
Tilsammen	7	2 190	3	1 100	10	3 290
Ialt mænd og kvinder	720	766 790	558	757 100	1 278	1 523 890

15. *Flødning m. m.*

a. Mænd.

Selvstændige erhvervsdri- vende (1200, 1500)	3	3 600	2	3 000	5	6 600
Privatbetjente (800, 1000) . .	94	75 200	28	28 000	122	103 200
Arbeidere (500, 600)	1 732	866 000	117	70 200	1 849	936 200
Tilsammen	1 829	944 800	147	101 200	1 976	1 046 000

b. Kvinder.

— — — — —

16. *Post, telegraf, telefon.*

a. Mænd.

Bestyrere og betjente (1200, 1500)	314	376 800	520	780 000	834	1 156 800
Arbeidere (500, 600)	161	80 500	313	187 800	474	268 300
Tilsammen	475	457 300	833	967 800	1 308	1 425 100

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
b. Kvinder.						
Bestyrere og betjente ¹⁾						
(800, 1000)	158	126 400	258	258 000	416	384 400
Arbeidere (250, 300) . . .	25	6 250	14	4 200	39	10 450
Tilsammen	183	132 650	272	262 200	455	394 850
Ialt mænd og kvinder	658	589 950	1 105	1 230 000	1 763	1 819 950

17. *Husligt og dermed beslægtet
arbeide.*

a. Mænd.

Hjemmeværende voksne sønner og slægtninge						
(250, 300)	4 322	1 080 500	1 072	321 600	5 394	1 402 100
Tjenere og husbetjente						
(300, 400)	3 774	1 132 200	1 409	563 600	5 183	1 695 800
Andre husarbeidere						
(300, 400)	86	25 800	210	84 000	296	109 800
Tilsammen	8 182	2 238 500	2 691	969 200	10 873	3 207 700

b. Kvinder.

Giftede husmødre uden sær- skilt erhverv (300, 360) .	235 630	70 689 000	69 643	25 071 480	305 273	95 760 480
Husbestyrerinder, hushol- dersker m. m., døtre og slægtninge, der forestaar huset (300, 400)	9 908	2 972 400	3 185	1 274 000	13 093	4 246 400
Hjemmeværende voksne døtre og slægtninge m. m., der hjælper til i huset						
(200, 250)	55 504	11 100 800	13 906	3 476 500	69 410	14 577 300
Tjenestepiger og andre husarbeidere (250, 300)	41 511	10 377 750	26 216	7 864 800	67 727	18 242 550
Tilsammen	342 553	95 139 950	112 950	37 686 780	455 503	132 826 730
Ialt mænd og kvinder	350 735	97 378 450	115 641	38 655 980	466 376	136 034 430

18. *Erhverv og arbeide af ube-
stemt eller ikke tilstrækkelig
betegnet art.*

a. Mænd.

Bestyrere og betjente ²⁾						
(600, 1000)	39	23 400	43	43 000	82	66 400
Dagarbeidere m. m. (360, 400)	2 488	895 680	2 302	920 800	4 790	1 816 480
Tilsammen	2 527	919 080	2 345	963 800	4 872	1 882 880

¹⁾ Incl. 1 privat selvstændig erhvervsdrivende.

²⁾ Incl. 1 selvstændig erhvervsdrivende.

Næringsveie og livsstillinger. (Gjennomsnittsindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.	Antal personer.	Indtægts- beløb. Kr.
b. Kvinder.						
Bestyrere og betjente (300, 400)	18	5 400	20	8 000	38	13 400
Dagarbeidersker m. m. (200, 250)	2 878	575 600	798	199 500	3 676	775 100
Tilsammen	2 896	581 000	818	207 500	3 714	788 500
Ialt mænd og kvinder	5 423	1 500 080	3 163	1 171 800	8 586	2 671 380

19. *Formuesindtægt, føderaad,
pension m. m.*

a. Mænd.

Godseiere, rentenister, kapitalister (2 000, 4 000) .	1 956	3 912 000	623	2 492 000	2 579	6 404 000
Huseiere uden anden op- givet stilling (500, 1 500) .	132	66 000	552	828 000	684	894 000
Pensionerede embeds- mænd (2 000, 2 400) . . .	57	114 000	160	384 000	217	498 000
Pensionerede bestillings- mænd (700, 800)	217	151 900	130	104 000	347	255 900
Føderaadsmænd (300, 400)	21 433	6 429 900	69	27 600	21 502	6 457 500
Andre (250, 300)	516	129 000	549	164 700	1 065	293 700
Tilsammen	24 311	10 802 800	2 083	4 000 300	26 394	14 803 100

b. Kvinder.

Godseiere, rentenister kapitalister (1 500, 3 000) .	3 104	4 656 000	2 034	6 102 000	5 138	10 758 000
Huseiere uden anden op- givet stilling (400, 1 000) .	389	155 600	1 553	1 553 000	1 942	1 708 600
Pensionerede kvinder (1 000, 1 200)	518	518 000	1 096	1 315 200	1 614	1 833 200
Føderaadskvinder, der ikke er gifte husmødre (300, 400)	20 773	6 231 900	138	55 200	20 911	6 287 100
Andre (1 000, 1 200) . . .	660	660 000	654	784 800	1 314	1 444 800
Tilsammen	25 444	12 221 500	5 475	9 810 200	30 919	22 031 700
Ialt mænd og kvinder	49 755	23 024 300	7 558	13 810 500	57 313	36 834 800

Sammendrag.

Næringsveje og livsstillinger. (Gjennemsnittindtægter i landdistrikter og byer.)	Landdistrikter.		Byer.		Riget.	
	Antal personer.	Indtægtsbeløb. Kr.	Antal personer.	Indtægtsbeløb. Kr.	Antal personer.	Indtægtsbeløb. Kr.
1. Offentligt arbeide og privat immaterielt erhverv	11 761	12 508 100	15 168	23 173 780	26 929	35 681 880
2. Jordbrug, fædrift, skovdrift og anden landbonæring	324 872	145 362 280	2 825	1 558 750	327 697	146 921 030
3. Fiskeri	53 637	19 926 400	3 118	1 490 300	56 755	21 416 700
4. Bergværksdrift, stenbrud, torvdrift, isdrift . . .	3 963	2 027 200	432	364 360	4 395	2 391 560
5. Fabrikindustri	25 500	14 786 350	22 708	18 504 100	48 208	33 290 450
6. Haandværksindustri . .	39 823	15 743 970	35 041	24 385 500	74 864	40 129 470
7. Smaaindustri	28 091	7 040 800	16 696	6 010 040	44 787	13 050 840
8. Anlæg og vedligeholdelse af kommunikationer . .	3 687	1 845 200	1 511	1 144 300	5 198	2 989 500
9. Handel og pengeomsætning	11 812	9 625 500	30 527	48 775 500	42 339	58 401 000
10. Herbergering og beværtning	1 242	506 800	4 900	3 149 000	6 142	3 655 800
11. Almindelig landtransport	3 766	1 441 040	3 608	2 472 300	7 374	3 913 340
12. Jernbanedrift	1 574	1 132 950	1 243	1 268 100	2 817	2 401 050
13. Skibsfart, baadfart . .	22 438	16 157 150	19 503	20 839 500	41 941	36 996 650
14. Havnevæsen, fyrvæsen, lodsvæsen	720	766 790	558	757 100	1 278	1 523 890
15. Flødning m. m. . . .	1 829	944 800	147	101 200	1 976	1 046 000
16. Post, telegraf, telefon	658	589 950	1 105	1 230 000	1 763	1 819 950
17. Husligt og dermed beslægtet arbeide	350 735	97 378 450	115 641	38 655 980	466 376	136 034 430
18. Erhverv og arbeide af ubestemt eller ikke tilstrækkelig betegnet art .	5 423	1 500 080	3 163	1 171 300	8 586	2 671 380
19. Formuesindtægt, føde- raad, pension m. m. . .	49 755	23 024 300	7 558	13 810 500	57 313	36 834 800
Tilsammen	941 286	372 308 110	285 452	208 861 610	1 226 738	581 169 720

Som det vil sees, stemmer det ad denne vei fundne hovedresultat, nemlig 581 millioner kr. som Norges samlede nationalindtægt i aaret 1890 eller 1891, noksaa godt med det foran s. 17 beregnede, hvor vi paa grundlag af ligningsforretningerne for 1891 med forskjellige sammesteds nærmere forklarede tillæg havde ansat den samlede indtægt til 518 à 583 millioner kr., eller i runde tal til 500 à 600 millioner kroner.

Herved kunde bemærkes, at førstnævnte tal ikke indbefatter nogen indtægt for personer under 15 aar, medens myndlinges indtægter indgaar i det side 17 anførte tal, Da imidlertid beløbet af de under overformynderiernes bestyrelse staaende kapitaler ved udgangen af 1890 alene udgjorde kr. 30 785 000 og aarsindtægten altsaa ikke over 1½ mill. kr., hvoraf derhos noget vedkommer personer over 15 aar, vil det sees, at disse indtægter er af meget ringe betydning i forhold til de summer, hvorom det her dreier sig.

Naar man af foranstaaende tabeller vil forsøge at drage slutninger i henseende til de forskjellige næringsveies betydning for nationalindtægten, maa det vel erindres, at de næringsdrivende og erhvervende personer her overalt er henførte til den livsstilling, der i hvert enkelt tilfælde har været anseet som deres væsentligste, og at der ved mange livsstillinger hentes indtægter fra forskjellige næringskilder.

Denne flersidige beskaffenhed ved indtægtskilderne er i vort land meget fremtrædende og udøver en betydelig indflydelse paa heromhandlede forhold, hvilket vi i det følgende skal søge nærmere at paavise, om vi end ikke her kan gjøre dette i den udstrækning, hvori det kunde være ønskeligt eller ved specielle undersøgelser maaske kunde gjøres.

Idet vi saaledes begynder med den første gruppe af livsstillinger, offentligt arbeide og privat immaterielt erhverv, finder vi paa den ene side grund til at antage, at de herunder faldende indtægter for den allerstørste del er indbefattede under de til denne gruppe henførte personer. Endel offentligt arbeide og dermed forbundne indtægter falder vistnok ogsaa paa personer i andre livsstillinger, f. ex. storthingsdiæter o. l.; men i det hele repræsenterer disse indtægter et i forhold til det hele ringe beløb. Derimod gjør her det omvendte forhold, nemlig at en del af vedkommende personers indtægter skriver sig fra andre kilder end offentligt arbeide, sig i ikke ringe grad gjældende,

da adskillige af de herhen hørende personer har indtægter af formue, dels i form af renteindtægt dels som indtægt af kapitaler, anbragte i aktier, i jordbrug, huse, skibsparter o. s. v.

Da derhos en betydelig del af de heromhandlede indtægter erhverves ved privat selvstændig virksomhed, maa det samlede for offentligt og andet immaterielt arbejde ansatte beløb, 35 à 36 millioner kr., reduceres adskillig, hvis man vil beregne størrelsen af de lønninger, der udbetales for saadant arbejde.

De jordbrugendes indtægter, iberegnet de, de leve af skovdrift og anden landbonæring, er beregnede til omtr. 147 millioner kr. Hertil maa lægges et meget betydeligt beløb for det arbejde, som jordbrugernes hustruer, døtre og tjenere anvender i jordbrugets, d. v. s. navnlig fædriftens, tjeneste. Jordbrugernes hustruer er nemlig, i overensstemmelse med den almindelige regel, regnede til den gruppe, hvor deres hovedsagelige arbejde er antaget at falde, d. v. s. til det huslige arbejde, ligesaa hjemmевærende døtre og slægtninge samt tjenere, forsaavidt de ikke i folketællingsopgaverne udtrykkelig har været anførte som beskæftigede ved jordbrug, fiskeri m. m. Det tillæg, som maa gjøres paa denne konto, er, som nævnt, ganske vist meget betydeligt. Hertil kommer endvidere et ikke ringe tillæg for indtægter af jordbrug, der som bierhverv drives af personer udenfor den egentlig jordbrugende klasse, f. ex. lensmænd, brugsseiere og andre forretningsdrivende, fiskere, haandværkere etc.

Paa den anden side maa det have sig, at de ovenfor beregnede beløb af 147 millioner kr., der skulde repræsentere jordbrugernes og jordbrugsarbejdernes samlede indtægt, indbefatter betydelige indtægter af fiskeri, haandværksdrift, skibsrederi samt af anden virksomhed, der drives som binæring. Hvorledes balancen stiller sig, er ikke godt at sige; men det er sandsynligt, at det tillæg, som maa gjøres paa grund af de førstnævnte omstændigheder, betydelig overstiger det af sidstnævnte flydende fradrag.

Efter det indtryk, som de her opstillede momenter giver, skulde indtægten af jordbrug, skovdrift og anden landbonæring, — beregnet med udgangspunkt fra jordbrugernes antagne personlige indtægt med et skjønsmæssigt tillæg i henhold til foranstaaende — ikke kunne sættes under 160 millioner kroner, men muligens kunne sættes til et høiere beløb.

Hermed kan det være af interesse at sammenholde resul-

tatet af de meget indgaaende og interessante beregninger, som i anledning af den foreslaaede repartitionsskat i sin tid foretoges af finansdepartementet, og som findes trykte i Oth. Prp. no. 15 for 1878 s. 84 o. fig.

Jordbrugets bruttoudbytte beregnes der, efter de lokale priser, til ca. 203 $\frac{1}{2}$ mill. kr., hvoraf 74 734 000 kr. faldt paa korn- og potetavlingen og 128 858 000 kr. paa udbyttet af fædriften. Nettoudbyttet, saaledes forstaaet, at deri indgaar værdien af det arbeide, som præsteres af brugeren selv og de medlemmer af hans husstand, som han vilde havt at forsørge, selv om han ikke havde havt jord at bruge, regnes til tre femtedele af bruttoudbyttet, eller til 120 817 000 kr. Ved hertil at lægge det beregnede nettoudbytte af skoven, 24 447 000 kr., hvori driftsomkostninger er fradragne, samt værdien af bolig for brugerne af jorden, 13 817 000 kr., kommer finansdepartementet paa anførte sted, s. 91, til et samlet nettoudbytte for disse tre indtægtskilder af 159 mill. kr. eller, med fradrag af renter af pantegjæld — henved 12 millioner kr. — af lidt over 147 mill. kr. Da dette beløb ikke indbefatter de indtægter, der tilfalder tjenerne og andre arbejdere ved jordbrug og skovdrift, hvilke indtægter i foranstaaende tabeller for 1891 er beregnede til henved 26 mill. kr., vil det sees, at resultatet af finansdepartementets beregning for midten af syttiaarene ikke fjerner sig meget fra resultatet af den her opstillede, i methoden ganske forskellige beregning for 1891. Forsaavidt der kunde ventes et noget højere resultat for sidstnævnte aar, maa det for det første erindres, at der paa grund af tillæggets rent skjønsmæssige karakter ovenfor alene er opstillet et minimum (160 mill.); dernæst bør bemærkes, at jordbrugets afkastning neppe er gaaet meget frem i aarene 1876—1891, og at priserne paa landmandens produkter i midten af syttiaarene stod forholdsvis høit.

Hvor stort udbytte særskilt skovdriften giver, er det umuligt at beregne paa den maade, at man gaar ud fra de personlige indtægter. Skovene eies nemlig for den allerstørste del af personer, hvis livsstillinger ikke er betegnede som skoveiere, men hovedsagelig som gaardbrugere, trælasthandlere, sagbrugseiere o. s. v. Indtægterne af skovdriften er saaledes indbefattede i de for disse livsstillinger beregnede indtægtsbeløb, af hvilke de ikke særskilt kan udsondres.

Fiskernes samlede indtægt er ovenfor beregnet til omtr. 21 $\frac{1}{2}$

mill. kr. Hermed kan sammenholdes, at det hele til fiskerne udbetalte bruttoudbytte af de store kystfiskerier i aarene 1886—1890 er opgivet til ikke fuldt 21 mill. kr. Da der nu fragaar endel udgifter til vedligehold af baade og redskaber m. m., hvorhos adskillige gaardbrugere, husmænd og tjenere deltager i disse fiskerier, kunde det synes, at det ovenanførte for de egentlige fiskere, d. v. s. for de personer, hvis hovednæring er fiskeri, beregnede beløb er vel høit. Imidlertid maa herved for det første bemærkes, at fiskerne i almindelighed selv bøder sine garn og baade, og at dernæst den omstændighed, at gaardbrugere, husmænd o. a. deltager i fiskeri, for nogen del, skjønt langt fra helt, opveies derved, at mange af fiskerne driver jordbrug eller anden næring. Hertil kommer den indtægt, der haves af de mindre fiskerier, af hvilke navnlig det daglige fiske er af stor betydning for fiskerbefolkningens ernæring. Tager man dette i betragtning, vil man maaske komme til den slutning, at resultatet af beregningen over de egentlige fiskeres samlede indtægt i og for sig ikke synes urimeligt, om den end i forhold til indtægtsansættelsen for andre livsstillinger kan være høi nok, jfr. s. 41.

Medens de ved bergværksdrift, stenbrud, torvdrift og isdrift sysselsatte personer er ansatte til en samlet indtægt af ca. 2 400 000 kr., hvoraf paa værkseiere og andre selvstændige erhvervsdrivende kun skulde falde 117 500 kr., udgjorde bruttoindtægten af grubedriften i aarene 1886—1889 gennemsnitlig kr. 3 100 000, hvortil kommer bruttoindtægten af hyttedrift henved 1 400 000 aarlig. I disse beløb maa imidlertid gjøres betydelige fradrag for driftsomkostninger udenfor lønningskontoen samt for udgifter til malmens transport til nærmeste havn, hvorhos hyttedriftens bruttoindtægt indbefatter værdien af den forsmeltede erts, der allerede er medregnet under grubedriften. Hvis man til det forstanførte indtægtsbeløb, 2 400 000 kr., tillægger forretningsgevinst og kapitalrente af de i gruber og andre hidhenhørende anlæg anbragte kapitaler, forsaavidt de eies af personer, der i folketællingslisterne er henførte til andre næringsveie end bergværksdrift m. m., vil man formentlig komme op i en sum af mellem 2½ og 3 millioner kr.

De ved fabrikindustri beskæftigede personer skulde ifølge beregningen have en samlet indtægt af ca. 33 300 000 kr., hvoraf noget over 4 millioner kr. skulde falde paa fabrikeiere samt

mindre fabrikanter. Det er imidlertid vel bekjendt, at en betydelig del af de hidhen hørende anlæg eies af handelsmænd og andre næringsdrivende. De vigtigste høvlerier og sagbrug tilhører saaledes trælasthandlere, hvorhos endel tilhører skoveiere og andre bønder. Af de mindre kornmøller eies ligeledes adskillige af gaardbrugere, medens af de større endel tilhøre handelsmænd. Desuden er eiendom i fabrikker gennem aktier spredte paa adskillige hænder udenfor fabrik- og brugseiernes klasse. Paa den anden side antages de til sidstnævnte klasse henførte personer i det hele taget ikke i nogen betydelig udstrækning at drive jordbrug eller anden næring. Tages disse omstændigheder i betragtning, vil man finde, at der maa gjøres et ganske betydeligt tillæg, naar man med udgangspunkt i ovenstaaende beregning vil slutte sig til fabrikindustriens samlede andel i nationalindtægten, og det vil neppe være for høit anslaaet, naar man antager, at man paa anførte maade vilde komme op i mindst 40 millioner kr., eller omtrent det samme beløb, som er beregnet som haandværkernes indtægt.

Indtægten af haandværksdrift skulde forøvrigt ogsaa være, ialfald noget, høiere end det for de haandværksdrivende personer beregnede beløb, da der nemlig, navnlig i landdistrikterne, er flere, som har biindtægter ved haandværksdrift, og haandværkerne paa sin side ikke har saa megen biindtægt ved anden beskæftigelse. Noget betydeligt tillæg kan der forøvrigt her ikke være spørgsmaal om, bl. a. af den grund, at indtægten af haandværk i landdistrikterne overhovedet er ringe, jfr. s. 45.

Derimod tør det vel antages, at indtægten af smaaindustri er betydelig større end deres indtægt, der er opførte som hovedsagelig sysselsatte ved denne slags industri. Denne erhvervsgren drives nemlig for en meget væsentlig del som bierhverv eller som husflid.

Med hensyn til de af anlæg og vedligeholdelse af kommunikationer flydende indtægter, der for de derved direkte eller hovedsagelig beskæftigede personer er beregnede til henved 3 mill. kr., skal vi erindre om, at dette beløb ved folketællingen af 1876 var betydelig større end i 1891, da nemlig jernbaneanlæg, som bekjendt, dengang dreves i en meget stor, men i 1891 i en forholdsvis ringe maalestok.

Indtægten af handel og pengeomsætning er antagelig adskillig mindre end de ved denne næringsvei sysselsatte personers

indtægter. En betydelig del deraf er formuesrenter, hvilke forøvrigt ikke bør fradrages, da det vil være rigtigt at regne indtægten af den i de forskjellige næringsveie anbragte formue sammen med den af selve virksomheden og arbeidet flydende indtægt. Derimod kommer her særlig i betragtning den ovenfor paa pegede omstændighed, at de handlende er meget interesserede i industrielle foretagender, hvortil endnu kommer deres betydelige indtægter af skibsrederi og, hvad trælasthandelen angaar, af skovdrift. Indtægten af handel og pengeomsætning som saadan bør derfor antagelig reduceres fra de beregnede 58⁴/₁₀ millioner til under 50 millioner, saa at den i betydning kommer til at nærme sig fabrikindustriens.

Af hvad der foran er bemærket, vil fremgaa, at det omvendte er tilfældet med skibsfarten, idet man her til de ved samme sysselsatte personers indtægter, der er beregnede til ca. 37 millioner, maa tillægge et ikke ubetydeligt beløb for skibsrederiindtægter, tilflydende handelsmænd, kapitalister, gaardbrugere og flere andre samfundsklasser udenfor den egentlige skisrederklasse, hvis indtægt i foranstaaende tabel er beregnet til kr. 4 230 000. Naar hensees til, at handelsflaadens værdi i 1891 neppe kan ansættes til et lavere beløb end 120 à 130 mill. kr., vil det sees, at skibsrederiindtægten ikke paa langt nær er repræsenteret ved de ovenanførte noget over 4 millioner, og vi antager, at skibsfartens totalindtægt kan sættes til mindst 40 mill. kr.

Flødning og lensearbeide drives for en ikke ubetydelig del som bierhverv, og det for samme beregnede indtægtsbeløb maa derfor antagelig sættes op, om det end er saa, at endel flødere og lensearbeidere har biindtægter ved gaardsbrug, skovarbeide m. m.

Indtægten for de ved husligt arbeide m. m. beskjæftigede personer er i tabellen opført med 136 millioner kr. Fra dette store beløb maa der imidlertid, naar man vil heraf udlede værdien af husarbeidet som saadant, — i henhold til, hvad der ovenfor er nævnt ved jordbruget — trækkes et meget betydeligt beløb for det arbeide, som jordbrugernes hustruer, døtre og tjenere anvender i jordbrugets tjeneste, og naar hensyn tages hertil samt derhos til, at adskillige husmødre ogsaa udenfor den jordbrugende klasse har forskjelligt slags erhverv ved dagarbeide, smaaindustri o. a. beskjæftigelse udenfor husgjerningen,

vil det sees, at det her beregnede beløb ikke staar i strid med den side 15—16 fremsatte formening, at den samlede værdi af kvindernes huslige arbeide maaske kan ansættes til 80 à 100 millioner kr. aarlig. Selvfølgelig er de talstørrelser, vi her nævner, i sig selv meget usikre; de tør imidlertid have sin nytte som et konkret udtryk for den opfatning, at vi her staar overfor et meget betydningsfuldt og hidtil vistnok i det hele for lidet paaagtet element i det nationale arbeides værdi.

De i foranstaaende tabeller meddelte opgaver lader sig anvende i forskellige retninger og er blandt andet af den grund trykt saavidt udførligt, som tilfældet er. Vi skal pege paa nogle resultater, der kan udledes af tabellerne.

For det første viser det sig, angaaende forholdet mellem mændenes og kvindernes andel i den samlede produktion, at der

paa	576 714 mænd	faldt en beregnet indtægt af	377 072 820 kroner
og paa	650 024 kvinder	»	» - 204 096 900 »
tils. paa	1 226 738 personer	en beregnet indtægt af	581 169 720 kroner

De for mændene, regnet efter indtægten, vigtigste indtægtskilder er:

	Antal personer.	Beregnet indtægt. Kr.
Jordbrug, fædrift, skovdrift og anden landbonæring .	241 632	124 806 700
Handel og pengeomsætning	33 279	54 248 350
Haandværksdrift	70 561	38 676 400
Søfart	41 437	35 988 000
Offentligt arbeide og privat immaterielt erhverv . .	19 451	31 267 000
Fabrikindustri	40 403	30 900 800
Fiskeri	55 700	21 129 200
Formue, føderaad, pension	26 394	14 803 100
Andre indtægtskilder	47 857	25 253 270
Tilsammen	576 714	377 072 820

De for kvinderne vigtigste indtægtskilder er:

	Antal personer.	Beregnet indtægt. Kr.
Husligt og dermed beslægtet arbeide	455 503	132 826 730
Jordbrug, fædrift og anden landbonæring	86 065	22 114 330
Formue ¹⁾ , føderaad, pension	30 919	22 031 700

¹⁾ Jfr. her forøvrigt s. 57—58.

Smaaindustri (søm, vævning, vask m. m.)	37 901	9 818 640
Offentligt arbejde og privat immaterielt erhverv . .	7 478	4 414 880
Handel og pengeomsætning	9 060	4 152 650
Fabrikindustri	7 805	2 389 650
Herbergering og beværtning	4 833	2 246 600
Andre indtægtskilder	10 460	4 101 720
Tilsammen	650 024	204 096 900

Deler man videre samtlige indtægter i de to store hovedgrupper: A) selvstændige indtægter og B) indtægter af lønnet arbejde og denne sidste gruppe igjen i de to underafdelinger: 1) offentlige og private betjentes indtægter samt 2) arbeideres indtægter, bliver resultatet, som følger:

Mænd.	Antal personer.	Beregnet indtægt. Kr.
A) Selvstændige indtægter	234 056	193 858 000
B) Indtægter af lønnet arbejde:		
1. Offentlige og private betjentes	49 070	64 077 300
2. Arbeideres	293 588	119 137 520
Tilsammen	576 714	377 072 820
Kvinder.	Antal personer.	Beregnet indtægt. Kr.
A) Selvstændige indtægter	385 654	138 350 640
B) Indtægter af lønnet arbejde:		
1. Offentlige og private betjentes	23 192	9 381 870
2. Arbeideres	241 178	56 364 390
Tilsammen	650 024	204 096 900

Blandt de selvstændige erhvervsdrivende er der mange, som, naar hensees til deres ringe indtægter samt til deres livsvilkaar i det hele taget, staar nærmest ved siden af arbeiderklassen, fra hvilken de alene skiller sig derved, at deres indtægter ikke tilfalder dem i form af dagløn, men som udbytte af selvstændig virksomhed, idet de nemlig arbejder for egen regning. Dette er f. ex. tilfældet med de fleste fiskere, fremdeles med mange haandværkere samt smaa industridrivende i landdistrikterne. Ogsaa blandt gaardbrugerne er der et stort antal, der sidder paa saa smaa brug, at deres indtægter er lavere end mange arbeideres. Føderaadsmændenes indtægter er ogsaa overhovedet ringe; men disses stilling er dog en anden.

Hvad kvinderne angaar, er det for det første at mærke, at samtlige gifte husmødre, forsaavidt de ikke har et særskilt

erhverv eller ved sygdom er forhindrede fra at arbeide, er henregnede til de selvstændig erhvervendes gruppe. Endvidere indbefatter samme gruppe et betydeligt antal smaa industridrivende, personer, der driver smaahandel, huslærerinder, føderaadskvinder samt andre med selvstændigt erhverv, men smaa indtægter.

Dersom saadanne ringe indtægter kunde fradrages, vilde selvfølgelig gjennemsnittsindtægten for de øvrige personer i denne gruppe vise sig større, medens den nu, som det vil sees, er lavere end de offentlige og private betjentes.

Fratrækkes for mændenes vedkommende fiskere, haandværkere paa landet samt føderaadsmænd og for kvindernes vedkommende husmødre, smaa industridrivende og føderaadskvinder, bliver i heromhandlede gruppe tilbage 149 908 mænd med en samlet indtægt af 162 091 500 kroner og 31 362 kvinder med en samlet indtægt af 29 200 820 kroner. Men selv efter denne begrænsning bliver de selvstændig erhvervende mænds gjennemsnittsindtægt alene 1 080 kr., hvilket er lidt lavere end de private betjentes, der nemlig repræsenteres ved 32 623 mænd med samlet indtægt 36 713 700 kr., altsaa gjennemsnitlig 1 125 kr. Fratrækkes imidlertid endvidere gaardbrugere, leilendinge og forpagtere, skulde der af de selvstændig erhvervendes gruppe blive tilbage 39 657 mænd med et indtægtsbeløb af 75 852 400 kr., hvilket er 1 913 kr. gjennemsnitlig paa hver.

Blandt de til arbeiderklassen henførte personer skiller husmænd, tjenere og de hjemmeværende voxne sønner, der hjælper til enten med jordbrugs- eller med andet arbeide, sig fra de øvrige arbejdere ved en overhovedet lav gjennemsnittsindtægt. Fratrækkes disse, bliver gjennemsnittsindtægten for de øvrige mandlige arbejdere i landdistrikter og byer overhovedet efter vor beregning 476 kr., medens den, iberegnet hine, udgjør alene 406 kr.

Forøvrigt maa det erindres, at flere af de her anstillede beregninger hvilér paa et usikkert grundlag, hvorfor det ikke er uden betænkeligheder, at de offentliggjøres. Naar alligevel disse betænkeligheder er blevne overvundne, er det, dels fordi de meddelte opgaver, trods sine skrøbeligheder, dog antages i det store og hele at give et tilnærmelsesvis rigtigt udtryk for de faktiske tilstande, dels fordi de er skikkede til at henlede opmærksomheden paa adskillige forhold, som disse beregninger synes at stille i et nyt lys. Derhos tør selve offentliggjørelsen af

opgaverne virke til, at disse forhold herefter bliver gjort til gjenstand for nøiagtigere undersøgelser, hvad enten det alene vil kunne ske partielt eller mere omfattende.

§ 6. Indtægts- og formuesforholdene i de forskjellige landsdele.

Ligesom der er store forskjelligheder mellem indtægtsforholdene i de forskjellige klasser af næringsdrivende, saaledes er der i heromhandlede henseende ogsaa betydelige uligheder mellem de forskjellige landsdele. Dette er ikke alene begrundet deri, at visse næringsveie med overveiende smaa indtægter er særlig fremtrædende i nogle landsdele og næringsveie med forholdsvis større indtægter i andre, men kan ogsaa være bevirket derved, at de samme næringsveie drives i større maalestok eller giver et større udbytte i nogle dele af landet end i andre. Jordbrugernes indtægter er saaledes større i de østlandske bygder end i de vestlandske, fordi gaardene paa Østlandet overhovedet er større, idet udstykningen der ikke er drevet saa vidt. Ligeledes er haandværkernes indtægter meget mindre i landdistrikterne end i byerne, fordi haandværket paa landet for det meste drives efter en ringe maalestok. Paa samme maade med andre næringer.

I nærværende afsnit skal meddeles nogle oplysninger om forholdet mellem indtægterne først i landdistrikterne sammenholdt med byerne og dernæst i forskjellige dele af riget, om end i begge disse henseender undersøgelsen maa begrænses mest muligt.

Ifølge den i foregaaende § udførte, paa folketællingen af 1891 baserede beregning skulde den samlede indtægt, der tilfalder indvaanere i landdistrikterne, udgjøre 372.3 millioner, medens byindvaanernes samlede indtægter skulde udgjøre 208.9 millioner. Altsaa faldt 64.1 procent af den for det hele rige beregnede indtægt paa landdistrikternes og 35.9 procent paa byernes befolkning.

Efter de kommunale skatteligninger for 1891 udgjorde derimod de beskattede indtægter i landdistrikterne 187.5 mill. og i byerne 140.2 mill.¹⁾, hvilket giver forholdstallene 57.2 og 42.8

¹⁾ Efter de s. 11 meddelte foreløbige opgaver, der i den officielle statistik senere har undergaaet nogle uvæsentlige forandringer.

procent. Hovedaarsagen til, at procentforholdet her stiller sig saameget lavere for landdistrikterne, antages at ligge i for lave ligningsansættelser, navnlig forsaavidt angaar jordbrugerens, fiskeres og tjeneres indtægter.

Statsskatligningen for 1892 viser efter de i Oth. Prp. no. 39 meddelte foreløbige opgaver, supplerede med opgaver for de i dette dokument manglende skattedistrikter, en samlet til statskassen skattepligtig indtægt af 99 682 000 kr. for landdistrikterne og 155 810 000 kr. for byerne, heri iberegnet for 76 i udlandet bosatte, til de forenede rigers legations- og konsulat-personale samt udenrigsdepartementet m. m. henhørende funktionærer et beløb af kr. 346 000. Bortseet fra sidstnævnte beløb, stiller altsaa forholdet mellem landdistrikter og byer sig saaledes, at 39 procent af heromhandlede indtægt faldt paa landdistrikterne og 61 procent paa byerne.

Til at formindske landdistrikternes procentandel i den samlede indtægt bidrager, for statsskatligningens vedkommende, særlig den omstændighed, at denne alene medtager indtægter paa 600 kroner og mere (bortseet fra, at den særegne beregning af formuesindtægten ogsaa bringer adskillige lavere indtægter udover denne grænse).

Bortskjæringen af indtægter under 600 kroner reducerer i en særdeles betydelig grad landdistrikternes indtægtsbeløb, medens den ingen synderlig indflydelse har paa byerne, hvor minimumsgrænsen for den skatbare indtægt efter de kommunale skatteregler ikke gaar synderlig lavere og i flere tilfælde tvertimod er sat høiere. Hertil kommer, at adskillige indtægtsbeløb, der efter de kommunale ligninger henføres til landdistrikterne paa grund af regelen om, at indtægt af fast eiendom og anlæg er skattepligtig til den kommune, hvor samme er beliggende, efter statsskatligningen derimod henføres til byerne, fordi vedkommende eiendomme og anlæg tilhører byindvaanere.

Disse omstændigheder bevirker, at, medens det af de kommunale ligninger for landdistrikterne resulterende indtægtsbeløb, 187.5 mill. kr. for 1891 og 195.2 mill. kr. for 1892, reduceres til 99.7 millioner, altsaa næsten til halvparten, ved statsskatligningen for 1892—1893, viser byernes indtægter sig at være stegne fra 140 mill. for 1891 og 151 mill. for 1892, efter de kommunale ligninger, til 155.5 mill. efter statsskatligningen for 1892—1893.

Sammenholder man de ovenfor angivne indtægtsbeløb med den hjemmehørende folkemængde i 1891 (for landdistrikterne 1 526 788, for byerne 474 129, for riget 2 000 917), vil man finde, at den gennemsnitlige indtægt pr. indbygger var:

	I landdistrikterne.	I byerne.	I riget.
	Kr.	Kr.	Kr.
efter den paa folketællingen 1891 baserede beregning	244	441	290
efter de kommunale ligninger for 1891	123	296	164
efter statsskatligningen for 1892—93	65	328	127

Heraf sees, at gennemsnitsindtægten i byerne, ifølge den paa folketællingen baserede beregning, var 1.8 gange saa stor som i landdistrikterne. Efter de kommunale ligninger skulde den derimod være 2.4 og efter statsskatligningen endog 5.0 gange saa stor, hvortil grunden nylig er anført. Formuesansættelserne viser imidlertid et forhold, der svarer til det førstnævnte, idet den ved de kommunale ligninger for 1891 ansatte formue for landdistrikternes vedkommende udgjorde 1 014.7 millioner og for byerne 559.2 millioner, hvilket giver henholdsvis kr. 665 og kr. 1 180 pr. indbygger, saa at forholdet ogsaa her bliver som 1:1.8. Herved bør forøvrigt bemærkes, at formue i og indtægt af faste eiendomme og anlæg, der er beliggende paa landet, men tilhører indvaanere i byerne, er skattepligtige til landdistrikterne.

For hvert 100 indbyggere udgjorde efter folketællingen af 1891 antallet af de indtægthavende personer 61.3 i riget, 61.7 i landdistrikterne og 60.2 i byerne. Antallet af skatydere var derimod efter de kommunale ligninger for 1891 486 245 i riget, 395 931 i landdistrikterne og 90 314 i byerne eller, i procent af folkemængden, henholdsvis 24.3, 25.9 og 19, altsaa forholdsvis meget færre i byerne. Efter statsskatligningen for 1892—1893 var antallet af skatydere 176 075 i riget, 86 050 i landdistrikterne og 90 025 i byerne, hvilket udgjør henholdsvis 8.8, 5.6 og 19.0 procent af folkemængden.

Idet vi med hensyn til de afvigende resultater af disse beregninger henviser til det foregaaende, skal vi her ikke nærmere gaa ind paa de hermed i forbindelse staaende spørgsmaal, der maaske i en nær fremtid vil blive gjorte til gjenstand for officiel udredning.

For de forskellige amter stiller resultaterne af de kommunale ligninger i landdistrikterne sammenholdt med statsskattingen samt med folkemængden sig, som følger:

Landdistrikterne amtsvis.	Hjemmehørende folke- mængde 1. januar 1891.	Ved de kommunale ligninger for 1892. ²⁾			Ved statsskatlignin- gen for 1892—1893. ³⁾	
		Antal skat- ydere.	Antagen formue mill. kr.	Antagen indtægt mill. kr.	Antal skat- ydere.	Antagen indtægt mill. kr.
Smaalenene	85 737	23 666	85.5	14.9	7 597	9.39
Akershus	95 938	25 248	111.2	17.3	8 911	13.01
Hedemarken	113 649	29 240	112.4	17.0	6 336	9.11
Kristians	104 828	27 191	69.6	11.9	4 877	5.58
Buskerud	77 350	18 605	78.9	11.2	5 745	6.82
Jarlsberg og Larvik	67 281	17 172	66.2	10.4	5 130	6.35
Bratsberg	69 628	18 489	74.8	11.5	4 961	6.10
Nedenes	66 877	16 684	65.6	10.5	5 620	5.98
Lister og Mandal . .	58 905	13 685	47.0	7.0	4 008	3.91
Stavanger	80 194	17 856	42.7	7.2	3 536	3.39
Søndre Bergenhus .	128 213	32 362	59.1	12.8	4 342	4.82
Nordre Bergenhus .	86 883	24 210	39.6	8.7	3 383	3.18
Romsdal	107 390	34 015	45.1	11.1	3 874	3.98
Søndre Trondhjem .	98 752	25 966	49.7	11.2	4 846	5.23
Nordre Trondhjem .	76 601	23 895	39.3	9.2	3 293	3.70
Nordland	127 038	37 684	33.6	14.5	5 572	5.81
Tromsø	59 125	11 966	14.2	6.1	2 693	2.63
Finmarken	23 015	5 150	5.0	2.6	1 326	1.86
Tilsammen 1 527 404 ¹⁾		403 084	1 039.6	195.2	86 050	99.68

For hvert 100 indbyggere, eller for hver indbygger, af
folkemængden i 1891 var:

Landdistrikterne amtsvis.	Ved de kommunale ligninger. ⁴⁾			Ved statsskatligningen.	
	Skatydere pr. 100 indb. 1892.	Formue pr. indb. 1890. Kr.	Indtægt pr. indb. 1890. Kr.	Skatydere pr. 100 indb. 1892—1893.	Indtægt pr. indb. 1892—1893. Kr.
Smaalenene	27.6	977	158	8.9	109
Akershus	26.3	1 122	170	9.3	136
Hedemarken	25.7	955	138	5.6	80
Kristians	25.9	627	110	4.7	53
Buskerud	24.1	1 009	138	7.4	88
Jarlsberg og Larvik	25.5	907	150	7.6	94
Bratsberg	26.5	1 052	168	7.1	88
Nedenes	25.0	941	151	8.4	90
Lister og Mandal . .	23.2	737	117	6.8	66
Stavanger	22.3	505	88	4.4	42
Søndre Bergenhus .	25.2	434	93	3.4	38
Nordre Bergenhus .	27.9	439	97	3.9	36
Romsdal	31.7	397	101	3.6	31

¹⁾ Dette tal indbefatter folkemængden i ladestederne Hvitsten og Holmsbu, der i kom-
munal henseende herer sammen med landdistrikterne.

²⁾ Ifølge Statistisk Aarbog for 1893.

³⁾ Ifølge Oth. Prp. no. 39 for 1893, fuldstændiggjort ved nye opgaver.

⁴⁾ Ifølge Norges offic. Stat. III. no. 178.

Landdistrikterne amtsvis.	Ved de kommunale ligninger.			Ved statsskatligningen.	
	Skatydere	Formue	Indtægt	Skatydere	Indtægt
	pr. 100 indb. 1892.	pr. indb. 1890. Kr.	pr. indb. 1890. Kr.	pr. 100 indb. 1892—1893.	pr. indb. 1892—1893. Kr.
Søndre Trondhjem .	26.3	468	105	4.9	53
Nordre Trondhjem .	31.2	496	114	4.3	48
Nordland	29.7	244	108	4.4	46
Tromsø	20.2	213	96	4.6	45
Finmarken	22.4	198	114	5.8	59

Landdistrikterne overhovedet	26.4	651	121	5.6	65
---------------------------------	------	-----	-----	-----	----

Hvad byerne angaar, hidsætter vi nedenfor tilsvarende opgaver for de ti største:

Byer.	Hjemmehørende folke- mængde 1. januar 1891.	Ved de kommunale ligninger for 1892.			Ved statsskatligningen for 1892—1893.	
		Antal skat- ydere.	Antagen formue mill. kr.	Antagen indtægt mill. kr.	Antalskat- ydere.	Antagen indtægt mill. kr.
Kristiania	151 239	31 279	259.1	57.8	35 621	63.84 ²⁾
Bergen	53 684	7 947	83.6	16.1	8 655	16.87
Trondhjem	25 065 ¹⁾	2 853	31.7	6.7	4 466	8.47
Stavanger	23 899	4 499	24.7	6.4	3 982	5.77
Drammen	20 687	3 549	21.4	5.8	3 152	5.62
Kristiansand . . .	12 813	2 311	13.5	3.8	2 755	4.49
Fredrikstad . . .	12 451	3 109	12.1	4.0	2 233	4.43
Larvik	11 261	2 384	10.0	2.9	1 708	2.33
Fredrikshald . . .	11 217	1 941	15.8	3.1	2 003	3.55
Kristiansund . . .	10 381	2 116	11.6	3.3	1 791	3.05
Samtlige byer . . .	474 129	97 831	629.8	151.0	90 025	155.81

For hvert 100 indbyggere, eller for hver indbygger, af folkemængden i 1891 var:

Byer.	Ved de kommunale ligninger.			Ved statsskatligningen.	
	Skatydere	Formue	Indtægt	Skatydere	Indtægt
	pr. 100 indb. 1892.	pr. indb. 1890. Kr.	pr. indb. 1890. Kr.	pr. 100 indb. 1892—1893.	pr. indb. 1892—1893. Kr.
Kristiania	20.7	1 508	330	23.6	422
Bergen	14.8	1 300	262	16.1	314
Trondhjem	11.4	1 015	240	17.8	338
Stavanger	18.8	806	228	16.7	241
Drammen	17.2	839	275	15.2	272
Kristiansand . . .	18.0	891	240	21.5	351
Fredrikstad . . .	25.0	904	305	17.9	355
Larvik	21.2	796	264	15.2	206
Fredrikshald . . .	17.3	1 299	256	17.9	317
Kristiansund . . .	20.4	943	286	17.3	294
Samtlige byer . . .	20.6	1 146	286	19.0	328

¹⁾ Efter de fra 1. januar 1893 gjældende nye grænser: 29 162.

²⁾ Med fradrag af endel i udlandet boende skatydere 63.8 mill. kr., jfr. s. 85.

Endelig skal vi i denne forbindelse oplyse, at der angaaende indtægts- og formuesforholdene i de forskjellige amter og byer, tildels ogsaa for de enkelte herreder, findes en mængde statistiske opgaver i forskjellige officielle dokumenter. Saaledes vil man i den for hvert aar udgivne kommunalstatistik finde opgaver over den ved ligningen antagne samlede formue og indtægt samt skatbare indtægt i hvert herred og hver by. Lignende opgaver indtages, efter et foreløbigt opgjør, i «Meddelelser fra det statistiske Centralbureau». Angaaende statsskatligningen for budgetaaret 1892—1893 findes i Oth. Prp. no. 39 for 1893 ligeledes opgaver over antallet af skatydere, deres antagne indtægt og den samlede skat for hvert herred og for hver by undtagen for Kristiania samt enkelte andre byer og herreder.¹⁾ Her er ogsaa meddelt oplysning om skatydernes fordeling paa de forskjellige indtægtsklasser. Ogsaa Sth. Prp. no. 48 for 1890 og Oth. Prp. no. 14 for 1892 indeholder vigtige opgaver i heromhandlede henseende, hvorhos Oth. Prp. no. 15 for 1878 indeholder en række af særdeles interessante oplysninger angaaende indtægtsforholdene (derunder særskilt indtægten af jordbrug, fædrift og andre næringsveje) i de forskjellige amter samt i de enkelte byer.

§ 7. Indtægternes fordeling efter deres større og mindre beløb: Kritiske bemærkninger angaaende beskaffenheden af de herom foreliggende opgaver.

Oplysninger angaaende indtægternes fordeling paa de forskjellige indtægtsklasser efter indtægtens størrelse findes for aaret 1889 anførte dels i Sth. Prp. Nr. 48 for 1890 bilag nr. 3 og 4, dels i Oth. Prp. Nr. 14 for 1892 bilag nr. 1 og 2. For aaret 1876 findes tilsvarende oplysninger meddelte i Oth. Prp. nr. 11 for 1881, s. 20—25. Desuden er der i Sth. Forh. 1862—1863 O. No. 6 samlet endel opgaver af denne art for de fleste byer og ladesteder paa grundlag af fattigskatligningerne for aaret 1859; hovedresultatet af de sidstnævnte opgaver er i en sammenarbejdet form offentliggjort i «Meddelelser fra Det statistiske Centralbureau 1892» s. 98 o. flg.

Forinden vi gaar over til at fremstille de resultater, som kan udledes af disse opgaver, vil det være nyttigt at forud-

¹⁾ Opgaver for disse herreder og byer findes indtagne i et senere trykt supplement til nævnte odelsthingsproposition.

skikke endel bemærkninger angaaende deres beskaffenhed, under særlig hensyntagen til de for aaret 1889 gjældende opgaver.

I denne henseende maa først erindres om, hvad der i foranstaaende § 3 s. 9—17 er anført om de skattepligtige indtægters forhold til den samlede nationalindtægt. Deraf fremgaar, at der foruden de i ligningslisterne opførte indtægter findes et meget betydeligt antal indtægter af de lavere indtægtsklasser, der paa grund af reglerne for den mindste skatbare indtægt ikke er lignede i skat. Hvor stort dette antal er, kan ikke angives, end ikke tilnærmelsesvis; men det er sikkerlig meget betydeligt. Da minimumsgrænsen for de skattefrie indtægter er forskjellig paa de forskjellige steder og derhos afhængig af familiernes størrelse, er det virkelige antal af indtægtshavende personer saaledes betydelig større end det i skatteligningerne opførte antal, og dette forhold gjør sig, vel at mærke, ikke alene gjældende for de laveste indtægtsklassers vedkommende, men i mere og mindre grad for alle indtægtsklasser indtil og med klassen 1100—1200 kr.

I denne forbindelse bør mærkes en anden omstændighed, der i ikke ringe grad influerer paa de opgaver, der angaar de lavere indtægtssatser. I de i Oth. Prp. no. 14 for 1892 bilag no. 1 meddelte opgaver er nemlig medtaget adskillige skatydere, som er blevne ansatte i det mindste skattebeløb, uden at deres indtægt har været opført i ligningslisterne. De er medregnede i antallet under den paa hvert sted forekommende laveste indtægtsklasse, hvilket ikke er ganske korrekt, da endel af dem, som familiefædre, maa antages at have havt høiere indtægter. Denne omstændighed virker saaledes i nogen grad forstyrrende paa heromhandlede opgaver; men værre er det, at deres antal ikke er udsondret fra de øvrige til samme indtægtsklasse hørende skatydere; thi medens deres antal er medregnet, er deres indtægt selvfølgelig ikke medregnet.

Hvor forstyrrende denne omstændighed indvirker paa opgaverne, vil bedst sees af et par eksempler.

I ovennævnte Oth. Prp. Nr. 14 for 1892 bilag nr. 1 s. 2 staar for Kristiania indtægtsklassen 650—700 opført med 1566 skatydere og en samlet indtægt af 749 950 kr. Sammenholdes disse tal med hinanden, finder man en gennemsnitsindtægt af 479 kr. Da imidlertid gennemsnitsindtægten i denne klasse maa være mellem 650 og 700 kr., kan man regne sig til, at

antallet af skatydere, som i denne klasse er blevne satte i indtægt, maa have været mellem 749 950: 650 = 1154 og 749 950: 700 = 1071, sandsynligvis nærmest det førstnævnte tal. Følgelig indbefatter det ovenanførte antal af 1 566 skatydere mellem 412 og 495 personer, ilagte laveste skat uden ansættelse af indtægt. Disses indtægt har dels været 600 kr., dels — nemlig naaar der har været flere personer at forsørge — 800, 1000 eller 1 200 kr.

Paa lignende maade forholder det sig med de for Fredrikshald for klassen 450—500 kr. opførte antal skatydere og beløb af indtægter, 125 personer og 43 650 kr.; blandt disse 125 maa nemlig mellem 28 og 38 have været opførte uden indtægt. Og det samme er tilfældet med alle i tabellen opførte indtægtsklasser under 300 kr.; men her giver dens eget indhold ikke adgang til selv tilnærmelsesvis at beregne det sandsynlige antal af disse skatydere. Det vil let indsees, at den her omhandlede omstændighed, der synes at gjøre sig gjældende for de fleste byers vedkommende ved de lavere indtægtsklasser, maa udøve en væsentlig forstyrrende indflydelse paa opgaverne, dels fordi antallet af de til disse indtægtsklasser hørende skatydere bliver forrykket, dels og fornemmelig derved, at opgaverne over de tilsvarende indtægter bliver altfor lave i forhold til antallet af personer. Hvad landdistrikterne angaar, er maaske virkningen mindre fremtrædende, men kan ogsaa der eftervises.

Videre er at mærke, at den omstændighed, at indtægtsansættelserne for enkelte næringsklassers, specielt jordbrugernes vedkommende, har været gennemgaaende for lave, jfr. s. 16 og 39 ovenfor, selvfølgelig har bidraget til at forøge antallet af skatydere i de lavere indtægtsklasser og formindske deres antal i de nærmest tilgrænsende høiere indtægtsklasser. Virkningen heraf har rimeligvis gjort sig i stærkere grad gjældende ved ligningsforretningerne fra 1876 end ved dem for 1889, jfr. Dok. nr. 1 for 1878, bilag 4 s. 52—53, men maa ogsaa for sidstnævnte aar antages at have været ikke ubetydelig, se Oth. Prp. nr. 14 for 1892, s. 44.

Dersom jordbrugsindtægten og andre lavt ansatte indtægter gennemgaaende blev taxerede nærmere op til deres antagelig virkelige værdi, vilde der, som sekretær Mohn paa nævnte sted af Dok. nr. 1 for 1878 udtrykker sig, blive «en almindelig oprykning af indtægter under 400 kr., der jo er saa lidet, at neppe mange af de kommunale skatyderes indtægter i virkelig-

heden kunne falde derunder.» «Der er videre», bemærker Mohn, «saasandt de nuværende summer ofte er at betragte som udtryk for simple forhold mellem personerne indbyrdes, al grund til at antage, at den nævnte oprykning ogsaa vilde fremvirke en forhøielse af de større indtægter. Denne kunde man, i konsekvensens medfør, tænke sig fortsat lige op til de høieste indtægtsbeløb. Paa det sidste bør man dog neppe regne, bl. a. fordi de betydelige skatydere allerede nu tør antages at være ansatte virkeligheden nærmere end de mindre.»

Hvad her er anført, har, som det vil sees, dels anvendelse paa forholdet mellem de lavere og de høiere indtægter, dels paa forholdet mellem indtægtsfordelingen i landdistrikterne sammenlignet med byerne; thi i disse sidste er det sandsynligt, at indtægterne gennemgaaende er blevne taxerede nærmere op til virkeligheden end i landdistrikterne.

Ved de heromhandlede, paa ligningslisterne byggede opgaver over antallet af skatydere i de forskellige indtægtsklasser maa fremdeles erindres, at antallet af skatydere ikke betyder det samme som antallet af skatydende personer. Denne bemærkning faar indflydelse i to ganske modsatte retninger. Der er nemlig for det første adskillige personer, hvis indtægter er beskattede i forskellige kommuner og altsaa opføres som flere forskellige skatydere, saa at disses antal bliver større end personernes, af hvilke endel saaledes kommer i lavere indtægtsklasser, end de vilde være komne, hvis deres hele indtægt var bleven beskattet paa et sted. Derimod indbefatter skatyderne paa den anden side ogsaa et betydeligt antal banker og andre aktieselskaber samt forretningsfirmaer, hvis indtægter, der egentlig fordeler sig paa flere personer, i skatteligningerne optræder samlet og følgelig med større beløb. I det store og hele tør det maaske antages, at disse omstændigheder ikke udøver særdeles megen indflydelse paa det samlede resultat. Antallet af skatydende enkelte personer er nemlig det overveiende, og de nævnte omstændigheder kompenserer hinanden jo ogsaa for en del. Imidlertid bliver dog, som følge af den særskilte skatlæggelse af aktieselskaber, antallet af skatydere i de høieste indtægtsklasser vistnok adskillig større end antallet af personer, der har tilsvarende høie indtægter.

Vi har endnu en bemærkning at gjøre, der særlig angaar de tabeller, der er udarbejdede paa grundlag af skatteligningen

for 1889, nemlig at skatydernes fordeling paa de forskellige indtægtsklasser alene for en del, nemlig forsaavidt angaar 153 herreder og 25 byer, er bygget paa positive opgaver, idet for de øvrige herreder og byer antallet af skatydere og disses samlede indtægt er bleven fordelt paa indtægtsklasserne ved hjælp af beregning.

I landdistrikterne omfatter de positive opgaver overhovedet 37.66 procent af skatydernes antal og 40.71 procent af den samlede indtægt; i byerne henholdsvis 72.35 og 81.05 procent, og det skulde saaledes synes, at beregningen maatte give tilnærmelsesvis rigtige resultater. idet det maa erindres, at saavel antallet af skatydere som indtægtsbeløbet kjendtes ogsaa for de øvrige herreder og byer. Navnlig skulde man formode dette, hvad byerne angaar, da de positive opgaver jo her omfatter den overveiende del af skatyderne. Imidlertid viser en nærmere undersøgelse, at der paa grund af en urigtig beregningsmaade ikke mindst for byernes vedkommende er fremkommet resultater, der maa antages at være temmelig meget afvigende fra den præsumtivt rigtige fordeling. Det bør her strax bemærkes, at man i vedkommende regjeringspropositioner har været fuldt opmærksom paa dette forhold (se Sth. Prp. nr. 48 for 1890 s. 34 o. fg. og Oth. Prp. nr. 14 for 1892, s. 44 o. fg.), saa at der ved den specielle anvendelse, hvortil de heromhandlede tal er blevene benyttede, er taget hensyn dertil. For vort nærværende øiemed, som er at vise indtægternes virkelige fordeling paa de forskellige skatteklasser, bliver det imidlertid nødvendigt at søge feilen saavidt muligt rettet.

Til nærmere oplysning om beskaffenheden af denne feil hidsættes følgende forklaringer.

For byernes vedkommende er den heromhandlede officielle beregning for de byer, for hvis vedkommende man ikke har havt positive opgaver, bleven udført paa den maade, at man først fra det samlede antal skatydere og det samlede indtægtsbeløb i alle rigets byer har trukket det samlede antal skatydere og det samlede indtægtsbeløb i de 25 byer, hvis ligningsopgave er bleven bearbejdet. Herved fremkommer for de øvrige byer et samlet antal af 21 781 skatydere og en indtægt af 23 519 750 kr. Medens beregningen for saa vidt har sin rigtighed, har det næste skridt gaaet i en feilagtig retning. Man har nemlig, som allerede nævnt, fordelt skatydernes antal samt deres indtægtsbeløb

paa de forskjellige indtægtssatser i samme forhold som det, der viser sig for de særskilt behandlede byer. Men dette er feilagtigt, fordi gjennemsnittsindtægten i disse særskilt behandlede byer er meget større end i de øvrige byer, hvoraf følger, at fordelingen paa de forskjellige indtægtsklasser er en anden i sidstnævnte «øvrige» byer. Den beregnede gjennemsnittsindtægt var nemlig ifølge de i Sth. Prp. nr. 48 for 1890 s. 33 meddelte oplysninger for de sønden- og østenfjeldske byer, for hvilke opgaver haves, 1 830 kr. og for de øvrige sønden- og østenfjeldske byer 1 100 kr., for de vestenfjeldske byer ligesaa henholdsvis 1 680 og 910 kr. og for de nordenfjeldske 1 580 og 1 140 kr. Naar gjennemsnittsindtægterne i de «øvrige» byer er saa betydelig mindre, maa antallet af skatydere med smaa indtægter være forholdsvis meget større og antallet af skatydere af de høiere indtægtsklasser meget mindre end i hine byer.

At beregningen for saa vidt er misvisende, fremgaar ogsaa klart af dens resultater for de heromhandlede «øvrige byer». I den i Sth. Prp. nr. 48 for 1890 bilag 3 s. 42 meddelte tabel findes saaledes for de heromhandlede «øvrige» byers vedkommende opført i indtægtsklassen 1 000—1 500 kr. 4 158 skatydere med en samlet indtægt af 2 966 670 kr., altsaa gjennemsnitlig ca. 700 kr., og i samtlige øvrige klasser indtil 10 000 kr. falder ligeledes gjennemsnittsindtægten under klassens laveste trin, hvad der selvfølgelig er en umulighed. Og paa samme maade forholder det sig med de i Oth. Prp. nr. 14 for 1892 bilag nr. 1 s. 5 meddelte opgaver.

Dette forhold er i nærværende afhandling søgt berigtiget paa den maade, at vi for de byers vedkommende, for hvilke beregning skulde foretages, istedenfor at fordele antallet af skatydere og deres indtægt efter de forholdstal, der viser sig for samtlige 25 byer, for hvilke positive opgaver haves, har foretaget fordelingen i overensstemmelse med forholdstallene for sex byer, hvor skatydernes gjennemsnittsindtægt var paa det nærmeste den samme som gjennemsnittsindtægten i de byer, for hvilke beregningen skulde anvendes. Disse byer er: Grimstad, Haugesund, Aalesund, Levanger, Stenkjær og Tromsø, hvor gjennemsnittsindtægten pr. skatyder overhovedet var 1 077 kr., medens gjennemsnittsindtægten i de byer, for hvis vedkommende skatydernes fordeling skulde

beregnes, var 1 080 kr. Naar beregningen udføres paa denne maade, synes man at have tilstrækkelig garanti for, at man nogenlunde træffer det rette, hvilket ogsaa bestyrkes, naar man ser hen til beregningens resultater. I ethvert fald synes der ikke at kunne opstaa nogen væsentlig feil, da det jo for byernes vedkommende, som anført, alene gjælder om at fordele ca. 28 pct. af skatyderne og 19 pct. af den antagne indtægt.

Hvad landdistrikterne angaar, gjør det paaapegede forhold sig ligeledes gjældende i en ikke liden grad. Vistnok er forskjellen mellem gennemsnitsindtægten i de herreder, for hvilke skatydernes fordeling paa indtægtsklasserne er bleven beregnet, og gennemsnitsindtægten i de særskilt undersøgte herreder i det hele taget ikke saa stor som for byernes vedkommende; men i mange amter er dog forskjellen ret betydelig, og hertil kommer den for det hele resultat uheldige omstændighed, at den — efter hvad der her er paavist — delvis urigtige beregningsmaade er bleven anvendt i en forholdsvis langt større udstrækning i landdistrikterne end i byerne.

For at berigtige disse opgaver har vi, ved beregningen af de i nærværende afhandling meddelte tal, for landdistrikternes vedkommende anvendt følgende fremgangsmaade.

Først har vi adderet sammen tallene for hver indtægtsklasse for de 153 herreder, for hvilke opgaverne er byggede paa ligningsforretninger. For de øvrige herreder, — for hvis vedkommende det bør erindres, at oplysningerne er paalidelige saavel i henseende til det samlede antal skatydere som i henseende til deres samlede indtægt —, har vi under et for samtlige amter beregnet skatydernes og indtægtsbeløbets fordeling paa de forskellige indtægtsklasser efter samme forhold som det, der viser sig for summen af de særskilt undersøgte herreder i følgende 4 amter: Kristians amt, Bratsberg amt, Stavanger amt og Nordlands amt. I disse herreder, der, som det vil sees, repræsenterer saavel det søndenfjeldske, det vestenfjeldske og det nordenfjeldske Norge som oplandsdistrikterne, var nemlig skatydernes gennemsnitsindtægt paa det nærmeste den samme som i de distrikter, for hvilke skatydernes fordeling paa de forskellige indtægtsklasser skulde beregnes, og det maa derfor antages som sandsynligt, at denne fordeling stillede sig nogenlunde ens i begge tilfælde. Ialfald vil man paa grundlag af det foreliggende materiale neppe kunne komme det virkelige

forhold synderlig nærmere, om end resultatet af beregningen alene kan ansees som tilnærmelsesvis rigtigt, idet det navnlig maa erindres, at beregningen for landdistrikternes vedkommende omfatter ikke mindre end 62 procent af skatyderne, medens den for byernes vedkommende alene omfatter 28 procent.

Hvor nødvendigt det for vort øiemed har været at foretage de her omhandlede omberegninger, vil sees af følgende sammenstilling (hvorved iøvrigt nogle af de følgende tal anteciperes):

Indtægtsklasser.	Byerne.		Landdistrikterne.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
<i>Under 300 kr.:</i>				
Officiel beregning af 1890 og 1892	2 070	249 500	172 177	29 451 500
Her beregnet til	3 149	506 300	187 812	33 543 400
<i>1 000—1 200 kr.:</i>				
Officiel beregning	7 601	7 426 200	8 533	8 412 900
Her beregnet til	6 666	7 222 400	8 029	8 472 700
<i>3 000—4 000 kr.:</i>				
Officiel beregning	2 850	7 251 300	1 774	5 569 300
Her beregnet til	2 503	8 144 900	1 656	5 570 600
<i>10 000 kr. og derover:</i>				
Officiel beregning	1 558	32 855 500	607	12 101 200
Her beregnet til	1 288	29 641 400	528	10 613 300

Som hovedresultater af foranstaaende kritiske bemærkninger fremgaar:

- 1) at der i de paa ligningsforretningerne baserede opgaver over indtægter og indtægtsbeløb mangler et meget betydeligt antal indtægter i de laveste indtægtsklasser;
- 2) at der i de laveste indtægtsklasser for et ikke ringe antal skatydere, der er ilignede et mindste beløb af skat, er udeladt deres antagelige indtægt;
- 3) at adskillige skatydere i landdistrikterne, navnlig paa grund af en lav ansættelse af jordbrugsindtægten, er opførte i lavere indtægtsklasser end de, hvor de efter deres virkelige indtægt skulde have været henførte;
- 4) at de høieste skatteklasser, forsaaavdt der spørges om indtægtshavende personer, er noget for talrigt repræsenterede i skatteligningerne, idet de indbefatter adskillige banker og aktieselskaber med meget store indtægtsbeløb.

Endelig kan 5) erindres, at de i de oftere citerede Sth. Prp. af 1890 og Oth. Prp. af 1892 anførte tal lider af den fejl, at de høiere indtægtsklasser er for stærkt og de lavere indtægtsklasser for svagt repræsenterede, hvilket forøvrigt ved de i det følgende meddelte opgaver er berigtiget.

Samtlige disse omstændigheder, med undtagelse af den under nr. 3 nævnte, gjør sig især gjældende for byernes vedkommende, men er dog ogsaa, hvad landdistrikterne angaar, af ikke ringe betydning.

§ 8. Indtægtsklassernes fordeling efter de kommunale ligninger for 1889 samt efter statsskatligningen for budgetaaret 1892—1893.

Efter i det foregaaende at have omhandlet beskaffenheden af de til vor raadighed staaende opgaver gaar vi nu over til at fremstille sammes vigtigste resultater.

For at give en oversigt over den vidtløftige række af enkelte indtægtssatser, der ved ligningen for 1889 gaar trinvis opover lige fra indtægter under 300 kroner gennem en mængde mellemled lige op til 264 000 kroner, har vi opstillet nedenstaaende hovedinddeling:

1. Den ubemidlede klasse med indtægter op til 600 kroner, hvilken igjen er inddelt i to underklasser: a) indtægter op til 300 kr. og b) indtægter fra 300 til 600 kr.
2. Middelklassen med indtægter fra 600 kr. til 2 400 kr., ligeledes delt i to underklasser: a) fra 600 kr. til 1 200 kr. og b) fra 1 200 til 2 500 kr.
3. Den velhavende klasse med indtægter fra 2 500 til 10 000 kr., inddelt i to underklasser: a) fra 2 500 til 5 000 kr. og b) fra 5 000 til 10 000 kr.
4. Den rige klasse med indtægter fra 10 000 kr. og opover, inddelt i underklasserne a—e, idet en ny underklasse begynder ved den dobbelte indtægt af den næstforegaaende underklassens laveste trin, altsaa a) 10 000—20 000 kr., b) 20 000—40 000 kr. o. s. v.

Ved de ovenfor anvendte betegnelser af de forskjellige hovedklasser, den ubemidlede klasse, middelklassen, den velhavende og den rige klasse, bør bemærkes, at disse benævnelser ikke er at forstaa bogstavelig, idet man navnlig ikke maa

opfatte forholdet derhen, at alle personer med en indtægt af over 2500 kr. kan regnes som velhavende, eller at der ikke skulde være personer, der har en indtægt af over 600 kr., men som alligevel maa regnes som ubemidlede eller endog fattige. Den bedre eller slettere økonomiske stilling beror ikke paa indtægten alene, men paa forskellige forhold, blandt hvilke familiens størrelse og de sociale fordringer, der stilles til folk i forskellige livsstillinger, især er af betydning. Saaledes er der indenfor klasse 3, der overhovedet er betegnet som den «velhavende» klasse (o: indtægt fra 2500—10 000 kr.), i virkeligheden adskillige personer, der paa grund af stor familie, sygdom eller andre aarsager kan leve under trykkende kaar, medens der omvendt indenfor samme klasse findes enslige personer, der maa betegnes som rige. Det bør derhos ved nærværende klasseinddeling heller ikke oversees, at de enkelte klasser ikke er skarpt afgrænsede, saa at de mindre indtægter, der er henførte til de lavere indtægtsklasser, lidet adskiller sig fra de nærmest over dem liggende, til en højere hovedklasse henregnede indtægter.

Trods disse og andre uundgaelige ufuldkommenheder ved inddelingen, tør den dog i det væsentlige opfylde sin hensigt, at give en orienterende oversigt over indtægternes fordeling. De ovenfor berørte omstændigheder indvirker nemlig i det hele taget ikke saa forstyrrende, som det ved første øiekast kunde synes, da de for nogen del gjør sig ligelig gjældende indenfor alle indtægtsklasser. Imidlertid bør det erindres, at der i heromhandlede henseende navnlig er forskjel mellem landdistrikter og byer, idet grænsen mellem de forskellige klasser, hvis de nogenlunde skulde svare til benævnelserne, egentlig burde vælges forskjellig, da det i regelen vil være tilfældet, at en indtægt, som i de fleste landdistrikter vilde betegne velstand, i byerne og navnlig i de større ikke kan siges at svare til denne betegnelse, fordi husleie og mange andre udgifter falder dyrere. For at undgaa vilkaarlighed og for ikke at gjøre opgaverne for indviklede, vil vi imidlertid bortse fra dette forhold, der dog bør have i erindring.

Vi skal nu give en paa forannævnte kilder bygget detaljeret oversigt over, hvorledes indtægterne ifølge de kommunale skatteligninger for 1889 (delvis 1888) fordelte sig indenfor hver indtægtsgruppe.

Oversigt over indtægternes fordeling ifølge de kommunale skatteligninger for aaret 1889.¹⁾

Indtægtsklasser.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
1. Den ubemidlede klasse.						
a. Under 300 kr. . .	187 812	33 543 400	3 149	506 300	190 961	34 049 700
b. 300—600 kr.:						
300—400 » . . .	59 891	19 515 200	2 695	810 100	62 586	20 325 300
400—500 » . . .	39 482	16 796 500	6 405	2 630 100	45 887	19 426 600
500—600 » . . .	32 854	17 026 100	7 329	3 792 000	40 183	20 818 100
Tilsammen b	132 227	53 337 800	16 429	7 232 200	148 656	60 570 000
Ialt klasse 1	320 039	86 881 200	19 578	7 738 500	339 617	94 619 700
2. Middelklassen:						
a. 600—1200 kr.:						
600— 700 » . .	19 541	12 123 300	11 928 ²⁾	6 827 700	31 469	18 951 000
700— 800 » . .	12 333	8 895 200	4 789	3 424 500	17 122	12 319 700
800— 900 » . .	8 519	6 995 800	9 165 ²⁾	7 496 500	17 684	14 492 300
900—1000 » . .	5 755	5 314 800	2 321	2 104 000	8 076	7 418 800
1000—1100 » . .	5 069	5 155 000	5 759	6 222 000	10 828	11 377 000
1100—1200 » . .	2 960	3 317 800	907	1 000 400	3 867	4 318 200
Tilsammen a	54 177	41 801 900	34 869	27 075 100	89 046	68 877 000
b. 1200—2500 kr.:						
1200—1400 » . .	4 584	5 761 600	5 109	6 202 200	9 693	11 963 800
1400—1600 » . .	3 035	4 438 800	2 800	4 075 300	5 835	8 514 100
1600—1800 » . .	1 827	3 011 400	1 911	3 092 300	3 738	6 103 700
1800—2000 » . .	1 503	2 783 200	1 071	1 950 200	2 574	4 733 400
2000—2200 » . .	1 360	2 768 900	2 400	4 816 500	3 760	7 585 400
2200—2400 » . .	847	1 911 900	568	1 268 600	1 415	3 180 500
2400—2500 » . .	308	741 800	699	1 680 200	1 007	2 422 000
Tilsammen b	13 464	21 417 600	14 558	23 085 300	28 022	44 502 900
Ialt klasse 2	67 641	63 219 500	49 427	50 160 400	117 068	113 379 900
3. Den velhavende klasse:						
a. 2500—5000 kr.:						
2500—3000 » . .	1 346	3 573 600	1 632	4 270 200	2 978	7 843 800
3000—3500 » . .	932	2 934 700	1 732	5 364 000	2 664	8 298 700
3500—4000 » . .	724	2 635 800	771	2 780 900	1 495	5 416 700
4000—4500 » . .	580	2 380 100	1 199	4 862 300	1 779	7 242 400
4500—5000 » . .	293	1 354 200	534	2 465 800	827	3 820 000
Tilsammen a	3 875	12 878 400	5 868	19 743 200	9 743	32 621 600

¹⁾ For Kristiania, Bergen, Drammen og Grimstad samt for en del herreder er opgaverne for 1888 benyttede.

²⁾ Heri antagelig indbefattet en del paa laveste indtægtssats opførte skatydere, hvis indtægt ikke er bleven medregnet, jfr. s. 90.

Inotægtsklasser.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
b. 5 000—10 000 kr.:						
5 000— 6 000 » . .	473	2 484 600	931	4 836 700	1 404	7 321 300
6 000— 8 000 » . . }	768	5 425 900	1 144	7 392 800	2 456	17 419 700
8 000—10 000 » . . }			544	4 601 000		
Tilsammen b	1 241	7 910 500	2 619	16 830 500	3 860	24 741 000
Ialt klasse 3	5 116	20 788 900	8 487	36 573 700	13 603	57 362 600

4. Den rige klasse:

a. 10 000—20 000 kr.:						
10 000—12 000 » .	141	1 478 300	330	3 420 200	471	4 898 500
12 000—14 000 » .	85	1 070 300	229	2 838 300	314	3 908 600
14 000—16 000 » .	58	848 700	153	2 266 500	211	3 115 200
16 000—18 000 » .	32	531 600	101	1 656 500	133	2 188 100
18 000—20 000 » .	39	729 800	67	1 232 100	106	1 961 900
Tilsammen a	355	4 658 700	880	11 413 600	1 235	16 072 300
b. 20 000—40 000 kr.:						
20 000—25 000 » .	60	1 333 700	125	2 658 000	185	3 991 700
25 000—30 000 » .	35	909 400	65	1 700 400	100	2 609 800
30 000—35 000 » .	23	730 700	63	1 970 900	86	2 701 600
35 000—40 000 » .	11	429 000	28	997 300	39	1 426 300
Tilsammen b	129	3 402 800	281	7 326 600	410	10 729 400
c. 40 000—80 000 kr.:						
40 000—50 000 » .	21	870 400	29	1 229 000	50	2 099 400
50 000—60 000 » .	9	484 600	22	1 140 000	31	1 624 600
60 000—70 000 » .	5	290 200	10	610 700	15	900 900
70 000—80 000 » .	4	324 600	9	665 000	13	989 600
Tilsammen c	39	1 969 800	70	3 644 700	109	5 614 500
d. 80 000—160 000 kr.:						
80 000—100 000 »	2	181 000	14	1 198 000	16	1 379 000
100 000—120 000 »	2	216 500	9	930 000	11	1 146 500
120 000—140 000 »	—	—	15	1 966 400	15	1 966 400
140 000—160 000 »	—	—	10	1 456 000	10	1 456 000
Tilsammen d	4	397 500	48	5 550 400	52	5 947 900
e. 160 000 kr. og derover:						
160 000—200 000 »	1	184 500	6	1 042 000	7	1 226 500
200 000—240 000 »	—	—	2	400 000	2	400 000
240 000—280 000 »	—	—	1	264 000	1	264 000
Tilsammen e	1	184 500	9	1 706 000	10	1 890 500
Ialt klasse 4	528	10 613 300	1 288	29 641 300	1 816	40 254 600

Indtægtsklasser.	Landdistrikterne		Byerne.		Riget.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
Rekapitulation:						
1. Den ubemidlede klasse (indtil 600 kr.) . . .	320 039	86 881 200	19 578	7 738 500	339 617	94 619 700
2. Middelklassen (600—2 500 kr.) . . .	67 641	63 219 500	49 427	50 160 400	117 068	113 379 900
3. Den velhavende klasse (2 500—10 000 kr.) . .	5 116	20 788 900	8 487	36 573 700	13 603	57 362 600
4. Den rige klasse (10 000 kr. og derover) . . .	528	10 613 300	1 288	29 641 300	1 816	40 254 600
Tilsammen	393 324	181 502 900	78 780	124 113 900	472 104	305 616 800

Af foranstaaende tabel fremgaar for det første, at den langt overveiende del af skatyderne hører til den ubemidlede klasse med indtægter ansatte til under 600 kr. Dette var nemlig i 1889 tilfældet med ikke mindre end 72 procent af det hele antal, og, af hvad der i foregaaende § er udviklet, vil det sees, at denne klasse er endnu talrigere repræsenteret, naar der spørges om indtægtshavende personer. De middelstore indtægter udgjorde 25 procent, altsaa en fjerdedel af det hele antal skatydere, medens der paa den velhavende klasse alene faldt henved 3 procent og paa den rige klasse alene 0.4 procent. Herved bør imidlertid erindres, at der særlig blandt de laveste indtægtsklasser findes et forholdsvis betydeligt antal enslige personer af begge køn, hvoraf mange er unge begyndere, der senere for en del naar frem til høiere indtægter. I hvilken grad dette er tilfældet, kan desværre ikke oplyses, da materialet ikke er bearbejdet i den retning; den eneste oplysning, som derom haves, angaar byernes skatteligning for 1859 (se «Meddelelser fra det Stat. Centralb.» 1892, s. 102), hvortil vi senere skal komme tilbage; men synderlig videre vejledning giver heller ikke denne opgave, dels fordi den er gammel, dels paa grund af de i byerne anvendte grænser for den mindste skatbare indtægt.

Indtægtsbeløbets fordeling viser selvfølgelig ganske andre procentforhold end skatydernes. Af det samlede indtægtsbeløb faldt henved 31 pct. paa den ubemidlede klasse, 37 pct. paa middelklassen, 19 pct. paa den velhavende klasse og 13 pct. paa den rige klasse. Tager man hensyn til, at der i førstnævnte klasse mangler en del indtægtsbeløb (se § 7), og deler skat-

yderne kun i de tre klasser: ubemidlede, middelklassen og de velhavende eller rige, vil det sees, at ikke saa langt fra en tredjedel af det samlede indtægtsbeløb falder paa hver af dem.

Til nærmere oplysning om disse forhold hidsættes nedenfor en tabel, der for det første viser, hvordan procentforholdet af skatyderne og af indtægtsbeløbene stiller sig særskilt i landdistrikterne og i byerne, samt dernæst antallet af skatydere og indtægtsbeløbet pr. 100 indbyggere¹⁾ i hver af disse landsdele og i det hele rige. For sammenligningens skyld har vi hidsat de tilsvarende opgaver for kongeriget Sachsen, et land, der udmærker sig ved en indtægtsstatistik af vistnok enestaaende fuldstændighed og nøiagtighed.²⁾

	Landdistrikter i Norge.	Byer i Norge.	Tilsammen Norge.	Kongeriget Sachsen.
<i>a. Af 100 skatydere falder paa:</i>				
1. Den ubemidlede klasse	81.4	24.8	71.9	67.5
2. Middelklassen	17.2	62.7	24.8	29.2
3. Den velhavende klasse	1.3	10.9	2.9	2.8
4. Den rige klasse	0.1	1.6	0.4	0.5
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>b. Af 100 kr. samlet indtægt falder paa:</i>				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Den ubemidlede klasse	47.9	6.2	30.9	32.8
2. Middelklassen	34.8	40.4	37.1	37.8
3. Den velhavende klasse	11.5	29.5	18.8	15.0
4. Den rige klasse	5.8	23.9	13.2	14.4
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>c. Paa 100 indbyggere faldt hestaaende:</i>				
Antal skatydere	25.71	17.71	23.91	40.08
Indtægtsbeløb	kr. 11864	kr. 27891	kr. 15473	kr. 38253

¹⁾ Folkemængden pr. 30. septbr. 1888 var ca. 1 978 000, hvoraf 1 530 000 i landdistrikterne og 448 000 i byerne; men da man for endel byer har brugt skatteligninger for 1886, bør byernes folkemængde nedsættes til 445 000 og rigets altsaa til 1 975 000.

²⁾ De i den sachsiske statistik valgte hovedklasser, nemlig 1) under 800 mark, 800—3300 mark, 3300—10000 mark samt 10000 mark og derover passer i det hele taget godt til den her for Norge befulgte, navnlig naar man tager i betragtning, at indtægtsansættelserne hos os overhovedet maa antages at være lave. Dog har vi ved nærværende sammenligning forhøiet grænsen for den øverste indtægtsklasse fra 10000 til 12000 mark.

Der viser sig altsaa her ved første øiekast en mærkelig overensstemmelse mellem skatydernes fordeling i Norge og i Sachsen, ligesom ogsaa indtægtsbeløbet i disse lande fordeler sig paa en meget overensstemmende maade. Ved nærmere betragtning vil man imidlertid finde, at overensstemmelsen kun er tilsyneladende. De sachsiske indtægtsopgaver omfatter nemlig en betydelig større del af befolkningen end den kommunale beskatning i Norge, nemlig 40 pct. mod ikke fuldt 24 pct. i Norge. Forskjellen mellem disse procenttal maa væsentlig tilskrives den omstændighed, at der i Norge er et meget betydeligt antal af smaa indtægter, som er fritagne for den kommunale indtægtskat, medens de sachsiske indtægtsopgaver, hvis laveste — forøvrigt ikke meget talrige — klasse i 1890 havde en gennemsnitsindtægt af ca. 250 mark, omfatter næsten hele den erhvervende befolkning, idet dog selvfølgelig personer henhørende til samme økonomiske husstand, som mand og hustru, er regnede som en person.

Vil man derfor sammenligne de norske indtægtsforhold med de sachsiske, bør man til det i de laveste indtægtsklasser for Norge opførte antal skatydere lægge et forholdsvis stort antal skattefri personer. Dette antal kan for Norges landdistrikter og byer under et antages at være omtrent 16 procent af befolkningen, da dette nemlig er forskjellen mellem det norske og det sachsiske procentforhold. Imidlertid vil man antagelig komme til et nøiagtigere resultat ved at foretage beregningen særskilt for landdistrikterne og for byerne, idet man tillægger henholdsvis 14.3 og 22.3 pct. af disse landsdeles befolkning.

Som det vil sees, gaar vi herved ud fra den forudsætning, at det relative antal af personer med selvstændig indtægt er det samme i de norske landdistrikter og byer som i Sachsen, nemlig 40 procent af folkemængden. Det maa erkjendes, at det ikke er sikkert, at denne forudsætning slaar til; imidlertid er det paa den anden side sandsynligt, at den ikke fjerner sig ret meget fra det virkelige forhold. Antallet af personer med selvstændigt erhverv udgjorde nemlig ifølge den sachsiske Gewerbezahlung af 1882 43 procent af folkemængden, medens det tilsvarende antal ifølge den norske folketælling af 1876, naar de ved husligt arbejde sysselsatte hustruer og døtre fradrages, skulde udgjøre 49 procent, hvori imidlertid maaske endnu vilde fragaa nogle procent, hvis klassifikationen i begge lande

i enhver henseende havde været opgjort efter de samme principer. Ialfald synes denne sammenligning at bestyrke den opfatning, at man for Norges vedkommende ikke regner for høit ved at gaa ud fra det samme forholdstal som for Sachsen. Hvad forholdet mellem byer og landdistrikter angaar, sees antallet af de i de sachsiske indtægtsopgaver medtagne personer for førstnævntes vedkommende at udgjøre 41 procent af befolkningen og for landsbyernes vedkommende 38 procent. Det kunde derfor være et spørgsmaal, om man ikke ogsaa for Norges vedkommende burde regne et noget lavere procenttal for landdistrikterne, ja maaske gaa saa langt ned som til 35 procent, hvilket nemlig er det laveste tal, som jeg har forefundet for nogen af de sachsiske skatte kredse («Steuerbezirke») blandt landsbyerne. Da imidlertid forskjellen mellem de sachsiske byer og landsbyer i heromhandlede henseende overhovedet ikke er betydelig og det er tvilsomt, hvorvidt en lignende forskjel kan antages at gjøre sig gjældende i Norge, har jeg i efterfølgende beregning gaaet ud fra det samme procentforhold — 40 procent — saavel for landdistrikter som for byer.

Ved de heraf følgende tillæg, nemlig henholdsvis 14.3 og 22.3 procent, kan gjennemsnittsindtægten for de skattefri, men dog selvstændigt erhvervende personer maaske passende ansættes til 200 kr. i landdistrikterne og 400 kr. i byerne, hvor nemlig den laveste skatbare indtægt tildels er høiere. Adskillige af de skattefri indtægter i byerne falder over 600 kr., og der kunde derfor være spørgsmaal om at henhøre en del af det her omhandlede tillæg paa middelklassen, der jo, efter den her befulgte gruppering, begynder ved nævnte grænse. Imidlertid maatte man da anvende et rent vilkaarligt skjøn, og da der desuden her handles om skattefri personer, falder det i sig selv rimeligst at regne dem sammen med den ubemidlede klasse.

I henhold til, hvad her er udviklet, hidsætter vi nu følgende nye beregning, hvorved altsaa indtægtsopgaverne er blevne supplerede ved tillæg for de skattefrie personer:

Indtægtsklasse.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal indtægter.	Samlet indtægt. Kr.	Antal indtægter.	Samlet indtægt. Kr.	Antal indtægter.	Samlet indtægt. Kr.
a. Absolute tal.						
1. Den ubemidlede klasse:						
a. Skattefri personer (ap- proximativt beregnet)	218 790	43 758 000	99 235	39 694 000	318 025	83 452 000
b. Skatydere	320 039	86 881 200	19 578	7 738 500	339 617	94 619 700
Tilsammen	538 829	130 639 200	118 813	47 432 500	657 642	178 071 700
2. Middelklassen (600—2 500 kr.)	67 641	63 219 500	49 427	50 160 400	117 068	113 379 900
3. Den velhavende klasse (2 500—10 000 kr.) . . .	5 116	20 788 900	8 487	36 573 700	13 608	57 362 600
4. Den rige klasse (10 000 kr. og derover)	528	10 613 300	1 288	29 641 300	1 816	40 254 600
Ialt	612 114	225 260 900	178 015	163 807 900	790 129	389 068 800
b. Procenttal pr. 100 indtægts- havende personer og pr. 100 kr.						
1. Den ubemidlede klasse:						
a. Skattefri personer . .	35.7	19.4	55.7	24.3	40.3	21.5
b. Skatydere	52.3	38.5	11.0	4.7	43.0	24.3
Tilsammen	88.0	57.9	66.7	29.0	83.3	45.8
2. Middelklassen	11.1	28.1	27.3	30.6	14.8	29.1
3. Den velhavende klasse	0.8	9.3	4.8	22.3	1.7	14.8
4. Den rige klasse . . .	0.1	4.7	0.7	18.1	0.2	10.3
Ialt	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
c. Do. pr. 100 indbyggere .	40.0	14 723	40.0	36 811	40.0	19 700

Sammenligner man de saaledes berigtigede tal for Norge med de tilsvarende opgaver for Sachsen, vil det sees, at den ubemidlede klasse er langt stærkere repræsenteret i Norge, medens middelklassen er forholdsvis meget talrigere i Sachsen. Den velhavende og den rige klasse tæller i begge lande kun faa personer, og om end overvægten ogsaa her er paa Sachsens side, er forskjellen for disse klassers vedkommende ikke saa fremtrædende som ved middelstanden. Hovedforskjellen mellem indtægtsfordelingen i Norge og i Sachsen bestaar altsaa væsentlig deri, at der i sidstnævnte land er en betydelig stærkere repræsenteret middelstand, hvilket formentlig har sin hovedgrund deri, at Sachsen er et fremtrædende industrielt land; thi det er netop blandt haandværkerne og de øvrige industridrivende, at de middelstore indtægter forekommer talrigst.

Forøvrigt maa forskjellen mellem indtægtsfordelingen i Norge og Sachsen for nogen del tilskrives den omstændighed, at indtægtsansættelserne i Norge for landbonæringens vedkommende maa antages at være for lave.

Ved fordelingen af indtægternes beløb er de her paa-pegede forskjelligheder i det hele noget mindre fremtrædende.

Resultaterne af statsskatligningen for budgetaaret 1892—1893 er for en del blevne bekjendte under udarbejdelsen af nærværende afhandling; men de opgaver, der angaar indtægtsfordelingen, har først siden begyndelsen af 1894 foreligget fuldstændig, idet der vistnok i Oth. Prp. no. 39 for 1893 forefindes adskillige opgaver, men der dengang endnu manglede opgaver for Kristiania og flere andre større byer, hvilke imidlertid nu foreligger i et senere trykt supplement til nævnte odelsthingsproposition. Vi har derfor ikke kunnet undergive disse opgaver nogen nøiere undersøgelse, men finder det dog af interesse at indtage nedenstaaende

Oversigt over indtægternes fordeling ifølge statsskatligningen for budgetaaret 1892—1893.

Indtægtsklasser.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
Under 600 kr. . .	7 548	4 002 215	272	132 893	7 820	4 135 108
600— 800 kr. . .	36 729	24 417 529	25 660	16 302 858	62 389	40 720 387
800—1 000 » . .	15 427	13 421 357	25 650	21 004 425	41 077	34 425 782
1 000—2 000 » . .	19 035	24 702 813	23 813	29 606 932	42 848	54 309 745
2 000—3 000 » . .	3 771	8 941 310	5 890	13 304 830	9 661	22 246 140
3 000—4 000 » . .	1 432	4 931 299	2 791	9 117 742	4 223	14 049 041
4 000—5 000 » . .	716	3 138 950	1 776	7 523 359	2 492	10 662 309
5 000 kr. og derover ¹⁾	1 381	16 009 628	4 251	58 712 901	5 632	74 722 529
Tilsammen ²⁾	86 039	99 565 101	90 103	155 705 940	176 142	255 271 041

Naar man vil sammenligne indtægtsfordelingen efter statskatligningen for 1892—93 med de foran meddelte opgaver over indtægtsfordelingen efter de kommunale ligninger for 1889, bør

¹⁾ I ovennævnte skrift er brugt udtrykket <over 5000 kr.>; men det kan af specialopgaverne sees, at indtægter paa netop 5009 kr. ogsaa er indbefattede, se Oth. Prp. no. 39 for 1893, tabelbilaget C, F o. a. st.

²⁾ Som det vil sees, stemmer summerne af de her anførte tal ikke ganske med de tidligere i § 6 anførte. Aarsagen er nogle uoverensstemmelser i originalopgaverne, som imidlertid er af uvæsentlig betydning.

man for det første bortse fra indtægter under 600 kr., der nemlig for statsskatligningens vedkommende alene undtagelsesvis er inddragne under beskatning, jfr. ovenfor s. 85. Hvad de kommunale ligninger angaar, er adskillige skatydere i byerne med indtægter fra 600—1 200 kr. fritagne for beskatning, jfr. s. 11, indtægter mellem 1 000 og 1 200 kr. dog kun undtagelsesvis.

Dernæst maa det erindres, at indtægt af faste eiendomme og anlæg efter statsskatligningen i regelen, nemlig bortset fra unavngivne interessentskaber m. m., henføres til det skattedistrikt, hvor skatyderne bor, men efter de kommunale ligninger paa det sted, hvor disse eiendomme og anlæg er beliggende. Dette bevirker i dobbelt henseende en forskjel mellem opgaverne for 1889 og 1892—1893, idet nemlig det relative antal af større indtægter i nogen grad forøges for statsskatligningens vedkommende derved, at indtægterne her samles paa færre hænder, hvorhos indtægter overføres fra landdistrikter til byer i højere grad, end det omvendte er tilfældet.

Sammenligner man disse tal med resultatet af de kommunale skatteligninger for 1889¹⁾, vil man, for landdistrikternes vedkommende, finde, at antallet af skatydere til statskassen viser højere tal for alle indtægtsklasser indtil 2 000 kr., medens antallet af skatydere i de højere indtægtsklasser er mindre ved statsskatligningen end ved de kommunale skatteligninger. Forskjellen var for klassen 600—800 kr. 15 pct., for klassen 800—1 000 kr. 8 pct. og for klassen 1 000—2 000 kr. alene 0.3 pct. For de to førstnævnte klassers vedkommende kan forskjellen for en, antagelig dog ringe del forklares derved, at en del skatydere med saadan indtægt er skattefri i enkelte herreder. Fra 2 000 kr. og opover er forskjellen mellem begge ligninger stadig stigende,

¹⁾ Da der i de foran (s. 99) meddelte opgaver er brugt en anden, mere detailleret klasseinddeling, hidsættes nedenfor antallet af skatydere efter de kommunale ligninger for 1889, fordelt paa de samme klasser som ovenfor nævnt for statsskatligningens vedkommende:

	Indtægtsklasser.						Samlet an-	
	600—800 kr.	800—1000 kr.	1—2000 kr.	2—3000 kr.	3—4000 kr.	4—5000 kr.	5000 kr. og der- over.	tal skat- ydere med indtægt 600 kr. og der- over.
Landdistrikterne	31 874	14 274	18 978	3 861	1 656	873	1 769	73 285
Byerne	16 717	11 486	17 557	5 299	2 503	1 733	3 907	59 202
Riget	48 591	25 760	36 535	9 160	4 159	2 606	5 676	132 487

og af indtægter paa 5 000 kr. og derover var der ved statsskatligningen alene 1 381 mod 1 769 efter de kommunale ligninger. For en væsentlig del forklares dette vistnok ved den før omtalte overførsel af skattepligtige indtægter fra land til by; men indtægternes samlen paa færre hænder skulde have virket noget i modsat retning.

Hvad byerne angaar, viser der sig en særdeles betydelig forskjel ved indtægtsklasserne 600—800 og 800—1000 kr.; medens der nemlig efter statsskatligningen var henholdsvis 25 660 og 25 650 i disse klasser, var antallet efter de kommunale ligninger alene 16 717 og 11 486. Dette hidrører selvfølgelig især fra reglerne for fritagelse fra kommunal skat, men for nogen del ogsaa fra den stigende folkemængde. At forskjellen er mindre i klassen 600—800 kr. end i den følgende klasse, staar vistnok i forbindelse med det i den foregaaende paragraf omtalte forhold, at adskillige personer, der er ilignede laveste skat uden særskilt indtægtsansættelse, i opgaverne er blevne henførte til laveste indtægtsklasse (jfr. s. 90 og 99 anm. 2). Ogsaa klassen 1 000—2 000 kr. viser, af den allerede nævnte grund, adskillig høiere tal for statsskatligningens vedkommende. Derefter bliver forskjellen mindre, men er dog saavel for klassen 2 000—3 000 kr. som for den følgende klasse 3 000—4 000 kr. over 10 pct. Ved indtægter paa 4 000—5 000 kr. er den kun 2.5 pct., men stiger derefter atter for den sidste klasse (indtægter paa 5 000 kr. og derover) til henved 9 pct., en stigning der antagelig dels hidrører fra den oftere omhandlede overførsel af indtægter paa færre hænder, men dels ogsaa fra en virkelig tilvæxt i antallet af de heromhandlede indtægter, idet der bør bemærkes, at der forud for de kommunale ligninger for 1889 (og de for enkelte vigtige byer benyttede ligninger for 1888) laa i det hele taget mindre gunstige forretningsaar end de, der gik forud for statsskatligningen for 1892—1893.

Gjennemsnitsindtægten for skatydere med en indtægt af 5 000 kr. og derover viser nogen stigning for statsskatligningen sammenholdt med de kommunale ligninger, nemlig, angivet i runde tal, i landdistrikterne fra kr. 10 500 til kr. 11 600, i byerne fra kr. 11 900 til kr. 13 800 og i riget overhovedet fra kr. 11 500 til kr. 13 300.

Procentvis beregnet stiller skatydernes fordeling efter statsskatligningen for 1892—1893 samt efter de kommunale ligninger for 1889 sig paa følgende maade:

Indtægtsklasser.	Efter statsskatligningen.			Efter de kommunale ligninger. ¹⁾		
	Landdistrikterne.	Byerne.	Riget.	Landdistrikterne.	Byerne.	Riget.
600— 800 kr. . .	46.8	28.6	37.1	43.8	28.2	36.7
800—1 000 » . .	19.7	28.6	24.4	19.4	19.4	19.4
1 000—2 000 » . .	24.3	26.8	25.5	25.9	29.7	27.6
2 000—3 000 » . .	4.7	6.5	5.7	5.3	9.0	6.9
3 000—4 000 » . .	1.8	3.1	2.5	2.3	4.2	3.1
4 000—5 000 » . .	0.9	2.0	1.5	1.2	2.9	2.0
5 000 kr. og derover .	1.8	4.7	3.8	2.4	6.8	4.8
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Aarsagen til de noget forskellige procentforhold i 1892—1893 sammenlignet med 1889 er forklaret i det foregaaende, hvorefter det vil sees, at resultaterne af statsskatligningen for 1892—1893 vil kunne benyttes til delvis at supplere og berigtige de paa grundlag af de kommunale ligninger udarbejdede opgaver.

§ 9. Indtægtsklassernes fordeling efter de kommunale ligninger for 1876 samt efter byskatligningerne for 1859.

Over indtægtsfordelingen efter skatteligningerne for 1876 forefindes detaillerede opgaver i Oth. Prp. nr. 11 for 1881 s. 20—25, forsaavidt angaar indtægter fra 400 kr. og opover. De for landdistrikterne s. 20 anførte indtægtssatser: kr. 420, 520, 640, o. s. v. er saaledes at forstaa, at kr. 420 betegner middelindtægten for indtægtsklassen fra 400—500 kr., af hvilken nemlig de fleste beløb falder paa tallet 400, ligesaa kr. 520 middelindtægten for klassen 500—600 o. s. v., jfr. de for byerne opførte indtægtsklasser, hvor dog s. 22 feilagtigen staa kr. 401—600 og 401—700 istedenfor 501—600 og 600—700.¹⁾ For byernes

¹⁾ De i heromhandlede storthingsdokument for byerne opførte klasser: 701—800 kr., 801—900 kr., 901—1 000 kr. o. s. v. synes at falde saa nær sammen med de i storthingsforhandlingerne for 1892 anvendte klasser: 700—800 kr., 800—900 kr. og 900—1 000 kr., at tallene ligefrem kunde sammenlignes. Dette er imidlertid ikke tilfældet, da det største antal skatydere falder paa de runde tal: 800, 900, 1 000 kr. o. s. v., og disse i det ene tilfælde er regnede i den lavere og i det andet tilfælde i den højere indtægtsskatteklasse. Dette kan bl. a. sees deraf, at gennemsnitsindtægten for klassen 901—1 000 kr. for 1876 er 1 000 kr., medens den for klassen 1 000—1 100 kr. for 1889 kun er en ubetydelighed over 1 000 kr. I den anvendelse, som er gjort af tallene i nærværende §, medfører forøvrigt heromhandlede omstændighed ingen væsentlig forskjel.

vedkommende findes paa anførte sted ingen samlet tabel, men to tabeller, af hvilke den første omfatter de fem største byer (med en folkemængde 1ste januar 1876 af 172937) og den anden de øvrige byer (med en folkemængde af 159461).

Af disse opgaver hidsættes nedenstaaende sammendrag:

Oversigt over indtægternes fordeling efter de kommunale skatteligninger for aaret 1876.

Indtægtsklasser.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal skat- ydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skat- ydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skat- ydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
1. Den ubemidlede klasse:						
400—600 kr. . .	55 072	25 681 400	18 772	10 060 800	73 844	35 742 200
2. Middelklassen:						
a. 600—1 200 kr. .	49 523	38 757 300	25 762	22 141 500	75 285	60 898 800
b. 1 200—2 500 » .	13 916	21 896 200	7 803	14 250 600	21 719	36 146 800
Tilsammen	63 439	60 653 500	33 565	36 392 100	97 004	97 045 600
3. Den velhavende klasse:						
a. 2 501— 5 000 kr.	3 936	12 550 100	4 675	16 810 800	8 611	29 360 900
b. 5 001—10 000 »	1 140	7 493 100	1 896	13 417 200	3 036	20 910 300
Tilsammen	5 076	20 043 200	6 571	30 228 000	11 647	50 271 200
4. Den rige klasse:						
a. 10 001— 20 000 kr.	306	4 323 400	692	9 890 000	998	14 213 400
b. 20 001— 50 000 »	103	3 166 400	326	10 962 000	429	14 128 400
c. 50 001—100 000 »	21	1 348 000	53	4 044 800	74	5 392 800
d. 100 001— 200 000 »	5	627 200	45	6 265 600	50	6 892 800
e. over 200 000 kr .	1	203 300	6	1 650 800	7	1 854 100
Tilsammen	436	9 668 300	1 122	32 813 200	1 558	42 481 500
Ialt . . .	124 023	116 046 400	60 030	109 494 100	184 053	225 540 500

Naar man vil sammenligne foranstaaende tal med de i foregaaende § for 1889 meddelte, er der flere ting at bemærke.

For det første, at jordbrugsindtægten antagelig er ansat noget lavere for 1876 end for 1889, jfr. s. 39.

Dernæst, at der ved de kommunale skattelove af 15. april 1882 indførtes nye regler for skattepligten, hvorefter bl. a. formue i og indtægt af fast eiendom eller anlæg samt formue i og indtægt af næringsdrift, som knytter sig til saadan eiendom eller anlæg, beskattes i det distrikt, hvori eiendommen eller anlægget er beliggende. Tidligere var det den almindelige regel, at enhver

beskattedes paa sit bosted af sin hele formue og indtægt, med undtagelse af de til byerne hørende handelsmænd, embedsmænd og bestillingsmænd m. fl., hvilke med hensyn til skatlægning ansaaes som byindvaanere, selv om de var bosatte udenfor byen. Den i denne henseende indtraadte forandring har navnlig bidraget til i nogen grad at formindske antallet af større indtægter i byerne.

Fremdeles er at mærke, at de ovenfor meddelte opgaver ikke omfatter alle herreder, men kun de, for hvilke skatydernes fordeling paa de forskellige indtægtsklasser var anført. Det samlede indtægtsbeløb, der faldt paa skatydere med mindst 400 kroners indtægt, var efter skatteligningen for 1876 i landdistrikterne 122 720 000 kr. (Storth. Forh. for 1878, Dok. nr. 1 s. 52), altsaa 6 673 600 kr. større end det i tabellen anførte beløb. Derhos omfattede fattigskatligningen ikke værker og brug med eget fattigvæsen; disses samlede indtægtsbeløb er i anførte odels-thingsproposition anslaaet til 1 million kr., forsaavidt angaar indtægter paa 400 kr. og derover.

Endelig er, som allerede nævnt, indtægter paa mindre end 400 kr. ikke medtagne i tabellen. Beløbet af disse indtægter kan, for landdistrikternes vedkommende, af de i samme dokument meddelte opgaver sees i det hele at udgjøre 34 320 000 kr., idet den samlede indtægt er opgivet til 157 040 000 kr. og den del deraf, som falder paa indtægter til beløb af kr. 400 og derover, til kr. 122 720 000. For de af tabellen omfattede herreder skulde, efter reduktionsforholdet $\frac{116\,046}{122\,720} = 0.946$, de paa indtægter under 400 kr. faldende beløb udgjøre kr. 32 467 000.

Det tilsvarende antal skatydere kan maaske beregnes efter samme forhold som for 1889, da der paa indtægter under 400 kr. faldt en gennemsnitsindtægt af kr. 207, bortset fra den fejl i tallene, som er en følge af udeladelse af indtægtsbeløbet for de skatydere, der ikke er ansatte i nogen bestemt indtægt (jfr. ovenfor s. 90). Efter dette forholdstal skulde antallet af skatydere med saadanne indtægter være omtrent 156 900. Rigtigheden af denne beregning kan nogenlunde kontrolleres paa følgende maade. Ifølge Oth. Prp. nr. 15 for 1878 s. 59 udgjorde i de heromhandlede herreder indtægter mellem 200 og 450 kr. et samlet beløb af kr. 38 296 000. Sættes gennemsnitsindtægten

her til 300 kr., faar man 127 650 skatydere; fradrages nu ifølge de i Oth. Prp. nr. 11 for 1881 s. 20 meddelte opgaver

for indtægter 400—450 kr.	29 560 skatydere	og 12 415 200 kr.,	udkommer
„ — 200—400 „	98 090 —	„ 25 880 800 „	

Naar hermed sammenholdes det ovenfor beregnede tal for samtlige skatydere med en indtægt af mindre end 400 kr., nemlig 156 900 med tilsammen kr. 32 467 000, finder man for indtægter under 200 kr. et antal af 58 810 skatydere med en samlet indtægt af 6 586 200 kr.

Dette synes at vise, at den heromhandlede beregning i det hele er nogenlunde rigtig; men forøvrigt vil det erindres, af hvad der er anført s. 90 ovenfor, at opgaverne over antallet af indtægter netop, hvad de laveste trin angaar, er mangelfulde.

For byernes vedkommende udgjorde ifølge kommunalstatistiken (C. No. 10) for 1876 s. 49 den ved udligning af fattigskat antagne næring ialt kr. 111 488 000, fordelt paa 64 450 skatydere; naar disse tal sammenholdes med de i tabellen s. 110 meddelte, vil det sees, at der paa indtægter under 400 kr. skulde falde 4 420 skatydere med et samlet indtægtsbeløb af kr. 1 993 800. Da gjennemsnittsindtægten for sidstnævnte skatydere bliver 451 kr., stemmer beregningen ikke, hvilket viser, at den hele forskjel mellem opgaverne ikke falder paa indtægter under 400 kr. Imidlertid gjør man neppe nogen væsentlig feil ved at henhøre hele differensen 4 420 skatydere og kr. 1 993 800 til den ubemidlede klasse.

Paa grundlag af foranstaaende har vi ved beregning fuldstændiggjort de side 110 meddelte opgaver over skatydernes fordeling for 1876, idet vi for landdistrikternes vedkommende har gjort proportionale tillæg for de herreder, for hvilke skatydernes fordeling paa de forskjellige indtægtsbeløb ikke har været anført, samt ligeledes for værker og brug med eget fattigvæsen med samlet indtægtsbeløb af kr. 6 673 600 for de førstnævnte og kr. 1 275 000 for de sidstnævnte.¹⁾

Derhos har vi beregnet antallet af indtægtshavende skattefri personer paa samme maade som for 1888, jfr. s. 104, idet vi har

¹⁾ Ifølge de s. 111 meddelte oplysninger er der for værker og brug med eget fattigvæsen anslaaet et indtægtsbeløb af 1 mill. kr., forsaavidt angaar indtægter paa 400 kr. og derover. Deres samlede indtægtsbeløb kan derefter antages at have udgjort ikke langt fra kr. 1 275 000, hvorved det samlede tillæg til de s. 110 anførte tal bliver 6 s. pct.

ansat det hele antal af selvstændige indtægtslavende — skattefri og beskattede — personer til 40 procent af befolkningen, der for skatteterminen 30. september 1875 (skatteaar 1876) er regnet til 1 480 000 i landdistrikterne, 330 000 i byerne, tilsammen 1 810 000.

Indtægtsgrupper.	Landdistrikterne.		Byerne.		Riget.	
	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Disses samlede indtægt. Kr.
a. Absolute tal.						
1. Den ubemidlede klasse:						
a. Skattefri personer (ap- proximativt beregnet)	292 537	58 507 400	67 550	27 020 000	360 087	85 527 400
b. Skatydere	225 964	61 986 300	23 192	12 054 600	249 156	74 040 900
Tilsammen	518 501	120 493 700	90 742	39 074 600	609 243	159 568 300
2. Middelklassen	67 623	64 656 400	33 565	36 392 100	101 188	101 048 500
3. Den velhavende klasse	5 411	21 366 500	6 571	30 228 000	11 982	51 594 500
4. Den rige klasse	465	10 306 500	1 122	32 813 200	1 587	43 119 700
Ialt	592 000	216 823 100	132 000	138 507 900	724 000	355 331 000
b. Procental pr. 100 indtægts- havende personer og 100 kr. indtægt.						
1. Den ubemidlede klasse {	a 49.4	27.0	51.2	19.5	49.7	24.1
b	38.2	28.6	17.4	8.7	34.4	20.8
Tilsammen	87.6	55.6	68.6	28.2	84.1	44.9
2. Middelklassen	11.4	29.8	25.5	26.3	14.0	28.5
3. Den velhavende klasse	0.9	9.8	5.0	21.8	1.7	14.5
4. Den rige klasse	0.1	4.8	0.9	23.7	0.2	12.1
Tilsammen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
c. Do. pr. 100 indbyggere	40.0	14 650	40.0	41 972	40.0	19 632

Sammenligner man nu de af de saaledes fuldstændiggjorte opgaver udledede resultater for 1876 og 1888 med hinanden, vil man finde, at de i det hele taget viser en mærkelig overensstemmelse. De til den ubemidlede klasse henregnede personer udgjorde i det hele rige henholdsvis 83.3 og 84.1 procent af samtlige, ligesaa middelklassen 14.8 og 14.0 procent; den velhavende klasse for begge aar 1.7 pct. og den rige klasse for begge aar 0.2 pct. En lignende overensstemmelse viser sig med hensyn til indtægtsbeløbets fordeling. For den rige klasse viser dog indtægtsbeløbet nogen nedgang, nemlig fra 12.1 til 10.3 pct. af de paa samtlige personer faldende beløb.

Undersøger man, hvorledes forholdet stiller sig særskilt i landdistrikterne og i byerne, gjenfindes, for hver af disse landsdele, i alt væsentligt den samme overensstemmelse. Det eneste, der kan være at bemærke, er, at procentforholdet for den rige klasse i byerne er sunket fra 0.9 pct. til 0.7 pct. og det tilsvarende indtægtsbeløb fra 23.7 pct. til 18.1 pct.

I forbindelse hermed kan bemærkes, at gjennemsnittindtægten pr. 100 indbyggere for byernes vedkommende viser en nedgang fra 41 972 kr. til 36 811 kr.

Aarsagen til denne nedgang ligger antagelig for nogen del i den fra 1884 af indtraadte forandring i henseende til reglerne for skattepligten, hvorved byerne har tabt en del af de skattefundamenter, som de før havde (jfr. s. 111). At denne omstændighed har virket i nævnte retning, kan bl. a. sees af de i «Statsøkonomisk tidsskrift» for 1887 s. 196 meddelte oplysninger om den beskattede næring i byerne for hvert af aarene 1866—1886. Medens nemlig dennes beløb i 1883 var 126.7 mill. kr. og efter den økonomiske udvikling i disse aar kunde ventes at ville blive omkring 130 mill. kr. i 1884, viser skatteligningerne for sidstnævnte aar et beløb af kun 124.1 mill. kr.

Imidlertid har foruden den nævnte vistnok ogsaa andre omstændigheder gjort sig gjældende, navnlig den omstændighed, at konjunkturerne for de større forretningsdrivende stillede sig mindre gunstig i ottiaarene end i midten af syttiaarene.

Angaaende indtægterne i norske byer efter skatteligningerne for 1859 er der meddelt udførlige opgaver i «Meddelelser fra det Statistiske Centralbureau» 1892, s. 98—102. Da denne kilde er let tilgængelig, indskrænker vi os her til alene at hidsætte et sammendrag, idet vi foreløbig bemærker, at opgaverne ikke omfatter samtlige byer, men ca. 93.5 pct. af sammes hele folkemængde. Sættes denne pr. 30. september 1858 til 203 500, skulde altsaa den til indtægtsopgaverne svarende folkemængde udgjøre omtrent 190 000.

Vi anfører nu nedenfor opgaverne fuldstændiggjorte ved tilægsberegning for skattefri personer i overensstemmelse med den for 1876 og 1888 anvendte fremgangsmaade:

		Absolute tal.		Procentforhold.	
		Antal personer.	Disse samlede indtægt. Kr.	Antal personer.	Indtægtsbeløb. Kr.
1. Den ubemidlede klasse:					
a.	Skattefri personer (beregnet tal)	49 987	19 994 800	65.7	31.4
b.	Skatydere med under 600 kr.s indtægt.	7 668	2 999 700	10.1	4.7
Tilsammen kl. 1		57 655	22 994 500	75.8	36.1
2. Middelklassen:					
a.	600—1 200 kr.	8 816	6 556 200	19.5	25.8
b.	1 200—2 500 »	5 976	9 864 400		
Tilsammen kl. 2		14 792	16 420 600		
3. Den velhavende klasse:					
a.	2 500— 5 000 kr.	2 214	7 885 600	4.0	21.1
b.	5 000—10 000 »	823	5 562 600		
Tilsammen kl. 3		3 037	13 448 200		
4. Den rige klasse:					
a.	10 000— 20 000 kr.	351	4 533 800	0.7	17.0
b.	20 000— 50 000 »	135	3 861 200		
c.	50 000—100 000 »	23	1 508 400		
d.	100 000—200 000 »	6	696 000		
e.	200 000 kr. og derover	1	200 000		
Tilsammen kl. 4		516	10 799 400		
Ialt		76 000	63 662 700	100.0	100.0

For hvert 100 indbyggere skulde det samlede indtægtsbeløb efter denne beregning udgjøre kr. 33507.

Antallet af de indtægtshavende personer fordeler sig i heromhandlede aar paa en nogen anden maade efter disse opgaver end efter de tilsvarende for 1876 og 1889, idet der nemlig i 1859 var forholdsvis flere indtægter under 600 kr. og færre mellem 600 og 2500 kr. Medens nemlig disse to klasser tilsammen udgjorde i 1859 94.3 pct., i 1876 94.1 pct. og i 1889 94.5 pct. af det hele antal, viser antallet af de til middelklassen henregnede personer (med indtægter fra 600 til 2500 kr.) sig at være steget fra 19.5 pct. i 1859 til 25.5 pct. i 1876 og 27.8 pct. i 1889.

Det relative antal af indtægter fra 2500 kr. og opover viser stigning fra 1859 til 1876. men derefter nogen tilbagegang. I

forhold til det samlede antal indtægter skulde nemlig de nævnte indtægter have udgjort 1.87 pct. i 1859, 2.33 pct. i 1876 og 2.20 pct. i 1889.

Den af beregningerne fremgaaende forskjel mellem disse aar stemmer godt med de samtidig stedfindende konjunkturer. Medens nemlig indtægtsansættelserne for 1859 staar i umiddelbar forbindelse med det uheldige aar 1858, maa den for 1876 iagttagne betydelige opgang antages for en væsentlig del at skrive sig fra de i midten af syttiaarene herskende ualmindelig ganstige konjunkturer. Paa grund af de mindre gode tider i den største del af ottiaarene viser de høiere indtægter nogen nedgang, skjønt procentforholdet dog maa siges væsentlig at have holdt sig paa samme standpunkt som i syttiaarene, navnlig naar hensyn tages til de forandrede beskatningsregler.

Bemærkningsværdig er den betydelige stigning af de til middelklassen henregnede indtægter, hvilket viser, at udviklingen er gaaet i den retning, at forholdsvis flere og flere personer er gaaet over fra den laveste indtægtsklasse, nemlig indtægter under 600 kr., til den nærmest ovenfor liggende klasse af indtægter. Denne udvikling synes efter opgaverne at dømme at have fortsat sig ogsaa efter syttiaarene, trods de mindre gode konjunkturer. Herved er imidlertid at bemærke, at den forskellige gruppering af indtægterne i 1876 og 1889, idet nemlig indtægter paa netop 600 kr. i 1876 er regnede til den ubemidlede klasse, i 1889 derimod til middelklassen, har bidraget noget til at forhøje tallene for sidstnævnte klasse for 1889 i sammenligning med 1876, hvorhos ogsaa den ovenfor s. 90 omhandlede omstændighed maaske har indvirket forstyrrende paa heromhandlede forhold, uvist i hvilken retning. Man kan derfor, for byernes vedkommende, paa undersøgelsens nærværende standpunkt neppe komme sagen nærmere end at sige, at antallet af de middelstore indtægter mellem 600 kr. og 2500 kr., efter at have steget i betydelig grad imellem aarene 1859 og 1876, senerehen ialfald nogenlunde har holdt sig paa det i 1876 naaede høidepunkt.

Hvad landdistrikterne angaar, savnes opgaver for 1859, medens sammenligningen mellem opgaverne for 1876 og 1889, som allerede nævnt, viser i det hele temmelig overensstemmende resultater.

Forøvrigt viser statistiken over arbejdslønninger, der omfatter tidsrummet fra 1850 til 1890, en i det hele betydelig stigen af arbejdsløn og tjenerløn saavel i byer som i bygder, se Norges officielle Stat. III, nr. 61 samt Stat. Meddelelser for 1893.

§ 10. Indtægtsklassernes fordeling for endel særskilte livsstillinger efter de kommunale ligninger for 1876.

Oplysninger om forholdet mellem de større og mindre indtægter for forskellige klasser af livsstillinger findes trykte dels i den oftere citerede Sth. Prp. nr. 48 for 1890, dels i stemmestatsstatistiken for 1876 (Norges offic. Stat. C. No. 14).

Førstnævnte opgaver opstiller dog for landdistrikternes vedkommende kun de to hovedgrupper: 1) gaardbrugerklassen og 2) husmandsklassen. Til sidstnævnte er foruden husmænd og arbejdere henregnet ogsaa inderster, strandsiddere, fiskere, tjenere og lignende, hvis kaar ikke antages at skille sig synderlig fra en almindelig arbeiders. Alle andre er henførte til gaardbrugerklassen. For byernes vedkommende fordeltes samtlige skatydere paa følgende 5 klasser: 1) embeds- og bestillingsmænd; 2) private næringsdrivende; 3) haandværkere i selvstændig stilling; 4) private betjente; 5) arbejdere — overensstemmende med den ved folketællingen af 1876 anvendte gruppering (se nævnte Oth. Prp. s. 29). Forøvrigt er adskillige aktieselskaber, banker, kapitalister, myndlinge m. m. henførte under klasse 2.

Som det vil sees, er grupperingen ganske summarisk. Derhos maa det erindres, at skatydernes fordeling mellem de forskellige indtægtsklasser paa grund af den s. 93 nærmere udviklede omstændighed ikke er korrekt, uden at vi dog i denne anvendelse finder os foranledigede til at foretage den for samtlige skatydere under et beregnede korrektion.

Da opgaverne imidlertid, trods disse mangler, er af adskillig interesse, hidsættes nedenfor deres hovedresultater, idet vi henfører det for de skattefri personer ifølge s. 104 ovenfor gjorte tillæg i dets helhed til husmandsklassen paa landet samt til arbejderklassen i byerne, uagtet der vel ogsaa indenfor haandværksklassen og de private betjentes klasse, — maaske ogsaa

blandt de øvrige klasser, — turde forefindes enkelte for skat fritagne personer.

I landdistrikterne stillede indtægtsfordelingen sig paa følgende maade:

Indtægtsklasser.	1. Gaardbrugerklassen.		2. Husmandsklassen.	
	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.
Skattefri personer (approximativt beregnet)	—	—	218 790	43 758 000
Beskattede indtægter:				
Under 500 kr.	89 074	25 518 150	189 145	40 455 830
500— 1 000 kr.	62 629	38 648 760	22 550	11 997 250
1 000— 1 500 »	15 291	16 652 290	307	309 810
1 500— 2 000 »	5 267	8 248 330	18	25 180
2 000— 2 500 »	2 738	5 538 940	—	—
2 500— 3 000 »	1 468	3 651 200	—	—
3 000— 4 000 »	1 774	5 569 280	—	—
4 000— 6 000 »	1 577	6 859 740	—	—
6 000—10 000 »	879	5 927 480	—	—
10 000 kr og derover	607	12 101 220	—	—
Tilsammen	181 304	128 715 390	430 810	96 545 570

For byernes vedkommende viser der sig følgende resultater:

Indtægtsklasser. ¹⁾	1. Embeds- og bestillingsmænd.		2. Private næringsdrivende.		3. Haandværkere i selvstændig stilling.	
	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.
Under 1 000 kr.	1 801	1 189 710	7 323	3 319 760	5 784	2 860 730
1 000— 1 500 kr.	2 081	2 154 310	4 261	4 435 440	2 415	2 543 540
1 500— 2 000 »	938	1 373 100	1 778	2 545 230	769	1 091 410
2 000— 2 500 »	757	1 446 970	1 555	2 882 260	598	1 120 000
2 500— 3 000 »	389	922 840	754	1 728 220	216	495 000
3 000— 4 000 »	701	2 080 670	1 292	3 675 400	282	813 010
4 000— 6 000 »	727	3 024 450	1 601	6 494 740	296	1 168 250
6 000— 8 000 »	328	1 908 310	771	4 428 030	90	496 190
8 000—10 000 »	103	785 340	452	3 371 530	62	457 800
10 000 kr. og derover	135	1 608 210	1 324	29 877 100	71	1 004 210
Tilsammen	7 960	16 493 910	21 111	62 757 710	10 583	12 050 140

¹⁾ Angaaende den uoverensstemmelse, som paa flere steder i tabellen viser sig mellem gennemsnitsindtægten og den tilsvarende indtægtsklasse, se s. 94 og fig.

Indtægtsklasser.	4. Private betjente.		5. Arbejdere. ¹⁾		6. Ikke opgiven stilling.	
	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.	Antal personer.	Antagen indtægt. Kr.
Skattefri personer (approximativt beregnet)	—	—	99 235	39 694 000	—	—
Beskattede indtægter:						
Under 1000 kr.	6 311	3 765 410	21 182	11 728 130	987	615 620
1000—1500 »	3 771	3 858 330	2 220	2 388 860	254	281 250
1500—2000 »	1 437	2 099 000	104	148 600	64	104 800
2000—2500 »	1 144	2 159 930	15	27 430	35	71 500
2500—3000 »	427	1 004 940	5	11 410	10	26 400
3000—4000 »	557	1 623 080	2	7 660	16	51 500
4000—6000 »	422	1 658 660	—	—	12	54 300
6000—8000 »	91	522 760	—	—	7	45 400
8000—10000 »	24	183 250	—	—	1	8 000
10000 kr. og derover	21	277 980	—	—	7	88 000
Tilsammen	14 205	17 153 340	122 763	54 006 090	1 393	1 346 770

De til disse specialopgaver sig sluttende totalsummer for samtlige indtægter af hver indtægtsklasse anføres her, da de er noget afvigende fra de foran s. 99 o. flg. meddelte berigtede opgaver:

Indtægtsklasser.	Landdistrikterne.		Byerne.	
	Antal skatydere.	Antagen indtægt. Kr.	Antal skatydere.	Antagen indtægt. Kr.
Under 500 kr.	278 219	65 973 980	43 388	23 479 360
500—1000 kr.	85 179	50 646 010		
1000—1500 »	15 598	16 961 600	15 002	15 661 730
1500—2000 »	5 285	8 273 510	5 090	7 362 140
2000—2500 »	2 738	5 538 940	4 104	7 708 090
2500—3000 »	1 468	3 651 200	1 801	4 188 810
3000—4000 »	1 774	5 569 280	2 850	8 251 320
4000—6000 »	1 577	6 859 740	3 058	12 400 400
6000—8000 » }	879	5 927 480	1 287	7 400 690
8000—10000 » }			642	4 805 920
10000 kr. og derover	607	12 101 220	1 558	32 855 500
Tilsammen	393 324	181 502 960	78 780	124 113 960

For landdistrikternes vedkommende vil det sees, at selv indenfor «gaardbrugerklassen» i det vide omfang, hvori denne klasse her er taget, er næsten halvdelen af indtægterne under 500 kr., medens gennemsnitsindtægten for den hele klasse bliver 710 kr., jfr. s. 39, hvor gennemsnitsindtægten efter en noget

¹⁾ At der her forekommer indtægter paa 2000 kr. og mere, kan maaske forklares saaledes, at der til arbejderklassen, foruden arbejdsformænd, ogsaa er henregnet enkelte værksmestre o. l.

afvigende beregningsmaade er angivet til 770 kr. Det kunde synes rimeligt, at dersom man havde kunnet udsondre de til samme gruppe henførte personer, der ikke er gaardbrugere i egentlig forstand, vilde det vise sig, at adskilligt over halvdelen af gaardbrugerne var ansat i en indtægt af under 500 kr., idet der nemlig til denne klasse er blevet henført foruden gaardbrugere tillige embedsmænd, bestillingsmænd, skibsredere og handlende, fabrikeiere m. m. Imidlertid opveies dette for en del derved, at klassen efter dens vide omfang ogsaa indbefatter mange føderaadsmænd og haandværkere med ringe indtægt. Sammenholdt med de ovenfor s. 39 meddelte oplysninger, synes i det hele taget foranstaaende tabel over indtægtsfordelingen inden «gaardbrugerklassen» at kunne opfattes som nogenlunde udtrykkende forholdet for gaardbrugere i egentlig forstand, saaledes som disses indtægter er ansatte i ligningsforretningerne; men det bør samtidig have i erindring, at disse maa antages at angive de heromhandlede indtægter gennemgaaende for lavt.

Man kunde maaske ville indvende, at der i virkeligheden dog ikke er mange gaardbrugere med indtægter paa 10000 kr. og derover, medens foranstaaende tabel viser et betragteligt antal deraf. Herved maa imidlertid bemærkes, at gaardbrugerklassen i egentlig forstand bl. a. indbefatter adskillige rige skov-eiere samt endel, om end ikke mange, godsbesiddere m. m., hvis indtægter naar op til nævnte beløb.

Videre oplysninger angaaende indtægtsfordelingen for gaardbrugere i egentlig forstand vil kunne udledes af de førnævnte i stemmeretsstatistiken for 1876 meddelte opgaver; men disse behandles bedst under et for samtlige der opførte livsstillinger, og vi henviser derfor til, hvad derom er anført s. 123 o. flg.

Husmandsklassens gjennemsnittindtægt skulde efter foranstaaende tabel blive 224 kr.¹⁾, medens vi ovenfor s. 41 har ment, at man ikke anslaar den for høit ved at regne den til 360 kr. Om sidstnævnte tal antages for rigtigt, vil deraf dog neppe følge nogen synderlig forøgelse af antallet af husmænd med indtægter paa 1000 kr. og derover, medens antallet af indtægter

¹⁾ Det bør her erindres, at husmandsklassen i denne forbindelse bl. a. ogsaa indbefatter tjenere. — Med hensyn til de egentlige husmænd kan det være af interesse at erfare, at prof. Fahlbeck i sit nylig udgivne skrift: «Det svenska jordbrukets afkastning», s. 76, anslaar «torparnes» gjennemsnittindtægt til mindst 400 kr. pr. aar.

mellem 500 og 1000 kr. vel turde blive noget forøget. I ethvert fald vil imidlertid hovedmassen af indtægterne falde under 500 kr.

For embeds- og bestillingsmænd i byerne bliver gennemsnitsindtægten efter foranstaaende tabel kr. 2072, jfr. s. 35 ovenfor, hvoraf det vil sees, at lærerinder er medindbefattede i opgaverne, samt at gennemsnittet (incl. formuesrenter) særskilt for embedsmændene var kr. 4600, og for bestillingsmændene 1400 à 1500 kr. For den hele klasse under et skulde lidt mere end halvparten have en indtægt af 1500 kr. eller derover.

Den næste klasse, private næringsdrivende i byerne, haandværkere undtagne, havde en gennemsnitsindtægt af kr. 2973, jfr. s. 42, idet bemærkes, at den der anførte gennemsnitsindtægt kr. 3360 angaar de særskilt opførte byer, ikke samtlige byer. Uagtet, som det sees, gennemsnitsindtægten var betydelig høiere end i den førstnævnte klasse, var dog antallet af dem, der havde en indtægt af under 1500 kr., vel saa stort, nemlig lidt over halvparten. Dette opveies imidlertid ved det betydelige antal af indtægter paa 10000 kr. og derover.

For haandværkere i selvstændig stilling var gennemsnitsindtægten ifølge foranstaaende tabel 1139 kr., og her ligger mere end halvparten af samtlige indtægter under 1000 kr., medens ikke fuldt 10 procent havde en indtægt af 2500 kr. eller derover.

De private betjente havde en gennemsnitsindtægt af 1208 kr.; mellem 44 og 45 procent havde en indtægt af under 1000 kr. og henved 11 procent 2500 kr. og derover.

Af arbejderklassen, hvis gennemsnitsindtægt ifølge tabellen bliver kr. 420, skulde kun omtrent 2 procent have en indtægt af 1000 kr. og derover. Herved maa imidlertid bemærkes, dels at denne beregning er usikker paa grund af den noget vilkaarlige behandling af de skattefri personer, dels at arbejderklassen, saavel som de øvrige klasser, her er taget i en saa vid betydning (idet den omfatter mandlige og kvindelige arbejdere af alle slags), at de anførte tal alene er egnede til at benyttes til en foreløbig orientering i den maade, hvorpaa indtægterne i de store træk er fordelte.

Endel supplerende oplysninger angaaende de heromhandlede forhold kan hentes fra de opgaver, som stemmeretsstatistiken for 1876 meddeler angaaende indtægtsforholdene for mandspersoner 25 aar gamle eller derover. Disse er nemlig i nævnte statistik bleven inddelte i 6 hovedgrupper af livsstillinger, blandt hvilke igjen 33 særskilte livsstillinger er udsondrede, og opga-

verne er altsaa for saa vidt meget mere oplysende end de, der er udarbejdede for 1889. Men i en anden henseende staar de ældre opgaver betydelig tilbage for de nyere, idet nemlig inddelingen af indtægterne efter deres størrelse allerede ophører fra og med en indtægt af 800 kr. i landdistrikterne og 1000 kr. i byerne. Denne begrænsning forringer i høj grad deres brugbarhed for vort øiemed; men de er alligevel ikke uden værdi, og vi skal derfor her meddele disse opgaver, og det saa meget mere, som det efter stemmeretsstatistikens indretning er nok saa vanskeligt og indviklet at faa rede paa disse forhold.

Hvorledes de opgaver, der kan tjene til belysning af indtægtsforholdene, er bleven udledede af stemmeretsstatistiken, vil sees af nedenstaaende tabellariske fremstilling, der tillige viser opgavernes beskaffenhed:

Indtægts- og skatteforhold.	Stemmeberettigede i 1876.		Ikke stemmeberettigede i 1876.	
	Landdistrikterne. Tabel 4:	Byerne. Tabel 16:	Landdistrikterne. Tabel 3:	Byerne. Tabel 15:
Fritagen for skat	Rubr. 2	Rubr. 2	Rubr. 8	Rubr. 5
Alene ilignet personlig skat i landdistrikterne eller af handel og haandværksdrift i byerne	Rubr. 3	Rubr. 3	Rubr. 9	—
Alene ilignet formuesskat . .	{ Rubr. 4 ÷ (Rubr. 5) + Rubr. 6 }	—	Rubr. 7	—
Ilignet indtægtskat af indtægter:				
Under 400 kr. . . .	{ Rubr. 5 }	Rubr. 5	{ Rubr. 1 }	Rubr. 1 (= Tabel 13 Rubr. 2 ÷ Rubr. 3
400— 480 kr. . . .	{ Rubr. 6 ÷ Rubr. 7 }		{ Tabel 1; Rubr. 9 ÷ Rubr. 10 }	
480— 600 „ . . .	{ Rubr. 7 ÷ Rubr. 8 }		{ Tabel 1; Rubr. 10 ÷ Rubr. 11 }	
600— 800 „ . . .	Rubr. 8 ÷ Rubr. 9	{ Rubr. 6 ÷ Rubr. 7 }	Tabel 1; Rubr. 11	{ Tabel 13; Rubr. 3 ÷ Rubr. 4
800—1000 „ . . .	Rubr. 9	{ Rubr. 7 ÷ Rubr. 8 }	÷ Tabel 3 Rubr. 2	{ Tabel 13; Rubr. 4 ÷ Rubr. 5
1000 kr. eller derover		{ Rubr. 8 }	Tabel 3; Rubr. 2	{ Tabel 13; Rubr. 5
Tilsammen	Tabel 4; Rubr. 1	{ Tabel 16; Rubr. 1 }	{ Tabel 1; Rubr. 2 + Tabel 3 Rubr. 8 og 9 }	{ Tabel 13; Rubr. 2 + Tab. 15 Rubr. 5 }

Da det kan have sin interesse at se, hvorledes disse forhold stiller sig særlig for de i 1876 stemmeberettigede, sammenlignet med de dengang ikke-stemmeberettigede, skal vi i følgende tabeller skjelne mellem disse to kategorier, som vi for kortheds skyld betegner ved litteraerne a og b. Af hensyn til pladsen er i disse tabeller for landdistrikternes vedkommende rubrikerne for dem, der alene var ilignede personlig skat, og dem, der alene var ilignede formuesskat, slaaede sammen til én rubrik og ligeledes de to rubriker 400—480 og 480—600 kr.

1. Indtægts- og skatteforhold i rigets landdistrikter¹⁾ for mænd 25 aar gamle og derover efter skatteligningerne for 1876.

Fordeling efter samfundsklasser og livsstillinger.		Fritagne for skat.	Alene	Lignede under 400 kr.	400—600 kr.	600—800 kr.	800 kr. ell. derover.	Sum af samtlige rubriker.
			ilignede person- lig skat eller for- muesskat.					
1. <i>Det hele antal</i>	<i>fa</i>	4 044	8 451	30 738	23 088	15 388	30 152	111 861
	<i>b</i>	4 691	23 313	51 790	21 355	9 346	7 000	117 495
2. <i>Hovedklasser:</i>								
Kl. A. Selvstændigenæ- ringsdrivende	<i>fa</i>	3 952	8 259	29 828	22 005	14 562	26 622	105 228
	<i>b</i>	970	2 950	10 714	5 217	2 154	2 497	24 502
» B. Private betjente	<i>fa</i>	4	36	75	202	187	1 392	1 896
	<i>b</i>	58	228	773	1 139	837	1 246	4 281
» C. Arbejderklassen	<i>fa</i>	52	59	436	518	311	265	1 641
	<i>b</i>	3 392	18 376	32 416	13 047	5 538	2 030	74 799
» D. Embedsmænd .	<i>fa</i>	3	12	4	4	7	812	842
	<i>b</i>	—	—	—	—	—	—	—
» E. Bestillingsmænd	<i>fa</i>	28	57	183	302	296	960	1 826
	<i>b</i>	44	128	693	669	409	771	2 714
» F. Uproduktive . .	<i>fa</i>	5	28	212	57	25	101	428
	<i>b</i>	227	1 631	7 194	1 283	408	456	11 199
3. <i>Underklasser:</i>								
A. Gaardbrugere	<i>fa</i>	3 662	7 930	27 061	19 783	13 177	23 438	95 051
	<i>b</i>	202	301	1 206	624	308	335	2 976
Leilændinge	<i>fa</i>	247	233	2 134	1 551	1 008	1 206	6 379
	<i>b</i>	149	162	537	288	145	126	1 407
Forpagtere	<i>fa</i>	7	8	65	43	23	60	206
	<i>b</i>	145	366	871	451	262	262	2 357
Fiskere	<i>fa</i>	4	25	273	291	135	165	893
	<i>b</i>	183	806	4 212	1 834	530	336	7 901
Handelsmænd	<i>fa</i>	5	15	43	77	53	604	797
	<i>b</i>	7	91	458	253	166	514	1 489
Skibsredere	<i>fa</i>	—	15	62	27	27	560	691
	<i>b</i>	—	6	65	33	29	82	215
Fragtemænd	<i>fa</i>	—	—	7	28	12	15	62
	<i>b</i>	2	6	29	48	34	26	145
Vognmænd	<i>fa</i>	—	—	3	2	14	50	69
	<i>b</i>	1	—	7	15	67	76	166
Agenter, mæglere o. desl.	<i>fa</i>	—	—	—	—	1	9	10
	<i>b</i>	—	—	2	1	2	11	16
Bergværks- og fabri- eiere	<i>fa</i>	—	3	4	7	4	85	103
	<i>b</i>	—	5	21	13	11	66	116
Haandværkere	<i>fa</i>	24	27	144	148	90	207	640
	<i>b</i>	236	1 037	3 312	1 638	594	500	7 317

¹⁾ Der mangler opgaver for distrikter med en samlet folkemængde af 29 747 indbyggere, udgjørende 2.6 procent af de medregnede distrikters folkemængde.

Fordeling efter samfundsklasser og livsstillinger.	Fritagne for skat.	Alene ilignede person- lig skat eller for- muesskat.	Lignede efter antagen indtægt af				Sum af samtlige rubriker.
			under 400 kr.	400—600 kr.	600—800 kr.	800 kr. ell. derover.	
Privat-prakt. læger og	{a	—	1	1	—	26	28
dyrlæger	{b	1	2	5	2	49	64
Advokater og sagfø-	{a	—	1	—	1	55	57
førere	{b	—	3	3	4	24	34
Huseiere	{a	2	—	11	17	39	70
	{b	28	59	100	81	33	335
B. Betjente ved jordbrug	{a	—	1	6	4	17	28
og skovdrift	{b	6	50	141	92	151	581
Handelsbetjente . . .	{a	1	1	5	6	22	41
	{b	7	35	134	137	77	537
Skibsførere	{a	1	28	37	109	137	1 261
	{b	1	14	55	69	70	208
Jægteskipperne	{a	—	—	2	—	2	4
	{b	3	10	114	50	23	30
Styrmænd	{a	1	3	20	55	32	15
	{b	13	22	175	490	308	116
Betjente v. bergværks-	{a	—	2	6	12	9	53
og fabrikdirift	{b	23	57	87	175	195	460
C. Husmænd	{a	17	21	76	48	20	8
	{b	2 215	10 818	14 687	3 626	1 146	435
Inderster	{a	—	4	39	12	3	2
	{b	361	2 931	5 355	1 275	504	153
Sømænd	{a	5	7	111	154	45	15
	{b	111	248	1 955	1 868	467	118
Jernbane- og veiar-	{a	—	1	—	5	10	12
beidere	{b	4	35	147	87	67	33
Bergværks- og fabrik-	{a	5	13	37	62	65	58
arbeidere	{b	134	249	516	1 077	1 005	509
Haandværksarbeidere	{a	5	4	52	83	71	116
	{b	68	247	833	1 045	572	338
Dagarbeidere	{a	20	8	82	116	87	34
	{b	412	2 106	5 888	3 146	1 426	310
Hjemmev. sønner af	{a	—	—	8	3	3	1
gaard- og husm.m.m.	{b	51	1 508	2 122	440	85	41
E. Bestillingsmænd i sta-	{a	9	23	65	86	115	549
tens tjeneste	{b	16	65	229	213	170	527
Bestillingsmænd i kom-	{a	19	34	118	215	180	407
munens tjeneste	{b	28	62	462	448	224	227
F. Føderaadsmænd . . .	{a	3	23	196	54	24	50
	{b	204	1 514	6 958	1 204	370	371
Fhv. embedsmænd .	{a	—	—	2	—	—	40
	{b	—	—	—	—	—	—
Fhv. bestillingsmænd	{a	1	—	4	2	—	1
	{b	3	15	27	8	2	2

2. Indtægts- og skatteforhold i rigets byer for mænd 25 aar gamle og derover efter skatteligningerne for 1876.

Fordeling efter samfundsklasser og livsstillinger.		Fritagne for skat.	Alene	Lignede efter antagen indtægt af	600—800 kr.	800—1 000 kr.	1 000 kr. og derover.	Sum af samtlige rubriker.
			skatlagte af hændel og haandværksdrift.					
1. <i>Det hele antal</i>	{a	1 024	510	1 624	3 425	2 858	14 140	23 581
	b	2 203	—	4 506	9 469	6 286	5 544	28 008
2. <i>Hovedklasser:</i>								
Kl. A. Selvstændigenæringsdrivende	a	266	496	481	841	1 160	8 767	12 011
	b	189	—	440	705	691	1 225	3 250
» B. Private betjente	a	86	6	103	297	466	2 803	3 761
	b	149	—	274	931	1 341	2 240	4 935
» C. Arbejderklassen	a	654	6	962	2 172	1 081	435	5 310
	b	1 734	—	3 596	7 356	3 733	738	17 157
» D. Embedsmænd	a	3	—	3	2	10	1 258	1 276
	b	—	—	—	—	—	—	—
» E. Bestillingsmænd	a	12	2	42	104	123	728	1 011
	b	112	—	162	460	498	1 288	2 520
» F. Uproduktive	a	3	—	33	9	18	149	212
	b	19	—	34	17	23	53	146
3. <i>Underklasser:</i>								
A. Gaardbrugere	a	6	—	23	24	20	86	159
	b	3	—	5	4	8	10	30
Forpagtere	a	—	—	—	1	1	1	3
	b	2	—	5	4	9	7	27
Fiskere	a	11	—	44	66	58	62	241
	b	31	—	148	311	73	28	591
Handelsmænd	a	33	373	70	122	208	3 731	4 537
	b	33	—	27	46	90	153	349
Skibsredere	a	2	—	3	2	7	402	416
	b	—	—	2	3	3	31	39
Fragtemænd	a	3	—	17	20	20	56	116
	b	1	—	19	14	17	13	64
Vognmænd	a	8	—	16	40	57	137	258
	b	14	—	20	59	127	122	342
Agenter, mæglere o. desl.	a	2	1	2	2	8	187	202
	b	6	—	3	15	27	134	185
Bergværks- og fabriksiere	a	4	2	3	6	6	162	183
	b	1	—	4	7	11	33	56
Haandværkere	a	145	120	237	560	639	3 351	5 052
	b	72	—	166	178	220	296	932
Privat-prakt. læger og dyrlæger	a	—	—	—	—	1	99	100
	b	—	—	1	—	1	70	72
Advokater og sagførere	a	—	—	—	1	—	153	154
	b	5	—	—	1	4	80	90

Fordeling efter samfundsklasser og livsstillinger,		Fritagne for skat.	Alene skatlagte af han- del og haand- værksdrift.	Lignede efter antagen indtægt af				Sum af samtlige rubriker.
				under 600 kr.	600—800 kr.	800—1000 kr.	1000 kr. og derover.	
Huseiere	fa	41	—	41	38	49	93	262
	fb	2	—	5	—	—	2	9
B. Betjente ved jord- brug og skovdrift	fa	1	—	—	3	—	4	8
	fb	—	—	—	7	1	11	19
Handelsbetjente . .	fa	7	2	10	39	72	218	348
	fb	29	—	86	203	375	1 036	1 729
Skibsførere	fa	67	4	68	125	235	2 210	2 709
	fb	19	—	13	61	101	143	337
Jægteskipper . . .	fa	—	—	—	2	2	2	6
	fb	2	—	1	6	33	15	57
Styrmænd	fa	6	—	18	79	89	32	224
	fb	32	—	116	470	509	87	1 214
Betjente v. bergværks- og fabriksdrift	fa	2	—	2	34	43	192	273
	fb	41	—	22	69	180	429	741
C. Husmænd	fa	—	—	—	—	1	—	1
	fb	—	—	5	6	—	—	11
Arbejdere v. handel	fa	25	—	75	160	43	36	339
	fb	177	—	193	482	86	17	955
Sømænd	fa	80	2	188	386	118	42	816
	fb	144	—	786	1 505	171	31	2 637
Jernbane- og veiar- bejdere	fa	4	—	2	11	2	2	21
	fb	18	—	14	42	21	4	99
Bergværks- og fa- briksarbejdere	fa	35	—	111	305	325	155	931
	fb	229	—	298	1 277	650	234	2 688
Haandværksarbej- dere	fa	207	4	264	850	434	129	1 888
	fb	577	—	815	2 513	2 477	279	6 661
Dagarbejdere . . .	fa	290	—	290	348	88	13	1 029
	fb	521	—	1 310	1 150	151	25	3 157
E. Bestillingsmænd i statens tjeneste	fa	7	1	23	59	76	444	610
	fb	63	—	80	175	237	835	1 390
Bestillingsmænd i komm. tjeneste	fa	5	1	19	45	47	281	398
	fb	46	—	72	275	242	424	1 059
F. Føderaadsmænd . .	fa	—	—	1	—	2	1	4
	fb	1	—	3	2	—	—	6
Fhv. embedsmænd	fa	2	—	—	1	1	79	83
	fb	—	—	—	—	—	—	—
Fhv. bestillings- mænd	fa	1	—	5	1	2	7	16
	fb	5	—	2	4	3	3	17

Forinden vi gaar videre, bør foranstaaende opgaver sammenholdes med de s. 110 omhandlede, fra storthingsforhandlingerne for 1881 hentede data, idet disse ligeledes er byggede paa ligningsopgaverne for 1876, om end bearbejdelsen er foregaaet paa en anden maade og med et andet formaal. Ved sammenligningen mellem begge opgaver maa først og fremst erindres, at stemmeretsstatistiken alene angaar mandspersoner over 25 aar, tyende undtagne, medens de i storthingsforhandlingerne indtagne opgaver foruden tyende samt mænd under 25 aar tillige omfatter kvinder samt interessentskaber og udenbys skatydere.

Forøvrigt maa det erindres, at man i de sidstnævnte opgaver ikke direkte finder oplysning om antallet af skatydere med en indtægt af 400 kr., hvilket antal har maattet udfindes ved hjælp af en beregning, der ikke er sikker, jfr. s. 111. Fremdeles er at mærke, at opgaverne, forsaavidt landdistrikterne angaar, ikke er ganske kommensurable, idet der ved stemmeretsstatistikens tal mangler herreder med en folkemængde svarende til 2.05 pct. af de medregnede, medens de fra storthingsforhandlingerne hentede tal mangler herreder med en indtægt svarende til henved 6 procent af de paa de forskellige indtægtsklasser fordelte. For byernes vedkommende er opgaverne i sidstnævnte henseende i begge tilfælde, bortset fra et par uvæsentlige undtagelser, fuldstændige.

For landdistrikternes vedkommende stiller heromhandlede sammenligning sig, som følger:

Indtægtsklasser. ¹⁾	A) Samtlige skatydere.	B) Skatydende mandspersoner over 25 aar, tyende undtagne.	Forskjel mellem A og B.
Under 400 kroner	156 900 ²⁾	82 528	74 372
400—480 kroner	29 560	22 655	6 905
480—600 »	25 512	21 788	3 724
600—800 »	28 067	24 734	3 333
800 kroner og derover	40 884	37 152	3 732
Tilsammen	280 923	188 857	92 066

Den betydelige forskjel, der viser sig mellem begge opgaver, forsaavidt angaar indtægtsklassen under 400 kr., har sin forklaringsgrund deri, at de i stemmeretsstatistiken udeladte skatydere, nemlig tyende og andre mandspersoner under 25 aar samt

¹⁾ Angaaende de i storthingsforhandl. for 1881 anvendte betegnelser for de forskellige indtægtsklasser, se foran s. 109.

²⁾ Approximativt beregnet tal, se s. 111.

kvinder, selvfølgelig særlig er skatlagte netop i denne indtægtsklasse. Forøvrigt er beregningen, som allerede nævnt, ikke sikker for denne klasse.

De øvrige indtægtsklasser talte tilsammen henholdsvis 124 023 og 106 329 skatydere, der procentvis var fordelte paa følgende maade:

	400—480 kr.	480 - 600 kr.	600—800 kr.	800 kr. og derover	Tilsammen.
a) Samtlige skatydere. . .	23.8 %	20.6 %	22.6 %	33.0 %	100.0 %
b) Skatydende mandspersoner over 25 aar, tyende undtagne	21.8 %	20.5 %	23.8 %	34.9 %	100.0 %

For byernes vedkommende maa der ved sammenligningen tages hensyn til, at indtægtsklasserne i de i storthingsforhandlingerne for 1881 for samtlige skatydere meddelte opgaver er lidt forskellige fra stemmeretsstatistikens indtægtsklasser. Ved hine hører nemlig en indtægt af netop 600 kr. til laveste indtægtsklasse, medens næste klasse gaar fra 601 til og med 700 kr.; den derpaa følgende fra 701 indtil og med 800 kr. o. s. v. Da nu et forholdsvis meget betydeligt antal skatydere er ansat netop i 600, 800 og 1000 kroners indtægt, bevirker denne ringe forskjel i betegnelsen en stor forskjel i antallet. Den indflydelse, som den heromhandlede omstændighed udøver paa tallene, kunde imidlertid approximativt beregnes ved hjælp af de i Oth. Prp. nr. 14 for 1892, bilag nr. 3 s. 46 meddelte opgaver, hvis man turde forudsætte, at forholdene ved ligningen for 1876 har stillet sig nogenlunde som ved ligningen for 1889. Den der opførte klasse 600—650 kr. bestaar nemlig væsentlig af skatydere med 600 kroners indtægt, ligesaa 800—850 af skatydere med 800 kroners indtægt o. s. v. Uagtet den herpaa byggede beregning selvfølgelig er usikker, synes dens resultater ikke urimelige, og vi anfører dem derfor ved siden af de originale tal, idet vi betegner disse ved A og de approximativt berigtigede ved *A.

Indtægtsklasser.	Samtlige skatydere.		B) Skatydende mandspersoner over 25 aar, tyende undtagne.	Forskjellen mellem *A og B.
	A) Efter de originale opgaver.	*A) Approxi- mativt berig- tigede opgaver.		
Under 600 kr.	18 772	7 948	6 130	1 818
600— 800 „	17 041	16 341	12 894	3 447
800—1000 „	4 321	13 624	9 144	4 480
1000 kr. og derover . .	19 896	22 117	19 684	2 433
Tilsammen	60 030	60 030	47 852	12 178

Procentvis fordelt stillede antallet af skatydere sig som følger:

	Under 600 kr.	600—800 kr.	800—1000 kr.	1000 kr. og derover.	Tilsammen.
*A) Samtlige skatydere . .	13.2 %	27.2 %	22.7 %	36.9 %	100.0 %
B) Skatydende mandspersoner over 25 aar, tyende undtagne	12.8 %	27.0 %	19.1 %	41.1 %	100.0 %

Det vil altsaa sees, at de heromhandlede to slags opgaver — storthingsforhandlingernes og stemmeretsstatistikens — saavel for landdistrikternes som for byernes vedkommende staar i god indbyrdes sammenhaeng. Følgelig kan de i førstnævnte meddelte fuldstændige oplysninger om, hvorledes indtægter over 800 kr. i landdistrikterne og over 1000 kr. i byerne var fordelte paa de forskjellige indtægtsklasser, bruges til deraf tilnærmelsesvis at udlede, hvorledes den tilsvarende indtægtsfordeling var for den af stemmeretsstatistiken omfattede del af skatyderne, nemlig mænd 25 aar og derover, tyende undtagne.

Af stor interesse vilde det have været, om denne fordeling ogsaa havde kunnet beregnes for de enkelte i stemmeretsstatistiken opførte livsstillingsklasser. Dette lader sig imidlertid alene gjøre, forsaavidt angaar de store grupper, hvori livsstillingerne er inddelte i de i Sth. Prp. nr. 48 for 1890 meddelte opgaver. Af hvad der er paavist ovenfor, s. 113, følger nemlig, at der mellem de af skatteligningerne for 1876 og 1889 udledede opgaver angaaende indtægternes fordeling er en i det hele taget mærkelig overensstemmelse, saa at disse opgaver kan benyttes til gjensidig at supplere hinanden.

De i nysnævnte storthingsproposition meddelte opgaver over gaardbrugerklassens indtægter, forsaavidt angaar indtægter paa 500—1000 kr., 1000—1500 kr., 1500—2000 kr. o. s. v., kan saaledes bruges til en approximativ beregning af, hvorledes de i stemmeretsstatistiken anførte gaardbrugerens indtægter paa 800 kr. og derover er fordelte, og det samme gjælder om husmændenes og de forskjellige slags arbeideres indtægter. For byernes vedkommende er der, som foran oplyst, meddelt tilsvarende opgaver for flere livsstillingsgrupper, af hvilke de private næringsdrivendes gruppe i henseende til indtægtsfordelingen antagelig nærmest vil repræsentere handelsmænd, skibsredere og fabrikkere, medens haandværkernes gruppe gjenfindes i begge opgaver

og der om embeds- og bestillingsmænds indtægter i det hele foreligger meget detaljerede oplysninger i forskellige kilder.

Med ledning af de heromhandlede opgaver har vi forsøgt en approximativ beregning af det gennemsnitlige indtægtsbeløb for indtægter paa 800 kr. og derover i landdistrikterne og 1 000 kr. og derover i byerne for hver af de i ovennævnte storthingsproposition for 1890 opstillede hovedgrupper af livsstillinger.

Den omtrentlige gennemsnitsindtægt for skatydere i landdistrikterne med indtægt af 800 kr. og derover kan nemlig for hver af ovennævnte to hovedgrupper beregnes paa følgende maade.

Samtlige skatydere i landdistrikterne med saadan indtægt udgjorde ifølge de i Oth. Prp. nr. 11 for 1881 s. 20 meddelte opgaver over skatteligningerne for 1876 et antal af 40 884 med et indtægtsbeløb af kr. 71 736 052, altsaa gennemsnitlig 1 754 kr. (Et herfra ikke meget afvigende tal, nemlig gennemsnitlig 1 778 kr., fremkommer ifølge de ovenfor s. 99 meddelte berigtigede opgaver for 1889, hvorimod de i Oth. Prp. nr. 14 for 1892 meddelte uberigtigede opgaver viser et gennemsnit af kun 1 450 kr.) Beregnes samtlige i stemmeretsstatistiken opførte 37 152 mænd over 25 aar, tjenere undtagne, at have havt en indtægt af gennemsnitlig 1 755 kr., findes disses indtægt at udgjøre til sammen 65 201 760 kr. Heraf kan indtægten for 2 796 i stemmeretsstatistiken opførte husmænd, arbejdere og fiskere regnes at udgjøre omtrent 2 516 400 kr., idet nemlig gennemsnitsindtægten for denne klasse ifølge de i Sth. Prp. nr. 48 for 1890 meddelte opgaver kan beregnes at udgjøre 840 kr. (forsaavidt angaar indtægter over 800 kr.) og — efter den paa indtægter af denne størrelse fornødne berigtigelse — omtrent 900 kr. Fradrages de for husmandsklassen opførte tal fra det hele beløb, udkommer for gaardmandsklassen en indtægt af kr. 62 685 360 fordelt paa 34 356 personer, altsaa gennemsnitlig 1 825 kr. for hver. Om man ausætter gennemsnitsindtægten for husmandsklassen noget høiere eller lavere end ovenfor anført, gjør meget lidet til sagen for gaardmandsklassens vedkommende, idet nemlig selv en forhøielse af 100 kr. for den heromhandlede del af husmandsklassens gennemsnitsindtægt alene bevirker en formindskelse af 8 — otte — kroner i gennemsnittet for gaardmandsklassen.

For byernes vedkommende vilde gennemsnitsindtægten for de skatydere, der har en indtægt af 1 000 kr. og derover, for

hver af de i Sth. Prp. nr. 15 for 1890 opførte fem grupper af livsstillinger ligefrem kunne udledes af de i nævnte dokument, bilag nr. 3 s. 42—43 meddelte opgaver, dersom ikke den i nærværende skrift s. 93 o. flg. omhandlede fejl havde øvet en forstyrrende indflydelse paa tallene. Istedendfor 43388 skatydere med en indtægt af under 1000 kr. og med en samlet indtægt af 23479360 kr., som nævnte storthingsproposition angiver, er ifølge s. 99 ovenfor det sandsynligvis rigtige tal for indtægter under 1000 kr. 47781 skatydere med en samlet indtægt af 27591200 kr., altsaa 4393 skatydere og 4111840 kr. flere. Da imidlertid feilen bestaar deri, at en del af de personer og indtægtsbeløb, der skulde have været regnede til indtægter under 1000 kr., er bleven henført til høiere indtægtsklasser og da, selvfølgelig, næsten udelukkende til den nærmest over 1000 kr. staaende klasse, er der en høj grad af sandsynlighed for, at man bedst muligt træffer det rette ved at fordele den paaviste differens (4393 skatydere og 4111840 kroner) mellem de forskellige livsstillingsgrupper efter samme forhold som det, hvori indtægter mellem 1000 og 1500 kr. er fordelte mellem disse grupper. I nedenstaaende tabel er for hver af disse beregnet gjennemsnittsindtægten for skatydere med en indtægt af 1000 kr. og derover, saavel efter de uberigtigede som efter de paa anførte maade berigtigede opgaver.

Livsstillingsgrupper.	Skatydere med en indtægt af 1000 kr. og derover.					
	Uberigtigede opgaver.			Berigtigede opgaver.		
	Antal skatydere.	Samlet indtægt.	Gjennemsnittsindtægt	Antal skatydere.	Samlet indtægt.	Gjennemsnittsindtægt.
		Kr.	Kr.		Kr.	Kr.
Embeds- og bestillingsmænd	6159	15304200	2485	5549	14738600	2656
Privatenæringsdrivende	13788	59437950	4311	12540	58273450	4647
Haandværkere i selvstændig stilling . .	4799	9189410	1915	4092	8521610	2081
Private betjente . . .	7894	13387930	1696	6790	12374830	1822
Arbeidere	2346	2583960	1101	1696	1956860	1154
Ikke opgivet stilling .	406	731150	1801	332	657410	1980
Tilsammen	35392	100634600	2843	30999	96522760	3114

Disse tal gjælder, vel at mærke, ligningsansættelserne for 1889. Spørges der nu, om man kan antage, at de samme gjen-

nemsnitstal tilnærmelsesvis udtrykker forholdet ogsaa for 1876, da maa for det første bemærkes, at ligningsansættelserne i sidstnævnte aar, som foran oplyst, paa grund af forskellige aarsager var høiere. For samtlige indtægter paa 1000 kr. og derover, (hvilket i henhold til, hvad der er anført ovenfor s. 109 anm., svarer til de i Oth. Prp. nr. 11 for 1881 s. 22 og 24 opførte indtægter paa 901 kr. og derover) var gennemsnitsindtægten i byerne for 1876 3822 kr. eller 22.7 procent mere end for 1889. Hvis man for 1876 havde kunnet udsønde de paa mænd under 25 aar samt paa kvinder faldende indtægter, vilde gennemsnitsindtægten vistnok have stillet sig endnu høiere og sandsynligvis oversteg 4000 kr. Naar der nu spørges om, hvorledes heromhandlede forskjel optræder indenfor de enkelte ovenfor anførte livsstillingsgrupper, da savner man vistnok bestemte holdepunkter. Imidlertid synes man at kunne antage, at der neppe gjør sig gjældende nogen væsentlig forskjel for de fire sidste gruppers vedkommende, og man vil maaske ikke fjerne sig meget fra det rette, naar man for 1876 ansætter gennemsnitsindtægten for mænd paa 25 aar og derover til 2000 kr. for haandværkere og private betjente samt til 1200 kr. for arbejdere.

For embeds- og bestillingsmændene kan indtægter paa 1000 kr. og derover i gennemsnit antages at udgjøre mellem 3000 og 4000 kr., medens vi for de selvstændige næringsdrivendes vedkommende skulde være tilbøielige til at ansætte deres gennemsnitsindtægt efter ligningsansættelserne for 1876 til 7000 à 8000 kr., forsaavidt angaar indtægter paa 1000 kr. og derover.

Disse gennemsnitstal er imidlertid, navnlig for sidstanførte livsstillingsgruppers vedkommende, for usikre til derpaa at bygge nogen beregning over den samlede indtægt, der falder paa de i stemmeretsstatistiken opførte livsstillinger.

Om vi end derfor har afstaaet fra at føre disse beregninger videre, har vi dog fundet det nyttigt her at offentliggjøre de resultater, hvortil vi er komne, da de i flere henseender vil kunne tjene som udgangspunkter for videregaaende undersøgelser.

§ 11. Den sociale betydning af indtægternes forskjellighed.

I de foregaaende paragrafer har vi, saavidt det ved hjælp af det forhaandenværende materiale lod sig gjøre, søgt at paa-vise, hvorledes den samlede, i vort samfund optjente national-

indtægt fordeler sig paa de forskjellige livsstillinger samt paa indtægter af forskjellig størrelse.

En sammenligning med de tilsvarende forhold i udlandet skulde uden tvil vise, at fordelingen her i Norge er jevnere end i de fleste andre lande, idet der hos os paa den ene side alene findes faa særdeles store indtægter, og paa den anden side den skrigende nød, som i de rigere samfund ofte optræder i stor maalestok, hos os forekommer i mindre udstrækning.

Imidlertid er selv i vort samfund forskjellen mellem de større og de mindre indtægter og mellem de for en del deraf betingede livsvilkaar saa betydelig, at der er al grund til at gjøre sig rede for, hvad det er, som foraarsager denne forskjel, og hvilke følger den har i henseende til de enkeltes og samfundets økonomiske forhold.

Vi skal i det følgende fremholde nogle sider af dette spørgsmaal, som forøvrigt er altfor mangesidigt og vidtrækkende til, at vi her kan indlade os paa nogen fuldstændigere behandling af samme.

Hvad nu først aarsagerne angaar, er formuesforholdene det, som gjerne tildrager sig mest opmærksomhed. De er ogsaa, i heromhandlede henseende, unægtelig af stor betydning, ikke saameget ved den direkte renteindtægt, som formuen giver, som ved den uddannelse, som formuende forældre har leilighed til at give sine børn, og ved den støtte, som besiddelsen af formue giver den forretningsdrivende i hans virksomhed. Imidlertid viser erfaring, at opnaaelse af en høiere indtægt mere beror paa den personlige dygtighed end paa formue, hvilket bedst bevises ved de ikke sjeldne eksempler paa folk, der fra en ringe begyndelse har arbeidet sig frem til de høieste indtægter. Hvad den videregaaende uddannelse angaar, er det vistnok saa, at denne altid har sit værd i sig selv, og at den i mange tilfælde ogsaa danner grundlaget for en god økonomisk stilling. Det bør imidlertid bemærkes, at det i sidstnævnte henseende ikke saameget kommer an paa lærdom, men mere paa, om man har praktisk greb paa at udnytte den i produktiv virksomhed. Praktisk greb beror igjen dels paa personlige anlæg, hvilke maaske oftere forekommer blandt dem, der er opvoxede i tarveligere kaar end under rige forhold, dels paa den mere eller mindre praktiske retning, som uddannelsen har faaet. I mange tilfælde synes de større indtægter, som enkelte har opnaaet, nærmest at skrive

sig fra særlig heldige omstændigheder eller forhold, hvori de er komne. Hvor imidlertid ikke den personlige dygtighed er tilstede, eller hvor den ikke er forenet med vindskibelighed, vil saadanne heldige omstændigheder i almindelighed ikke kunne sætte nogen istand til vedvarende at erhverve en større indtægt. Meget mere forholder det sig saa, at de, der har held med sig i økonomisk henseende, i regelen just kommer frem derved, at de forstaar at gribe og udnytte de heldige omstændigheder, der møder dem (saavel som andre) i livet. Selvfølgelig stiller chancerne for de forskjellige mennesker sig ofte meget ulige; for nogle synes, snart sagt, alt at staa aabent og færdigt, saa de blot behøver at gribe anledningen til indbringende erhverv, medens andre stadig støder paa vanskeligheder og trange forhold. Under saadanne forskjellige vilkaar vil naturligvis to personer med lige dygtighed og lige vindskibelighed opnaa meget forskellige økonomiske resultater. Men uagtet denne forskjel i chancerne spiller en meget væsentlig rolle i heromhandlede henseende, er der dog i ethvert fald levnet et stort spillerum ogsaa for den personlige dygtighed og arbejdsomhed; bortset fra undtagelser, beror vistnok den økonomiske fremgang i det store og hele hovedsagelig paa de nævnte personlige egenskaber og neppe saameget, som det ofte synes, paa held.

Af stor interesse er det at betragte de forretninger og andre virksomheder, der fra en ringe begyndelse gradvis udvikler sig mere og mere, stadig opnaaende en større fasthed og et betydeligere omfang. En saadan udvikling, hvorfra nogle af de største indtægter skylder sin oprindelse, kan sammenlignes med væxten af et kraftigt træ, plantet i god jordbund. Ogsaa en forretning eller industriel virksomhed kan slaa dybere og dybere rødder og forgrene sig mere og mere. I modsætning hertil staar mange foretagender, der kan være satte igang med et stort apparat og bæres af en betydelig kapital, men som alligevel, ofte efter faa aar, maa indstille sin virksomhed. Der er vistnok de foretagender, som ikke kan sættes igang uden efter en stor maalestok; men da udkræves ogsaa desto omhyggeligere forberedelser og beregninger.

Vi har hidtil nærmest havt for øie individuelle forskjelligheder mellem personer i ligeartede livsstillinger og erhvervsgrene betragtede som aarsager til den forskellige størrelse af indtægterne. Noget anderledes stiller sagen sig, naar der handles

om det indbyrdes forhold mellem de forskellige livsstillinger og næringsveie. Og dog synes ogsaa i sidstnævnte forhold de samme grundprinciper at være de afgjørende.

Saaledes med hensyn til driftsherrernes fortjeneste sammenlignet med arbeidernes. At hines indtægter er større, beror vel for nogen del paa deres formue; men at denne ikke er det mest fremtrædende moment, bevises af de mange eksempler, man har, paa driftsherrer uden formue eller med ringe formue, men som alligevel har en meget stor indtægt. Det gaar jo an, uden formue, ved benyttelse af kredit, at forestaa en stor og indbringende virksomhed; men krediten er selvfølgelig betinget af tillid til, at indehaveren har saa megen personlig dygtighed, at mangelen af formue derved erstattes.

En stadig virkende hovedaarsag til, at nogle, i egenskab af driftsherrer, erhverver sig indtægter, der hæver sig over det almindelige niveau, ligger deri, at de ved større dygtighed og vindskibelighed fremragende personer ifølge tingenes egen naturlige udviklingsgang indtager en ledende stilling i det produktive arbejde. De opdager nye erhvervskilder eller nye arbejdsmethoder, der sætter dem istand til at producere mere, end man før har gjort. Men paa samme tid, som de paa denne maade gavner sig selv ved at forøge sine indtægter, gavner de ogsaa, om end ikke i saa fremtrædende grad, de mindre heldig stillede, idet enhver ny lønnende virksomhed skaber sysselsættelse og efterspørgsel efter arbeidere og saaledes bidrager til at hæve arbejdslønnen eller ialfald til at opretholde den paa et høiere standpunkt, end den ellers vilde indtage. Eksempler herpaa vil enhver kunne paapege af sin egen erfaringskreds.

Ved siden af den nævnte hovedaarsag virker den ved formue, uddannelse og sandsynligvis ogsaa ved naturlig medfødte anlæg begrundede traditionelle forskjel mellem arbejdsgivere og arbeidere, idet de, der engang har erhvervet sig formue, lader sine børn uddanne med det formaal, at de enten overtager de af dem oparbejdede forretninger eller bliver skikkede til selv at forestaa lignende. Dette maal opnaaes vel som regel; men hvor de personlige egenskaber mangler, opretholdes neppe stillingen i mange slægtled.

Efter den her udviklede betragtningsmaade skyldes den høiere indtægt, der tilfalder arbejdsherrerne, i sammenligning med arbeidernes indtægter, væsentlig den større økonomiske

værdi, eller med andre ord den større produktivitet, som førstnævntes arbeide har derved, at det i en høiere grad end ved det simple arbeide frembringer nye økonomiske værdier. Denne arbeidets større produktivitet er forøvrigt ikke altid knyttet til dets ledende eller selvstændige karakter. Er ledelsen slet, bliver der ikke alene lidet udbytte; men der kan istedet blive store tab. Derhos kan mærkes, at adskilligt selvstændigt arbeide er af en saadan beskaffenhed eller anvendes paa saa lidet lønnende virksomhedsfelter, at udbyttet i mange tilfælde er mindre end de fleste arbeideres fortjeneste. I vort land har man i stor maalestok exemplar herpaa i fiskeres, smaabrugeres og landshaandværkeres gennemgaaende smaa indtægter, idet disse næringsdrivende i henseende til sit arbeide vistnok er selvstændige, men deres økonomiske kaar nærmest stiller dem i klasse med arbeiderne. Jfr. de i § 5 herom meddelte tabellariske oplysninger. Aarsagen til den ringe fortjeneste ligger i disse tilfælde for en del deri, at virksomhedsfeltet er for stærkt optaget, saa at der falder en for liden lod til hver enkelt. En følge af, at virksomheden drives i for liden maalestok, er ogsaa det, at den enkelte producent ikke faar fuld anvendelse for sin dygtighed og arbejdskraft. Fremdeles kan indtægternes gennemgaaende lave standpunkt i en eller anden næringsgren have sin aarsag deri, at produkterne paa grund af stærk konkurrence maa sælges til lave og altsaa lidet lønnende priser. Under alle disse ugunstige forhold maa det dog antages, at den personlige dygtighed kan gjøre sig gjældende og bryde sig igjennem vanskelighederne; men saa kommer dertil den omstændighed, at saadanne snævre forhold som de her antydede ogsaa vanskeliggjør udviklingen af personlig dygtighed.

Paa samme tid, som indtægten, af disse og andre aarsager, kan være ringe for adskillige selvstændigt arbejdende og tillige for ikke faa arbejdsherrer, er der, omvendt, meget lønsarbeide, der forholdsvis betales høit og giver gode indtægter. I de af arbejdsherrerne betalte lønninger er der mange og vidt forskellige grader, og forskjellen i lønningens størrelse beror for en væsentlig del paa den nytte, som i de forskellige stillinger antages at præsteres, altsaa paa arbeidets antagelige produktive beskaffenhed. Forfatteren af nærværende skrift kjender et tilfælde, hvor der blev betalt til en kontorchef i en privat virksomhed her i landet en aarlig løn af 12 000 kr. foruden tantieme,

og hvor vedkommende firma ansaa sig at have fuld valuta for dette store beløb. Grunden var selvfølgelig det exceptionelt udmærkede arbejde, som blev præsteret, og som var af stor værdi for den betydelige forretningsvirksomhed, hvortil her sigtes. Derhos var vedkommende i en meget betroet stilling. Men for ikke at dvæle ved saadanne undtagelser, saa tør det være noksom bekjendt, at adskillige værksmestere, deriblandt en del udgaaede af arbeiderklassen, kan have en løn af flere tusend kroner om aaret, alt efter stillingens vigtighed og hvad de under hensyn dertil antages at udrette.

Vi kan i det hele ikke noksom fremhæve, at det er de arbejdendes dygtighed, dygtighed, dygtighed, hvorpaa størrelsen af den løn, der kan gives dem, i det væsentlige beror. Alligevel er den blotte dygtighed ikke meget værd, naar den ikke er forbundet med karakterens paalidelighed. Hvad nytte har man f. ex. af den dygtigste kasserer, naar han ikke er at stole paa? Og paa lignende maade forholder det sig med mange, man kan gjerne sige de fleste, stillinger, i mere eller mindre grad. Derfor er paalidelighed og samvittighedsfuldhed egenskaber, der har sit betydelige økonomiske værd, og som ogsaa faar sin løn, om end ikke altid i forhold til, hvad den burde faa. Ogsaa andre moralske egenskaber, som flid, stadighed, orden, ædruelighed, kommer her i betragtning, i det hele taget alt, hvad der beforder produktionens rolige, jevne gang, medens omvendt det, som forstyrrer denne, i væsentlig grad kan forringe værdien af de øvrige gode egenskaber. Man tænke blot, hvilken skade en forøvrigt dygtig og brav arbeider kan forvolde en bedrift, der sysselsætter et stort antal arbejdere, dersom han ved agitatorisk virksomhed stadig vækker og nærer misfornøielse og utilfredshed blandt sine kamerater.

Medens de ovennævnte personlige egenskaber er af væsentlig betydning i henseende til den værdi, som arbejdspræstationen har for arbejdsgiveren, forekommer der imidlertid mange tilfælde, i hvilke den løn, som de enkelte oppebærer, ikke staar i forhold dertil. Dels er der nemlig mange dygtige og brave arbejdere, som, fra dette synspunkt betragtet, gør sig fortjente til en større løn; dels er der paa den anden side udelige, efterladne og slette arbejdere, der faar samme løn som sine dygtige kamerater, og som ikke er sin løn værd. Dette misforhold er vistnok uundgaaeligt under de menneskelige vilkaars skrøbelighed, bl. a. af

den grund, at der indtil en vis grad trænges faste, ensartede lønningssatser for arbejdere i samme stilling, ligesom den, der har faaet et arbejde eller en stilling, i regelen beholder den, saalænge der ikke er nogen særlig, ekstraordinært fremtrædende grund til misnøie med hans forhold, medmindre andre omstændigheder skulde gjøre det nødvendigt at afskedige arbejdere. Under saadanne forhold er det imidlertid selvsagt, at de arbejdere, med hvem arbejdsgiverne finder sig mindst tjente, først faar sin afsked, medens man i det længste holder paa de bedste. Heri viser det sig altsaa, at de heromhandlede personlige egenskaber ogsaa faar sit økonomiske værd for arbeiderne selv, hvorhos den samme lov viser sig virksom deri, at de bedste arbejdere i regelen rykker op til de bedre aflagte poster. End mere end i disse individuelle forhold virker sandsynligvis arbejderklassens personlige egenskaber paa arbejdslønnernes almindelige standpunkt, saaledes at den gjængse arbejds løn i regelen staar høiest der, hvor arbejderklassen gennemgaaende staar høiest i dygtighed og moralitet.

Ved siden af de arbejdendes personlige egenskaber er der imidlertid forskjellige andre momenter, som influerer paa arbejds lønnens størrelse.

Blandt disse skal først nævnes virksomhedsfeltets mere eller mindre lønnende beskaffenhed, et moment, som vi ovenfor har omhandlet for de selvstændigt erhvervendes vedkommende. I en næringsgren, der paa grund af stærk konkurrence eller uheldige naturforhold i det hele kun giver et magert udbytte, vil der selv for dygtigt og anstrengende arbejde alene kunne betales en ringe løn. Paa et lønnende virksomhedsfelt vil derimod kunne betales en forholdsvis høi løn selv til mindre duelige arbejdere.

Paa lignende maade virker de inden samme næringsgren til de forskjellige tider skiftende konjunkturer. Herved er imidlertid at mærke, at gode konjunkturer i regelen ikke strax virker til at bringe arbejds lønnen op, medens denne omvendt pleier at holde sig ialfald nogen tid efter indtrædelsen af slette konjunkturer.

Dernæst er selvfølgelig forholdet mellem tilbud af og efterspørgsel efter arbejdskraft af væsentlig betydning for arbejds lønnens og de øvrige lønningers størrelse. Den indbyrdes konkurrence mellem dem, der tilbyder sit arbejde, er ikke lige stor inden alle næringsgrene og vexler ligeledes efter tiderne, og det samme er tilfældet med efterspørgselen efter arbejdere.

Lønsarbeidets beløb, saavel som dets økonomiske værdi, beror forøvrigt for en ikke uvæsentlig del paa sædvanens magt. De almindelige produktionsbetingelser, og særlig produkternes salgspris samt konkurrenceforholdene, er nemlig delvis baserede paa en dagløn af en bestemt størrelse, og da de udbetalte arbeidslønninger i regelen udgjør en meget betydelig del af de samlede produktionsomkostninger, kan selv en mindre forandring i arbeidslønnen væsentlig influere paa virksomhedens økonomi. En forhøielse i arbeidslønnen, som maaske vilde kunne taaes ved enkelte heldig stillede virksomheder, vilde kunne tvinge en hel række af mindre gunstig stillede foretagender til at ophøre med sin virksomhed, hvad der selvfølgelig vilde fremkalde megen arbeidsløshed og derigjennem mindre aarsindtægter for dem, der maa gaa en længere eller kortere tid ledige. Anderledes stiller sagen sig, naar lønsforhøielsen ledsages af et mere effektivt arbeide.

Efter nu at have fremhævet endel hovedpunkter blandt de forskjellige omstændigheder, der betinger ulighed i indtægternes fordeling — som forhen bemærket, er der her ikke lagt an paa en udtømmende fremstilling af dette emne — gaar jeg over til at omhandle den anden side af sagen, nemlig spørgsmaalet om de virkninger, som indtægternes forskjellighed medfører, særlig hvad det økonomiske angaar.

Hvad der her for det første fortjener at fremholdes, er dette, at en større eller mindre sum af indtægter er meget langt fra at betyde en forholdsvis større eller mindre sum af økonomisk velvære, end sige af menneskelig lykke.

De goder, som kan kjøbes for penge, udgjør overhovedet kun en del af det hele økonomiske omraade, og om det end kan være vanskeligt nok at bedømme værdien af de goder, der mere eller mindre gratis er stillede til alle eller de fleste menneskers raadighed, saa er det dog sikkert, at man ved sammenligningen mellem de forskjellige samfundsklassers livsvilkaar altfor ofte overser disse goder eller ialfald undervurderer deres betydning. Solen lyser og varmer gratis, den friske luft indaandes, uden at der ydes vederlag, den vakre natur aabner sin favn for alle. Ogsaa mange sociale goder, f. ex. retssikkerhed, undervisning, delvis ogsaa offentlige fornøielser m. m., ydes enten uden betaling eller for en saa billig pris, at de snart sagt er hver mands eie.

Et lignende forhold gjør sig gjældende med hensyn til de materielle goder, der maa kjøbes for penge, idet man her ikke maa overse den omstændighed, at den tilfredsstillelse, som de bringer, langt fra staar i forhold til deres større eller mindre kostbarhed. Man gennemgaa blot rækken af de vigtigste livsfornödenheder, mad, drikke, klæder, husly o. s. v., saa skal man finde, at i det store og hele taget er regelen den, at det personlige velvære, som disse forskaffer, meget mere beror paa personernes end paa tingenes egenskaber. Er man saa lykkelig at have en god helbred og et tilfreds sind, smager selv tarvelig mad godt, og de mindre bemidlede, der, overensstemmende med stand og vilkaar, bruger simplere klæder og bor mere indskrænket, kan — naar de kun har tilstrækkeligt af klæder og husrum — føle en ligesaa høi grad af velbefindende derved som de rige, der bruger kostbare klæder og bor i store huse. Derimod forbitrer en daarlig helbred og især et utilfreds sind enhver nydelse saavel under tarvelige som under rige forhold.

En anden sag er det selvfølgelig, naar forraadet er saa knapt, at man lider nød, og naar man paa grund af indtægternes ringhed er henvist til at bo i en usund, overfyldt bolig. Disse forhold er visselig meget at beklage; men deres forekomst bør ikke overskygge den kjendsgjerning, at der for den store flerhed af de mindre bemidlede, uagtet al forskjel mellem deres og de bedre stilledes økonomiske omstændigheder, dog langt fra er en saa stor forskjel, som den blotte betragtning af indtægten skulde lede til at antage.

Til at gjøre den virkelige forskjel i henseende til livsvilkaar mindre end den tilsyneladende bidrager i en meget væsentlig grad de høist forskjellige behov, der gjør sig gjældende blandt mennesker, der tilhører de forskjellige samfundsklasser eller iøvrigt befinder sig under forskjellige livsvilkaar.

Hvad et menneske behøver udover de allernødvendigste betingelser for livets ophold, beror maaske i første række paa hans egne livsvaner samt paa de almindelige fordringer til livet, der stilles i den samfundsklasse, hvortil han hører, eller i de kredse, hvor han er opvoxet, og hvor han færdes. Man kan længe nok sige, at dette er noget, som et menneske ikke burde være afhængigt af, og at man burde kunne frigjøre sig fra disse vaner og disse hensyn, saa at de, der efter sine livsvaner og øvrige forhold har for store fordringer til livet, burde nedstemme

sine krav og sætte tæring efter næring. Men om end denne gyldne regel maa søges gennemført, saa er det dog i mange, for ikke at sige de fleste, tilfælde nok saa vanskeligt, og væsentlige indskrænkninger sker ikke uden selvfornægtelse. Det bør derhos bemærkes, at mange livsstillinger er af en saadan beskaffenhed, at de behov, som der kunde være spørgsmaal om at indskrænke, ikke alene beror paa de fordringer, man selv stiller til livet, men ligesaa meget paa de krav, som gjøres gjældende af almenheden eller af de nærmeste omgivelser. Dette gjælder i virkeligheden saagodtsom alle livsstillinger fra de høieste til de laveste. At man f. ex. skal være ordentlig klædt, er en fordring, som gjøres, og, saavidt muligt, bør gjøres gjældende i alle klasser, men selvfølgelig forskjellig efter de forskjellige livsstillinger og livsvilkaar. Og som med klædedragten saa er det med de fleste øvrige gjenstande for forbrug, saa at i det hele de udgifter, der ikke vel kan undgaaes, stiger i et temmelig stærkt forhold samtidig med gennemsnitsindtægten i den samfundsklasse, hvortil man hører.

Af det her udviklede følger, at der er de forhold, hvor en indtægt af 1000 kr. strækker ligesaa godt og bedre til end indtægter paa 2000 kr. og mere under andre forhold, og det endog bortset fra den forskjél, som familiens størrelse kan bevirke.

Blandt de omstændigheder, der medfører, at forskjellen mellem livsvilkaarene ofte er mere tilsyneladende end virkelig, er der en, som i denne forbindelse fortjener en særlig omtale, nemlig den maade, hvorpaa indtægterne oppebæres, specielt om indtægterne indflyder kontant eller in natura. Det sidstnævnte slags indtægter kan ikke taxeres høit i penge, navnlig naar producent og konsument er forenede i samme person, saaledes som f. ex. er tilfældet med gaardbrugere, der for en større eller mindre del lever af, hvad der produceres paa gaarden. Disse naturalindtægter rækker i forhold til den taxtværdi, hvortil de maa ansættes, længere end kontante indtægter til samme beløb; men, naar der spørges om kontant kjøbeevne, kan selv velstillede gaardbrugere være under noksaa tarvelige vilkaar. Dette forhold kan ogsaa hjælpe til at forstaa, hvorledes mange husmænd og inderster kan klare sig, som de gjør, med en ofte overmaade ringe indtægt. Indtægten er mangan gang saa liden, at den synes at maatte være aldeles utilstrækkelig. Og dog ser vi, at det gaar, og det mangan gang noksaa godt. En saadan

familie kan, under sine visselig meget knappe vilkaar, nyde en legemlig sundhed og i det hele et velbefindende, som familier med langt større indtægter maa savne. Hvordan kan dette forklares? Jo, for det første er husleien meget billig og, f. ex. i forhold til bypriser, næsten forsvindende liden. Brændsel sankes som kvist og affald i skoven og koster næsten ingenting. Af fødemidlerne avles poteter og noget korn paa husmandspladsen; melken fra egen ko bliver billig, og værdien af den fisk, der fiskes til husbrug, kan ikke taxeres høit, skjønt alt dette mætter og nærer ligesaa godt som anden kostbarere mad. Kort sagt: der er meget, som bevirker, at en saadan familie kan klare sig med en indtægt, som det ved første øiekast maatte synes umuligt at bestaa med, om det end paa den anden side ikke skal nægtes, at disse smaa indtægter ofte betyder mange savn og ikke sjelden nød.

Der er ved sammenligningen mellem de forskellige indtægter ogsaa andre omstændigheder, der altfor lidet paaagtes, men som ikke desto mindre spiller en væsentlig rolle. Det burde saaledes ikke oversees, at mange, ja vistnok de fleste af dem, der naar op til de høiere indtægter, først opnaar en saadan indtægt i en noget fremrykket alder. Størsteparten af dem, der oppebærer en høiere indtægt end f. ex. 4000 kr., har vistnok anvendt forholdsvis lang tid paa sin uddannelse og overhovedet først begyndt at erhverve noget fra omkring det 25de aar, og derefter kanske først efter 10 eller 15 aars forløb opnaar den ovenanførte høiere indtægt, medens en arbeiders indtægt oftest begynder allerede fra omkring det sextende aar. Naar det nu derhos betænkes, at førstnævntes opdragelsesudgifter er betydelig større, og at flere endog for sin uddannelses skyld har maattet stifte gjæld, saa vil det indsees, at den tilsyneladende forskjel i dette tilfælde er ikke saa lidet større end den virkelige. Hertil kommer, at man ofte fæster sig for meget ved de enkelte, der ved mere end almindelig dygtighed eller ved mere end almindeligt held eller ved en rig arv er naaede frem til meget gunstige økonomiske vilkaar, og derved overser, at det forholdsvis ikke er saa særdeles mange, med hvilke dette er tilfældet, at det kan øve nogen synderlig indflydelse paa forholdet i det hele. Og man tager i regelen altfor lidet i betragtning, at det er gjennemsnittsindtægterne, der bør sammenlignes, og ikke de enkelte særlig gunstig eller særlig ugunstig stillede personers.

Medens de her fremholdte betragtninger viser, at der i det hele og store taget er adskillig mindre forskjel i de økonomiske vilkaar, end man ved en overfladisk sammenligning mellem indtægterne kan ledes til at mene, maa det dog, som allerede nævnt, erkjendes, at der i virkeligheden er stærke modsætninger, og man kan ikke undres over, at mange ved betragtningen af den megen fattigdom og nød, der hersker i samfundets laveste lag, har vanskeligt for at forsone sig med den overflod, som delvis forekommer paa de høiere trin, navnlig naar de rigeligere indtægter misbruges til overdaadighed, for ikke at tale om udskeielser. Man maa nemlig ikke glemme, at det er saadanne misbrug, der frembyder den mest skjærende modsætning til nøden og elendigheden.

Men om end mangt og meget i denne henseende kan synes underligt, ja for en del oprørende, skal man lægge mærke til, at den forskjel, der gjør sig gjældende paa det økonomiske felt, dog kun er et sidestykke til, hvad der er tilfældet i mange andre menneskelige forhold, af hvilke flere, f. ex. helbredden, er af vel saa stor betydning for et lykkeligt liv som indtægtens større eller mindre beløb. Da man her altsaa staar ligeoverfor en foreteelse, der er ganske almindelig, og som gjør sig gjældende endog i henseende til selve livets kortere eller længere varighed, ligger den slutning nær, at de forskjellige kaar — det være nu paa det ene eller paa det andet omraade — ialfald for en del er en nødvendig og uafvendelig følge af de menneskelige forhold og derhos vistnok har sin særskilte opgave i de enkelte menneskers liv saavel som i menneskeslægts udviklingsgang.

Seet i kristendommens lys finder disse uligheder og modsætninger sin forsonende forklaring: Alle har syndet; ingen har noget at fordræ; men Gud lader sin sol opgaa over onde og gode og lader det regne over retfærdige og uretfærdige, alt eftersom han, med menneskets evige bestemmelse for øie, finder det tjenligt for enhver.

Af denne grundopfatning følger imidlertid ingenlunde, at man skulde slaa sig til ro med de økonomiske forhold saaledes, som de nu engang er. Tvertimod, med erkjendelsen af synden som menneskets grundskade, ogsaa paa det økonomiske omraade, er den slutning uadskillelig forbunden, at den deraf forarsagede nød og fattigdom maa søges modarbeidet og uretfærdigheder rettede, hvor de erkjendes at være tilstede.

Af væsentlig betydning i henseende til bedømmelsen af de sociale uligheder er opfatningen af den indflydelse, som den forskellige indtægtsfordeling udøver paa den almindelige produktion, og vi skal derfor i dette sidste afsnit af nærværende afhandling omhandle de forskellige opgaver, som de store, de middelstore og de smaa indtægter har at løse, og som de ogsaa faktisk løser i det økonomiske samfundsliv, om end ikke saaledes, som de burde og kunde.

De store indtægter og de store formuer skal være en løftestang for det hele samfund. Da indtægterne her som regel ikke helt medgaar til det personlige forbrug, tjener de for det første til opsamling af kapitaler, der kommer den hele produktion til gode, og som under slægternes vexlen, eller i medfør af andre omstændigheder, igjen fordeler sig fra de enkelte hænder udover paa flere hold. At der i et land findes et ikke altfor lidet antal personer med store formuer og indtægter, er derhos en betingelse for iværksættelsen af forskellige samfundsgavnlige foretagender, som uden en saadan koncentration eller krystallisation af kapitalen ikke vilde komme istand. Stat og kommune kan vistnok udrette meget ved de mange smaa skattebidrags samlen i en fælles kasse; men disses naturlige virkekreds er begrænset, og det private initiativ kan paa ingen maade undværes. Dette gjælder baade de større økonomiske foretagender, der ikke kan fremmes uden kapitalstærke privatmænds medvirkning, og derhos i særlig grad befordring af kunst, litteratur og viden-skab, der efter historiens vidnesbyrd synes at trives bedst i de lande, hvor de store formuer ikke er sjældne. Heller ikke kan man se bort fra den betydning, som den høiere, mere forfinede selskabelighed har baade for de kredse, inden hvilke den finder sted, og ved den indflydelse, der udgaar fra disse, indirekte for det hele samfund. De rigere forhold er ogsaa, saavidt skjønnes, en nødvendig betingelse for, at der kan udvikle sig et tilstrækkeligt antal ledende personligheder, der selvfølgelig tiltrænges ikke alene paa det økonomiske, men i det hele paa alle felter af samfundslivet. Dette er vistnok ikke at forstaa som en i alle tilfælde absolut nødvendig betingelse, idet saadanne personligheder kan udvikle sig under hvilket som helst ydre livsvilkaar, — et vidnesbyrd om menneskeaaandens herlige frihed. Men anderledes stiller sagen sig, naar der handles om de almindelige betingelser for aandslivets udvikling.

Hvad nu særskilt den økonomiske virksomhed angaar, er det klart, at der skal særlige evner og i regelen tillige en omhyggelig og kostbar uddannelse til for paa dette felt at fyldestgøre de krav, der maa stilles til dem, der indtager en ledende stilling; navnlig gjælder dette saadanne virksomheder, som er af stort omfang og sysselsætter mange arbejdere. Nødvendigheden af dygtige ledere, af forretningsmænd med vidtskuende, klart, praktisk blik, gjør sig stærkt gjældende, ikke mindst i vore dage med de hurtige omformninger og de mange nydannelser paa næringslivets omraade. Her hjælper ingen rutinemæssig forretningsdrift. En arbejdsmethode, der for sin tid har været den bedste, kan snart blive overfløiet af en ny og fuldkomnere; en næringsvei, der en tid har været blomstrende, kan geraade i fuldstændigt forfald. Der trænges altsaa foregangsmænd, og hvordan vil man kunne vente at finde saadanne, dersom de dertil skikkede personer for de store tjenester, de yder, ikke kan gjøre sig haab om et vederlag, der staar i forhold til tjenesternes værd? De heromhandlede personlige egenskaber har, saavidt skjønnes, lettest for at udvikle sig i de rigere familier, under de mere rummelige økonomiske vilkaar, som de høiere indtægter og større formuer byder. Der kan vistnok herimod indvendes, at man har mange eksempler paa epokegjørende fremskridt, iværksatte af forretningsmænd, der væsentlig ved egen energi har arbeidet sig frem fra et lavere trin paa den økonomiske stige; men dette er vel mere undtagelser. Hvorom alting er, saadanne fremskridt befordres ved tilstedeværelsen af de større formuer og fremlokkes ved udsigten til at erhverve saadanne. Og ikke det alene: de store formuer og de store indtægter er fornødne for at holde store arbeidsvirksomheder i gang under vanskelige tider, da ellers alt vilde ligge nede. De udgjør saaledes en vigtig betingelse for samfundets økonomiske trivsel og udvikling, for ikke at sige dets bestaaen.

De middelstore indtægter tjener ligeledes i fremtrædende grad som kapitalopsamlende, idet der her vistnok ikke opspares saamegen kapital paa hvert enkelt hold, men det betydelig større antal personer alligevel har til følge, at det samlede opsparede beløb bliver stort, ja maaske større end i de øverste lag. Denne klasse er derhos af overmaade stor betydning ved den forretningsdygtighed og energi, som den udfolder i sit arbejde. I de rigeste samfundsklasser ansføres ikke energien i

samme grad som der, hvor velstanden er mindre. Der er familier, hvis medlemmer kan paaregne et rigeligt udkomme uden nogen personlig anstrengelse, om end antallet af saadanne i vort land vistnok er særdeles begrænset. Ogsaa inden disse kredse mangler der heldigvis ikke lysende eksempler paa energi og dygtighed, og der, hvor disse egenskaber er forenede med stor rigdom og virksomheden ledes i en god aand, vil stor velsignelse spredes ud over landet. Saadanne mænd er, saa at sige, ubetalelige for det samfund, hvortil de hører. Men det er dog undtagelser, at saamange heldige egenskaber er forenede, og saaledes som menneskene er beskafne, vil det lettelig indsees, at der i det hele taget udfoldes større energi i de samfundsklasser, der paa den ene side ikke hemmes for meget ved trykkende kaar eller ved manglende uddannelse, men paa den anden side ikke har det saa rundeligt, at de jo føler sig ansporede til at arbeide sig frem, om ikke netop af hensyn til sine personlige behov, saa dog for sine børns skyld.

De middelstore indtægter og det jevne økonomiske velvære, som disse giver, er derhos af stor økonomisk betydning derved, at de for en stor flerhed af unge mennesker, der begynder sin virksomhed, staar som et maaltid, hvortil de kan arbeide sig op. De høieste indtægter vil for de fleste staa som noget uopnaaeligt. Eksempler paa, at nogen fra det laveste trin af den økonomiske stige har arbeidet sig op til et af de høieste trin, begyndende, som man siger, med to tomme hænder (men rigtignok ogsaa i besiddelse af et godt hoved) — saadanne eksempler forekommer vistnok, men dog i det hele saa sjelden, at de ikke kan tjene til opmuntring eller til spore for ret mange. Derimod kan de middelstore indtægters jevne velvære for mange staa som et maaltid, der med rimelighed kan ventes naaet af den dygtige og ordentlige arbeider.

At der er mange, der arbeider sig frem fra de lavere grader, er sikkert. Det fremgaar af folketællingsresultaterne for 1876¹⁾, at medens i de yngre aldersklasser, nemlig fra det 15de til det 25de aar, den alt overveiende flerhed bestaar af arbejdere og andre i lignende underordnet stilling, synker arbeiderklassens procentforhold stadig mere og mere i de følgende aldersklasser, indtil det ved det 35te aar er omtrent 40 procent, paa hvilket

¹⁾ Se Bidrag til en norsk Befolkningsstatistik s. 131 o. flg.

punkt det siden nogenlunde holder sig. Hovedgrunden hertil er den, at der mellem det 25de og det 35te aar foregaar en betydelig oprykning fra de underordnede arbeideres til de private betjentes og de selvstændige erhvervsdrivendes klasse. Ligeledes fra det 30te til det 45de aar fra de private betjentes til de selvstændige erhvervsdrivendes klasse.

Der kan siges, og det har vel for en del sin rigtighed, at de, der gaar over fra en underordnet til en høiere eller en selvstændig virksomhed og saaledes forbedrer sine livsvilkaar, efterhaanden som de bliver ældre (og derfor ogsaa, naar de stifter familie, tiltrækker større indtægter), — at disse for det meste er udgaaede fra hjem, som ialfald ikke hører til de fattigste. Derimod, siges der, forekommer det saare sjelden, at børn af arbejdere kommer videre frem; de allerfleste af disse vedbliver at være simple arbejdere gennem sit hele liv og kommer saaledes ikke alene ikke paa bedre vilkaar, naar de bliver ældre; men da deres legemlige kraft, naar de har passeret firtiaarene, gaar tilbage, maa de i regelen nøie sig med en lavere indtægt. Saa siges der. Imidlertid viser erfaringen, at de dygtigere arbejdere ialfald ofte gaar over til at blive arbejdsformænd, medens enkelte af dem ogsaa kan naa høiere op. Indenfor haandværkets omraade er overgangen fra de underordnede arbeideres til selvstændige haandværkeres stilling meget hyppig, og det synes i det hele taget ikke tvilsomt, at der paa de fleste omraader af næringslivet med alderen foregaar en ikke saa liden oprykning i graderne og en dertil svarende fremgang i henseende til indtægter og formue. Det synes ligeledes klart, at de mange eksempler herpaa maa virke ansporende ned igjennem alle samfundets lag, og efter vor opfatning er denne ansporende virkning saa stærk, at vi ikke kan tænke os muligheden af, at et samfund skulde kunne bestaa uden denne spore; dets økonomiske virksomhed vilde falde sammen i ruiner, om denne spore blev taget bort.

Medens vi altsaa anser det som sikkert, at en saadan oprykning finder sted i ikke ringe udstrækning, er vi ikke blinde for den kjendsgjerning, at et meget betydeligt antal arbejdere sit hele liv igjennem maa nøies med en indtægt, der, om den end giver dem det daglige brød, dog maa erkjendes for de flestes vedkommende at være knap og navnlig for manges vedkommende ikke sætter dem istand til at sikre sig en selvhjulpen alderdom eller til at holde stand, naar sygdom og arbejdsløshed støder til.

At det ikke er bedre fat med arbeiderklassens vilkaar, er selvfølgelig beklageligt, først og fremst af hensyn til de til samme hørende personer, der i de fleste lande udgjør den overveiende del af befolkningen. Men dernæst ogsaa i betragtning af den vigtige rolle, som denne klasse spiller i henseende til produktionen i det hele. Vistnok kan arbeiderne ikke udrette synderligt, uden at kapital og fremfor alt forretningsdygtighed kommer til. Men disse faktorer i produktionen kan heller ikke udrette noget uden de underordnede arbejdere. Bedre økonomiske vilkaar vilde sætte arbeiderklassen istand til at præstere et bedre arbejde, og det ligger derfor i kapitalisternes og forretningsmændenes interesse at øge arbejdslønnen, saavidt produktionsvilkaarene tilsteder det, vel at mærke ikke de øieblikkelige produktionsvilkaar, men som disse kan antages at ville stille sig vedvarende.

Naar der, som socialisterne i regelen gjør, ensidigen stilles forlangender om høiere arbejds løn uden samtidig at betone nødvendigheden af, at arbeiderne leverer et dygtigere, mere effektivt arbejde, og naar det fremstilles som et ønskeligt formaal at afskaffe de middelstore og de høiere indtægter og formuer, forat disse kunde fordeles paa de mindre, er man inde paa en forkjert vei. Alt, hvad der hindrer fremgang i indtægt og formue og en fri adgang for den enkelte til at arbejde sig frem til et større økonomisk velvære, maa nødvendigvis lamme foretagelsesaanden og saaledes undergrave selve grundvolden for det økonomiske fremskridt.

Der er i det foregaaende paa forskellige steder leveret bidrag til bedømmelse af, hvor stor indtægt der vilde falde paa hver enkelt, dersom man kunde tænke sig, at indtægterne fordeltes ligelig paa alle. Saaledes viser den s. 105 opstillede tabel, at gjennemsnitsindtægten for de der medtagne skatydere samt skattefri personer i byer og landdistrikter knapt nok er 500 kr., og, for skatyderne alene, lidt over 650 kr. For manges ubemidlet kan en saadan indtægt maaske synes at maatte være en væsentlig forbedring i sammenligning med hans nuværende indtægt. Men herved overser man den lammende indvirkning, som en saadan omvæltning af vilkaarene for den økonomiske virksomhed vilde udøve paa alle dem, der ved foretagssomhed og energi holder de i gang værende forretninger vedlige og skaber nye erhvervskilder. Ikke alene lysten, men ogsaa

evnen til at forestaa produktive virksomheder vilde svækkes, fordi betingelserne for den fornødne uddannelse vilde mangle. Som følge heraf vilde der i et samfund, hvor de nivellerende tendenser fik raade, antagelig meget snart indtræde en væsentlig tilbagegang af den samlede nationalindtægt, saa at der vilde blive en almindelig synken af det økonomiske niveau over hele linjen. Alle klasser vilde gaa tilbage, og arbeiderklassen vilde, istedenfor den forventede stigen i indtægterne, faa det trangere end før, saa at der vilde blive nød der, hvor der før vistnok var knapt og trangt, men hvor man dog slog sig igjennem.

Hvad man derimod maa tilstræbe, er dette, at der kan blive fremgang inden alle samfundsklasser, saa at der baade kan blive flere store formuer i landet, og at derhos saavel middelstandens som de lavere samfundsklassers indtægtsforhold kan blive forbedrede, de sidstnævntes selvfølgelig ikke mindst.

Veien til de økonomiske og sociale fremskridt gaar ikke gjennem klassekrig, men gjennem samarbeide. Strid mellem interesserne kan vistnok ikke undgaaes, og de forskjellige parter er i mange tilfælde nødt til med opofrelser og udholdenhed at forfægte sin ret. Men skal samfundet gaa frem, saa maa ikke kræfterne spildes i stadig gjentagne og oprivende kampe, men de hinanden modsatte synsmaader i henseende til opfatningen af, hvad der er ret og billigt og til enhver tid praktisk gennemførligt, søges løste i en forsonlig næstekjærlighedens aand.

Naar der siges, at man maa tilstræbe, at der kan blive fremgang inden alle samfundslag, fra de øverste til de nederste, vil der maaske gjøres den bemærkning, at det kan tage sig vakkert ud paa papiret, men at sagen stiller sig adskillig vanskeligere i livets virkelighed. Ja, vistnok gaar det ofte trangt og smaat. Men hvor er skylden? Den findes i alle samfundslag. Der kunde arbeides mere, der kunde arbeides dygtigere, man kunde være mere husholderisk med det, som erhverves. Lad være, at dette er noget, som enhver kan sige sig selv: saalænge der er mange, som stadig glemmer det i praxis, er det ikke overflødigt at minde derom. Men derhos bør man, hvor der handles om de midler, ved hvilke den store mængdes økonomiske vilkaar skal søges fremmet, ikke overse, at det trods al den brøst, som raader i henseende til de tre nysnævnte grundlæggende økonomiske forhold: flid, dygtighed og sparsommelighed, dog i det store og hele gaar fremad, om end

langtfra, som det burde og kunde gjøre. Fremgangen har, saavidt det statistisk kan paavises, saavel i vort land som i andre lande hovedsagelig fremtraadt paa den maade, at der i nogen grad er bleven flere større formuer og indtægter, at der i en større grad er bleven en forøgelse i antallet af de middelstore indtægter, men at forskjellen mellem nu og før især bestaar deri, at de lavere arbejdslønninger er stegne. Og der er grund til at haabe, at udviklingen fremdeles vil gaa i samme retning.

Det Mallingske bogtrykkeri.